

ئەي زېرەك، ئەقىللىق ئوغلۇم، ئىستىكىم ئەۋلادلىرىم ئۈچۈن تېگىشلىك سۆزلىرىمنى يادىكار قالدۇرۇش ئىدى. ئەقلىم قارشى قويۇپ ئېيتتىكى: ئەي يۈسۈپ دىققەت قىلغىن، سۆزۈڭدە يېڭىلىشىپ قالما، يامان ئاتاققا قالمىسەن! ئويلاپ كۆرۈپ ئۆز- ئۆزۈمگە شۇنداق ئېيتتىم: سۆزلەۋەرگىن، يېڭىلىشىش ئىنسانلارغا خاس خۇسۇسىيەتتۇر. شۇڭا ئۇ «يالڭۇق» دەپ ئاتالغان. بىلىملىك ئوغۇل ھەرگىز ئۇنى ئەيىبكە بۇيرۇمايدۇ. نادان كىشى ياخشى- يامان، توغرا- خاتانى پەرق ئەتمەيدۇ. سەن ئەقىللىق ئەۋلادلىرىڭنىڭ خىزمەتكارى بول! شۇنداق ئوغلۇم، سۆزلىگۈچى ئازىدۇ، يېڭىلىشىدۇ، ئەقىللىقلار كۆزىتىپ ئاڭلايدۇ. سۆز دېگەن چۈلۈك ئۆتكۈزۈلگەن تۈگىگە ئوخشاش قايىققا يېتىلسە شۇ ياققا كېتىدۇ. شۇڭا، مەن ئۈچۈن سۆزلىرىمنى چۈشىنىشكەن پەرزەنت ئەڭ قەدىرلىك، ئۇنى جايىدا ئىشلىتىشكەن پەرزەنت چىنىمىدىنمۇ ئەزىز، ئوغلۇم. ئۇقساڭ، دۇنيادىكى پۈتۈن خاسىيەتلىك ئىشلار بىلىمنىڭ ساخاۋىتىدىن، مىسال ئالساق، بىلىم بىلەن كۆككىمۇ يول ئېلىش مۇمكىن. شۇڭا، ھەرقانداق سۆزنى دېمەكچى بولساڭ بىلىم بىلەن سۆزلە، كىشىلەرنىمۇ بىلىمگە قاراپ قەدىرلە. ئىنساننىڭ كۆڭلى تۈۋى يوق دېڭىزغا ئوخشايدۇ، ئۆگەنگەن بىلىملىرى خۇددى دېڭىزدىكى ئۈنچە- مەرۋايىتلارغا ئوخشايدۇ. ئۇنى قەلب دېڭىزىدىن ئەجىر قىلىپ سۈزۈپ چىقىرىپ ئۇرۇنلۇق جايغا ئىشلەتمىسەڭ، ئۇ سايدىكى تاشتىن پەرقسىز، قىممەتسىز بولىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش ئۆگەنگەن بىلىملىرىڭنى ۋەتەن- خەلقنىڭ ئۈچۈن جايىدا ئىشلەتمىسەڭ، ئۇ بىلىمنىڭ خەلققە پايدا يەتكۈزۈش تۈگۈل، ئۈزۈگۈنمۇ يۇرۇتالمايدۇ.

بالىلىرىم، بىلىملىك، ئەقىللىق بۇلۇش نېمىدىگەن ياخشى ئىش! ئۇنىڭغا ئېرىشەلسەڭ جايدا ئىشلىتىپ، ئۆزۈڭنىڭ قەدىر-قىممىتىنى ئاشۇرغىن. جاھان سوراڭ ئۈچۈنمۇ، خەلقنى باشقۇرۇش ئۈچۈنمۇ، بەختلىك ياشاش ئۈچۈنمۇ ئەقىل ھەم جاسارەت كېرەك. ئادەم بۇ دۇنياغا تۆرەلگەندىن تارتىپ ئەقىللىقلار، بىلىملىكلەر، جاسارەتلىكلەر ياخشى قانۇن-قائىدىلەرنى يۈرگۈزۈپ، ئەلنى يېتەكلەپ كېلىشتى. بۈگۈنگە قەدەر ئەڭ قەدىرلىك، ھۆرمەتلىك ئۇرۇن بىلىملىك، ئەقىللىق كىشىلەرگە مەنسۇپ بۇلۇپ كەلدى. ئادەملەرنىڭ يامنىمۇ ئەقىل تاپسا تۈزىلىدۇ، خەلق ئارىسىدىكى ناچار ئادەتلەرمۇ بىلىم بىلەن تۈزىلىدۇ. ئەي ئوغلۇم، بۇ دۇنيادا بەختلىك، قەدىر-قىممەتلىك بۇلۇپ ياشاي دېسەڭ، قولۇڭدىن كېلىشىچە خەلقىڭگە ياخشىلىق قىلىشىڭ لازىمدۇر. بىلگىنىكى، ئادەم دېگەن بۇ دۇنيادا مەڭگۈ ياشىمايدۇ، پەقەت ياخشى ناملا مەڭگۈلۈك قالىدۇ. مەن ئەۋلادلىرىمغا قىلغان بىر ياخشىلىقم بولۇپ قالسۇن، ئوقۇغۇچىلار بەھرە ئالسۇن، بەخت ئۈچۈن يول تاپسۇن دېگەن نىيەتتە بۇ كىتابىمنى يېزىپ سۆزلىرىمنى بايان قىلدىم. كىتابىمغا «قۇتادغۇبىلىك» دەپ ئات قويدۇم. ئۇ ساڭا قۇت كەلتۈرۈپ، سېنى قولۇڭدىن تۇتۇپ نىجاتلىق يولغا يېتەكلىشىنى تىلەيمەن.

ئوغلۇم، سۆزلىرىمنى سەن ئۈچۈن سۆزلىدىم، نەسىھەتلىرىمنى سەن ئۈچۈن قىلدىم. ساڭا مەندىن ھەرقانچە مال-دۇنيا، ئالتۇن-كۆمۈش قالسىمۇ، ھەرگىز بۇ سۆزلىرىمگە تەڭ كۆرمە. پۇل، مال-دۇنيا دېگەن خەجلىسەڭ تۈگەپ كېتىدۇ، يوقىلىدۇ، سۆزلىرىمنى ئىشلەتسەڭ تۈگمەس بايلىققا ئېرىشىسەن. كىشىدىن-كىشىگە مەڭگۈلۈك ھەمراھ بۇلۇپ قالدىغان قىممەتلىك مىراس ھېكمەت بىلەن يۇغۇرۇلغان سۆزدۇر.

ۋەسىيەت قىلىنغان سۆزلەرنى ئېسىڭدە تۇتساڭ پايدىسى تۈگمەستۇر. ئەي ئوغلۇم، ھاياتىڭنى خۇشال - خوراملىقتا ئۆتسۇن دەيدىكەنسەن، سۆزلىرىمنى ئېسىڭدە مەھكەم تۇتقىنقى، ئۆسمۈرلۈك ۋە يىگىتلىك چاغلىرىڭنى ھەرگىز زايە قىلما. ئۆسمۈرلۈك، يىگىتلىك چاغلىرىڭ تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ، كېيىن ھەرگىز قايتىپ كەلمەيدۇ، ئۇنى قەدىرلە. زېھنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان، خاتىرجەم چاغلىرىڭ بولغان ئۆسمۈرلۈك، ياشلىق چاغلىرىڭدىن ياخشى پايدىلىنىپ، تىرىشىپ قابىلىتىڭنى ئاشۇرساڭ ئۆمۈرلۈك بەخت ئۈچۈن ئاساس سالسەن.

مانا مەن يىگىتلىك چاغلىرىمنى تۈگىتىپ، قېرىلىققا يەتتىم. ئۆسمۈرلۈك، يىگىتلىك چاغلىرىمنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتكەنلىكىمدىن بەك ئۆكۈنمەن. بىراق، ئۆكۈنۈش ھەسرەتتىن باشقا مېۋە بەرمەيدىغان قۇرۇق دەرەخ ئىكەن. مانا ماڭا

50 ياش قولىنى تەگكۈزدى، قۇزغۇندەك قارا چاچلىرىم ئاق قۇدەك ئاقاردى، ئەجەل يەتمەسە ئاتىمىش - يەتمىشلەرگىمۇ بارارمەن. بىراق، ئادەمنىڭ ھاياتى

60 ھېسابىنى تۈگەتسە، ئۆمرىنىڭ يېزى تۈگەپ قىشقا كىرىدىكەن، ھاياتنىڭ زوقىمۇ تۈگەيدىكەن. ئاتا - ئاناڭغىمۇ قارا، ئۇلارمۇ ساڭا ئوخشاش بالىلىق چاغلىرىنى ئۆتكۈزگەن، ياشلىق گۈلىستانىدىن ھوزۇرلانغان، قېرىلىق كېلىپ ھەممىنى تارتىۋالدى. ئېسىڭدە بولسۇنكى، بۇ ھال ساڭمۇ كېلىدۇ. ئۇنداق بولسا قانداق قىلىشنىڭ كېرەك؟! ئوبدان ئويلانغىن، مەن ئەسلى سۆزۈمنى باشلاي.

سەن ئەمدى ماڭا ئەگىشىپ ئادالەت دۆلىتىنى زىيارەت قىلغىن. قۇياش خىسلەتلىك شاھ كۈنتۇغدى ئىلىگ بىلەن ئۇچراشقىن، بەخت ئەلچىسى ئايتولدى بىلەن سىرداشقىن، ئەقىل - پاراسەت ئىگىسى ئۆگدۈلمىش بىلەن

دوست بولغىن، ئودغۇرمىشنىڭ ئاچچىق ھەسرەتلىرىدىن ئىبرەت ئالغىن.

1.

زامانمىزدا ئەقىل - ئىدراكتا ئۈستۈن، بىلىم - پاراسەتتە باش بولغان دانا ۋە دانىشمەن بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇ نام - شۆھرىتى دۇنياغا تارالغان كۈنتۈغدى ئاتلىق خان ئىدى. ئۇ قارنى - كۆكسى كەڭ، تەبىئىتى دۇرۇس، مەجەزى مۇلايىم، سۆزى بىلەن ھەركىتى بىردەك بولغان خاقان ئىدى. ئۇ ئەقىللىق ۋە بىلىملىكلىكى بىلەن يامانلارغا ئوت، دۈشمەنلەرگە ئاپەت ئىدى. ئۇ ئادالەت بىلەن دۆلەت سوراپ پۈتۈن ئەلنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن ئىدى.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئاشۇنداق پەرزەنتلىرى بىلەن كۈن بىلەن ئايدەك جاھاننى يورۇتقان ئىدى. دۆلىتىدە كىم ئەقىل كامىل بولسا ئۇنى يېنىغا تارتىپ ئورون بەردى، كىم بىلىملىك بولسا ئۇنى يۇقۇرى كۆتۈرۈپ ئەزىز قىلدى. شۇنداق قىلىپ كۈنتۈغدى ئىلىگنىڭ ئوردىسىغا دۇنيادىكى ئەڭ بىلىملىك، ئەقىللىق، پاراسەتلىك كىشىلەر توپلانغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ دۆلەت ئىشلىرىدا يەنىلا يالغۇزلۇق قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى، دۆلەت ئىشلىرىنى يۈرەكلىك ئۈستىگە ئالالايدىغان تېخىمۇ قايىل كىشىلەردىن بىرەرسىنىڭ بۇلۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى.

كۈنتۈغدى ئىلىگ بىر كۈنى ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ خىيالغا پاتتى، كۆڭلى يېرىم بۇلۇپ، ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق دەيتتى: شاھلىق ئىشى بۈيۈك ئىش، بىراق ئۇنىڭ ئىشىمۇ كۆپ، باش ئاغرىقىمۇ تولا. ئەمما، بۇ ئىشلارنى ماڭا ياردەملىشىپ كۆڭۈلدىكىدەك قىلالايدىغان ئادەملەرنى تاپماق تولىمۇ قىيىن ئىكەن. ئۆزۈم يالغۇز دۆلەتنىڭ شۇنچە نۇرغۇن ئىشلىرىنى قىلىپ ئايىغىغا چىقالمايمەن. ماڭا ئىشنىڭ يولىنى بىلىدىغان، ئەقىل ۋە بىلىمدە باشقىلارغا باش بولالايدىغان

ئادەمدىن بىرى بولسا بۇلاتتى. بېشىدىن كۆپ ئىشلارنى ئۆتكۈزگەن ئەقىل ئىگىلىرى بىلىپ: ئەلنىڭ ئىشلىرىدا ياراملىق ياردەمچىڭ بولسا، جەبرىڭ ئازىيىپ قانۇن - تۈزۈم ئوبدان يۈرۈشىدۇ، دېگەنكەن.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئۆزى ئارزۇ قىلغاندەك ياردەمچىنى تاپالمىغاندىن كېيىن، بارلىق ئىشلىرىنى ئۆزى يەڭ تۈرۈپ ئىشلەشكە باشلىدى. ئۇ شۇنداق جاپالىق ئىشلىدىكى، ئەلنىڭ راھىتى ئۈچۈن ئېغىر مېھنەت چەكتى.

شۇنداق ئوغلۇم، ھالاۋەت ئىزدىگەن ئادەم مېھنەت قىلىشى كېرەك. دائىم شادلىق بىلە قاينۇ - ئەلەم ھەمراھ بولۇپ يۈرۈيدۇ. ئورنىڭ يۇقۇرى كۆتۈرۈلگەنسىرى، باش ئاغرىقىڭمۇ كۆپىيىدۇ. ياش چوڭايغانسىرى كېيىدىغان بۆكمۇ چوڭىيىدۇ ئەمەسمۇ؟!

شۇنداق قىلىپ كۈنتۈغدى ئىلىگ ئەل ئارىسىغا خەلقنىڭ ھال - ئەھۋالىغا كۆز - قۇلاق بولىدىغان نازارەتچىلەرنى ئەۋەتتى، يارامسىز ئەسكىلەرنى ئەل ئىچىدىن تازىلىدى. ئۇنىڭ شۇنداق سەگەكلىك بىلەن باشقۇرۇشنىڭ خاسىيىتى بىلەن بەختى تېخىمۇ نۇرلىنىپ، نام - شۆھرىتى تېخىمۇ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. ئوغلۇم، ئادەم ئۈچۈن بۇ دۇنيادا ھۇشيار ياشاش ئىنتايىن مۇھىم، دۆلەت ئىشلىرىدا تېخىمۇ شۇنداق. ئەلنىڭ بەختى ۋە سەلتەنەتنىڭ ئۇزۇن داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئاشۇنداق ھۇشيارلىق كېرەك. بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق دېگەن:

ئويغاقلىق ۋە ساقلىقنى ماختىدى ئەر،
 غاپىللىق بىلەن تەر تۈمەنلەپ كۈلەر.
 غاپىل بولما ساقلان، پۈتۈن ئىشتا سەن،
 تىلە ئىككى دۇنيا بۇ ساقلىق بىلەن.

بىغەملىك ئادەمنى نابۇت قىلىدۇ، سەگەكلىك بىلەن ئادەم ئۆگۈشسىزلىقلاردىن ساقلىنىدۇ. بىخۇتلۇق ئەلگە ئاپەت كەلتۈرىدۇ، ھۇشيارلىق سائادەت ئېلىپ كېلىدۇ.

كۈنتۈغدى ئىلىگ شۇنداق ئويغاق ۋە سەگەك بۇلۇپ ئادالەت بىلەن ئەل سورىغانلىقى ئۈچۈن ئېلى بېيىدى، قوي بىلەن بۆرە بىر ئېرىقتىن سۇ ئىچەلەيدىغان بولدى. ئۇنى دوستلىرى قوللىدى، دۈشمەنلىرى باش ئېگىشكە مەجبۇر بولدى. ھەرقايسى جايلاردىن ئادالەتنى ياقلايدىغان ئىقتىدارلىق، ئىستىداتلىق كىشىلەر كېلىپ ئەتراپىغا توپلىنىپ پەرمانبەردار بۇلۇپ تۇرۇشتى. شۇنداق ئوغلۇم، ئەلدە ئادالەتلىك قانۇن يولغا قويۇلىدىغان بولسا، خەلقنىڭ ھال - كۈنلىرى تولىمۇ ياخشى بولىدۇ. ھۆكۈمدارنىڭ مېجەز - خۇلقى ياخشى بولسا، ئۇ ئەلنىڭ بەختى.

2.

ئاستاندىن يىراق بىر يۇرتتا ئايتولدى ئاتلىق بىر كىشى ياشايتتى. ئۇ ئوغلان شۇنداق قامەتلىك، كېلىشكەن يىگىت ئىدىكى، ئەقىل - ئىدراكتا، ئەدەپ - ئەخلاققا زامانىسىنىڭ يېگانىسى ئىدى، سۆزلىسە تىلىدىن ھەقىقەت تاماتتى، چىرايلىق ھۆسنىگە قارىغان كىشىنىڭ كۆزى قامشاتتى. ئۇ كۈنلىرىنىڭ ئەجر - تۆھپىسىز، مەنىسىز ئۆتۈۋاتقانلىقىغا ئىچى پۇشۇپ، بۇرۇقتۇما بۇلۇپ يۈرۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە كۈنتۇغدى ئىلگىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇ ئۆزىنى دەڭسەپ كۆرۈپ ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق دېدى: ئىلىم ۋە پەزىلەتتە ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىمەنۇ، نىمىشقا كۈنلىرىمنى بۇ يەردە بىكاردىن - بىكار زايە قىلىپ ئۆتكۈزمەن؟! كۈنتۇغدى ئىلگىنى ئىقتىدار ئىگىلىرىنى قەدىرلەيدىغان، ئېغىر بېسىق، قابىلىيەتلىك دەپ ئاڭلىۋىدىم. ياخشىلارنىڭ قەدىر - قىممىتىنى ياخشىلار بىلىدۇ، بىلىملىكلەرنىڭ قەدىرىگىمۇ يەنە شۇ بىلىملىكلەر يېتىدۇ. تەلۋە، نادان كىشىلەر بىلىمنىڭ قەدىر - قىممىتىنى نەدىن بىلسۇن؟!

ئۇ يۇقۇرقى خىياللىرىدىن كېيىن كۈنتۇغدى ئىلگىنىڭ ھوزۇرىغا بېرىش قارارىغا كېلىپ، تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. «مەن يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ يات يۇرتقا كېتىپ بارمەن، - دەيتتى ئۇ ئۆز ئۆزىگە، - مۇساپىرلىق، غېرىبلىق دېگەن ئادەم ئۈچۈن بەك ئېغىر ئىش. غېرىبلىق دېگەن نى - نى كىشىلەرنىڭ بېشىنى قايدۇرغان. يات يۇرتتا پۇل - پۈچەك تولىمۇ لازىم بولىدۇ، قولى قىسقا ئادەم سارغىيىپ قالىدۇ. شۇڭا، كۆپرەك ئاقچا ئېلىۋېلىشىم لازىم.» شۇنداق قىلىپ ئۇ

پۇلنى يېتەرلىك ئېلىپ يولغا راۋان بولدى.

ئايىتولدى سەپەردە ناھايىتى كۆپ جەبىر- جاپالارنى تارتىپ، ئاخىرى كۈنتۇغدى ئىلىگ تۇرۇشلۇق پايتەختكە كېلىپ چۈشتى. بىراق، ئۇ بۇ شەھەرگە كېلىپ ياخشىراق بىر قونالغۇ تاپالماي، كەڭرى ئالەم ئۇنىڭ ئۈچۈن تار تۇيۇلدى.

:

شۇنداق ئوغلۇم، ئۆزى كېلىپ باقمىغان ئەلدە ئادەم تارتىنىپ يېڭى كېلىندەك تىلى تۇتۇلۇپ قالدۇ، تونۇش- بىلىشلىرى بولمىغاندىن كېيىن قارىغۇ كىشىگە ئوخشاش يولدىن ئازىدۇ. شۇڭا، يۇرتۇڭغا سىرتتىن كەلگەن كىشىلەرنى ئەيىبەكە بۇيرۇما، كەستىمە، بولسا ئۇلارغا ياردەم قىلىپ ئادىمىگە رىچىلىكنى يەتكۈز. ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلىدە بۇلۇپ، ئاش بېرىپ قورسىقىنى تويغۇز، سۇ بېرىپ ئۇسسۇزلىقىنى قاندۇر.

* * *

ئايىتولدى خېلى بىر مەزگىل غېرىبلىق ئازابىنى تارتىپ كۈنلىرىنى بۇرۇقتۇرۇملىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى كىشىلەر بىلەن تۇنۇشۇشقا باشلىدى. ئۇ چوڭ- كىچىككە ئۇچۇق- يورۇق، سەمىمىي مۇئامىلە قىلغانلىقى ئۈچۈن تېزلا دوست- بۇرادەرلىرىمۇ كۆپىيىشكە باشلىدى.

:

شۇنداق ئوغلۇم، ئادەم ياخشى بولسا ھەرقانداق جايغا بارسا ئۆزىگە يېقىن دوست تاپالايدۇ. ياخشىلار ياخشىلارنى قەدىرلەيدۇ. ئەسكىدىن ھەممە ئادەم بىزار بولىدۇ، «ياماندىن يا بويىغىچە قاچ» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن چىققان. شۇڭا، ھەرقانداق ئادەمگە سەمىمىي، دوستانە مۇئامىلىدە بولغان ياخشى. سەن باشقىلارنى قەدىرلىسەڭ، باشقىلارمۇ سېنى قەدىرلەيدۇ، باشقىلارنى پەس

كۆرسەڭ، ئۇلارمۇ سېنى كۆزگە ئىلمايدۇ.

* * *

ئايىتولدى پايىتەختكە كېلىپ تۇنۇشقان دوستلىرى ئارىسىدا كۈسەمەش دېگەن ياخشى بىر كىشى بار ئىدى. ئۇ ئايىتولدىنىڭ بۇ شەھەرگە كۈنتۇغدى ئىلىگىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈمىدى بىلەن كەلگەنلىكىنى ئۇققاندى. كۈسەمەش كۈنتۇغدى ئىلىگىنىڭ بىر خاس ھاجىپىنى ياخشى تونۇيتتى، خاس ھاجىپ بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنى ئايىتولدىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار قىلدى.

- ئاۋال مەن بىلەن بىر كۆرۈشسۇن، - دېدى ھاجىپ، - مەن ئۇنى كۆرەي، ئاندىن بۇ ئىشنى كۈنتۇغدى ئىلىگە مەلۇم قىلىپ، ئۇنىڭ قاچان قۇبۇل قىلالايدىغانلىقىنى سورايم.

كۈسەمەش خاس ھاجىپنىڭ خەۋىرىنى ئاي تولىدىغا يەتكۈزدى:

- ئەي ئايىتولدى، ھاجىپ ئاۋۋال مەن بىلەن كۆرۈشسۇن دەيدۇ، بېرىپ ئۆز ئاغزىڭ بىلەن مەقسىتىڭنى بايان قىل. مېنىڭ دېگىنىم ئۆزۈڭنىڭ دېگىنىگە يەتمەيدۇ. بىر كىشىنىڭ ئىشنى يەنە بىر كىشى ھەرگىزمۇ ئۆزىدەك قىلالمايدۇ. بۇ دۇنيادا سەن ئۈچۈن ئەڭ كۆيۈملۈك كىشىمۇ ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭدەك كۆيۈملۈك بولالمايدۇ، - دېدى.

خاس ھاجىپ ئايىتولدىنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ئۇلار ئۆز ئارا سىردىشىپ تۇنۇشۇشتى. ئايىتولدىمۇ كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى يوشۇرماي خاس ھاجىپقا ئېيتتى:

- ئەي دۆلەتمەن ھاجىپ، مەن كۈنتۇغدى ئىلىگىنىڭ ئۇلۇغ نامىنى كۆپ ئاڭلىدىم. شۇڭا، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىشنى كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن. ئەگەر ھاجىپ جانابلىرى مۇناسىپ كۆرسە، كۈنتۇغدى ئىلىگىنى مېنىڭ بۇ تىلىكىمدىن

ۋاقىپلاندىرغاي، دېگەن ئۈمىدىمەن.

خاس ھاجىپمۇ ئايتولدىنىڭ تەقى- تۇرقى، مەجەز- خۇلقى ۋە پەزىلىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇپ، «ھەقىقەتەن ئىلىگ خىزمىتىگە مۇناسىپ ئىكەن» دەپ ئويلىدى.

ئەي ئوغلۇم، كىشىلەرنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشكەن كىشىلەر شۇنداق دەيدۇ: كىم باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشسە، ئۇنىڭ ئەيىبى بولسىمۇ پەزىلەت بولۇپ كۆرىنىدۇ، ياخشى كۆرمىگەن ئادەمگە پەزىلەتلىرىمۇ ئەيىب بولۇپ تۇيلىدۇ.

- ئالدىرماي مېنىڭ خەۋىرىمنى كۈتۈپ تۇرغىن،- دېدى خاس ھاجىپ،- خاتىرجەم بولغىن، مەن ئىلىگكە ياخشى تەرىپىڭنى قىلىپ، ئىشلىرىڭنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشىغا كۈچ چىقىرىمەن. ھازىرچە قايتىپ تۇرغىن، ھەرقانداق ئىشقا ئالدىراپ قول تىقىپ قويسا ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ. ئالدىراپ قىلغان ئىش ئاخىرى ئادەمنى پۇشايماقچى قويدۇ. ھەرقانداق ئىشنىڭ پەيتىنى كۈتۈش لازىم، ھېچقانداق ئىش ئۆز قەرەلىدىن بۇرۇن ياكى كېيىن ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. ئايتولدى خاس ھاجىپنىڭ قىممەتلىك شېرىن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، رەھىمەت ئېيتىپ تۇرالغۇسىغا قايتىپ كەتتى.

بىر كۈنى خاس ھاجىپ ياخشى بىر پۇرسەتنى تېپىپ ئايتولدىنىڭ بارلىق ياخشى پەزىلەتلىرىنى ئىلىگكە سۆزلەپ بەردى.

ئىلىگدە ئايتولدى بىلەن كۆرۈشۈش ئىستىكى تۇغۇلۇپ، ھاجىپقا ئۇنى ھوزۇرغا چاقىرتىشنى ئەمىر قىلدى. خاس ھاجىپ دەرھال بىر غۇلامنى ئەۋەتىپ ئايتولدىنى چاقىرىپ كېلىپ ئىلىگ بىلەن كۆرۈشتۈردى.

ئايتولدى خۇرسەنلىك بىلەن ئىلىگنىڭ ھوزۇرغا كىردى ۋە ئەدەپ- قائىدە

بىلەن سالام قىلدى ۋە ئىلىگكە چوڭقۇر مەدھىيلەرنى ئېيتتى. ئىلىگ ئايتولدىنىڭ قەددى- قامىتىنى كۆرۈپلا كۆڭلى يورۇپ كەتتى، ئايتولدىنىڭ سورىغان سۇئاللارغا بەرگەن جاۋابلىرىدىن ئۇنى خېلى چۈشەندى ھەم ئۇنىڭدىن سۆيۈندى. ئارقىدىن ئايتولدىغا «مەقسىتىڭنى بايان قىل» دەپ ئىجازەت بەردى. - ئەي بەختلىك ئالىيلرى،- دەپ ئەدەپ- قانداق بىلەن سۆز باشلىدى ئايتولدى،- ئادەم دېگەن ئەلنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قىممىتىنى تاپالايدۇ. مەن ناھايىتى ئۇزۇن مۇساپىلەرنى بېسىپ ئالىيلرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن كەلدىم. بۈگۈن دىدارىڭنى كۆرۈپ ئارزۇيۇم قاندى. ئالىيلرىدىن ئۆتۈنۈشۈم شۇكى، تەلىپىمنى رەت قىلماي خىزمىتىڭگە سالساڭ، جان دىلىم بىلەن خىزمەت قىلىپ، ۋەتەن خىزمىتى ئۈچۈن ئۆزۈمنى بېغىشلىغان بولاتتىم.

كۈنتۇغدى ئىلىگ «ئۇزۇندىن بېرى ئارزۇ قىلغان ئادىمىمنى ئەمدى تېپىپتىمەن» دەپ ئويلاپ، ئايتولدىنى ئىشلىتىپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى. - سەن ماڭا يارىدىڭ، بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا يېقىن تۇرۇپ ساداقەتمەنلىك بىلەن خىزمىتىمنى قىل، تۆھپە كۆرسەتسەڭ مەندىنمۇ ئېھسانلارنى ئالسەن، خىزمىتىڭ جايدا بولسا، ئەجرىڭگە مۇناسىپ مۇكاپاتقا ئېرىشسەن،- دېدى كۈنتۇغدى ئىلىگ.

ئايتولدى كۈنتۇغدى ئىلىگكە باش قۇيۇپ تەزىم قىلىپ، رەھمەت ئېيتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، خۇشال ھالدا ئوردىدىن چىقتى.

* * *

شۇنىڭدىن كېيىن ئايتولدى جان- دىلى بىلەن ئەلنىڭ خىزمىتىگە

كېرىشپ كەتتى. ئۇ ئىشلارنى سادىقلىق بىلەن ئادىل قىلاتتى. ئۇ خىزمەتتە كۈنمۈكۈن نەتىجە يارىتىۋاتاتتى. ئىلگىمۇ ئۇنىڭغا ياخشى كۆزدە قارىدى، غەمخورلۇق قىلىپ ئورنىنى ئۆستۈرۈپ تۇردى. كۆپ جەھەتلەردىن سىناپ كۆرۈپ، ئۆزى ئارزۇ قىلغاندەك ياخشى خادىمدىن بىرگە ئېرىشكەنلىكىگە ئىشەندى.

شۇنداق ئوغلۇم، ئادەم قانداق يەردە خىزمەت قىلسۇن، ياخشى خىزمەت قىلغان ئادەم قەدىرلەشكە ئېرىشىدۇ. ئۇتۇقلۇق خىزمەت بىلەن تۆۋەن ئۇرۇندىكى كىشىلەرمۇ ئۇلۇغ سانىلىدۇ. دۇنيادا ھېچكىم ئەمگەكسىز، مېھنەتسىز مەقسەتكە يېتەلمەيدۇ. ئۇتۇقلۇق خىزمەت قىلغان كىشى تۆردىن ئۇرۇن ئالىدۇ، يارامسىز ئادەم ھەرقاچان پەگادا قالىدۇ.

3.

بىر كۈنى كۈنتۈغدى ئىلىگ يالغۇز ئولتۇرۇپ ئايتولدى بىلەن سىردىشىشنى كۆڭلى خالاپ قالدى. ئۇنى چاقىرتقۇزۇۋېدى، ئايتولدى خۇشال ھالدا ئوردىغا كىرىپ كۈنتۈغدىنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇردى. ئىلىگ ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ ئۇرۇن كۆرسەتتى.

ئاجايىپ ئىش، ئايتولدى ئىلىگ كۆرسەتكەن ئۇرۇندا ئولتۇرماستىن، يېنىدىن بىر توپنى چىقىرىپ تېگىگە قويۇپ ئولتۇردى، ئىلىگ بۇ ئىشتىن ھەيران قالدى. ئىلىگ گەپ قېلىۋېدى، ئايتولدى جاۋاپ بەرمەستىن كۆزنى يۇمۇۋالدى، ئىلىگ يەنە گەپ ئاچتى، بۇ چاغدا ئايتولدى يۈزنى ئۆرۈۋالدى.

ئايتولدىنىڭ بۇ بولمىغۇر قىلىقلىرى كۈنتۈغدى ئىلىگنى غەزەپلەندۈردى: - ئەي ئايتولدى، نىمە بولمىغۇر قىلىقلارنى قىلىسەن، ئۆزۈڭنى نىمە چاغلاپ قالدېڭ، ئالدىراپ ساڭا قول بېرىپ قويۇپتىمەن - ھە! دانىشمەنلەر شۇڭا: ئالدىراپ قىلغان ئىش خام قالدۇ، چالا پىشقان ئاش قورساقنى ئاغرىتىدۇ، دەپ توغرا ئېيتقان ئىكەن. ماڭا كۆرسەتكەن نىمە ئۇيۇنلىرىڭ بۇ؟

- ئەي ساخاۋەتلىك ئالىيلىرى، - دەپ ئۆزىنىڭ بۇ قىلىقلىرىنىڭ مەنبەسىنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ئايتولدى، - غەزەپ ئوتۇڭنى ئۈنچە لاۋۇلداتما، نىمە گۇناھىم ئۈچۈن بۇنچە چېچىلسەن؟

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئايتولدىدىن ھېلى قىلغان ھۆرمەتسىز قىلىقلىرىنىڭ مەنىسىنى سورىدى ۋە كايىپ كەتتى.

ئايتولدى كۈلۈپ كەتتى ۋە يۇقۇرىقى نۇرمالىسىز ئىشلىرىنىڭ سىرىنى يېشىپ

بەردى:

- ئاليليرى، مەن يۇقۇرقى قىلىقلارنى بىلىپ تۇرۇپ قىلدىم. بۇنىڭدىكى مەقسەت ئۆزۈمنىڭ (بەخت- سائادەتنىڭ) مېجەز- خۇلقىنى ئۇقتۇرۇش ئىدى. ئاليليرى كۆرسەتكەن ئۇرۇندا ئولتۇرماي، توپنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغانلىقىمنىڭ سەۋەبى، ئۆزۈمنىڭ توپقا ئوخشاش يۇمىلاق شەكىللىك، بىر ئۇرۇندا مۇقىم تۇرمايدىغان ئادىتىمنى ئۇقتۇرۇش ئىدى. ماڭا كۈلۈپ قارىغىنىڭدا كۆزۈمنى يۇمۇۋالغانلىقىم، بەخت دېگەن خۇددى قارىغۇغا ئوخشاش كىم قولغا پۇتلاشسا شۇنلا تۇتدۇ، دېگەندىن بىشارەت ئىدى. قايتا سۆز ئاچقىنىڭدا يۈزۈمنى ئۇرۇۋالغىنىم، ماڭا (بەختكە) كۆپ ئىشىنىپ كەتمە، ئۇ تۇراقسىز، تېزلا يۈز ئۇرۇيدۇ، دېگىنىم ئىدى.

كۈنتۇغدى ئىلىگ بۇ چۈشەندۈرۈشلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

- توغرا سۆزلەپ گۇناھىڭنىڭ ئۆزىنى ئېيتىپ ئۆزۈڭنى قۇتۇلدۇردۇڭ، ئەمدى ماڭا ئېيتقىن، بەخت قانداق پەزىلەتلەرگە ئىگە؟ ئۇنىڭ قانداق خۇسۇسىيەتلىرى بار؟- دەپ سورىدى.

- ئاليليرى، كىشىلەرنىڭ بارلىق ئارزۇ-ئارمىنى بەختكە ئېرىشىش، شۇڭا ئىنسانلار شۇ بەختنى يارىتىش ۋە شۇ بەختنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. چۈنكى، بەختنىڭ مېجەزى مۇلايىم، سۆيۈملۈك. بەخت قەيەردە بولسا ھوزۇر- ھالاۋەت شۇ يەردە بولىدۇ، مېھنەت، مۇشەققەت بەخت بار يەردىن قاجىدۇ. كىم بەختكە ھۆرمەت قىلسا ئۈمىدىنى تاپىدۇ، ئەگەر بەخت بىلەن قارشىلىشىدىكەن ياكى بەختنىڭ ئادىتىگە خىلاپ يول تۇتىدىكەن ۋەيران بولىدۇ.

- بەختنىڭ ئامەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇم، ئەمدى ئېيتىپ بەرگىنە، بەختنىڭ قانداق ئەيىب- نۇقسانلىرى بار؟- دەپ سورىدى كۈنتۇغدى

ئىلىگ.

- ئاللىلىرى، بەختتە ئەيىب يوق، - دەپ جاۋاب بەردى ئايتولدى، - لېكىن بەزى كىشىلەر ئەيىبى بار دەپ تۆھمەت قىلىدۇ. ئۇلار بەختنىڭ تۇراقسىزلىقىدىن ئاغرىنىپ بەختتىن يامانلايدۇ. ئەسلىدىن ئالغاندا تۇراقسىزلىقى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەيىب ئەمەس. چۈنكى، ئۇ ئۆزى ئۈچۈن يېڭى نەرسە ئىزدەپ يۈرۈيدۇ ھەم يېڭىلىنىپ تۇرۇشنى خالايدۇ، پۈتۈن تەم- لەززەت، خۇشاللىق ۋە ھوزۇر يېڭىدا بولىدۇ ئەمەسمۇ؟! كونا، ۋاقتى ئۆتكەن نەرسىلەردە نىمە لەززەت بولسۇن! كىشىلەرنىڭ ئىزدەيدىغىنىمۇ شۇ لەززەتتۇر؟! يېڭى نەرسىنىڭ ئالدىدا كونا نەرسىنىڭ نىمە كېرىكى بولسۇن، ياخشى نەرسىلەر تۇرغان يەردە يامان نەرسىنىڭ نىمە لازىمى!

:

ئەي پەرزەنت، يېڭىلىق ئىزدە ھەم ئۆزۈڭنى يېڭىلا، ئالەم پەيدا بولغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە كونا بىلەن يېڭىنىڭ ئالمىشىشى ئۈزۈلمەي داۋاملىشىپ كەلدى. ئىنسانلار ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭنى، تۇرمۇشنى، ئېڭىنى يېڭىلاپ تەرەققى قىلىپ كېلىشتى. ئىنسانىيەت تارىخى جەريانىدا كونا سىياسىي تۈزۈمنىڭ ئورنىغا يېڭى سىياسىي تۈزۈم، كونا، قالاق قانۇننىڭ ئورنىغا يېڭى، ئىلغار قانۇن، كونا مەدەنىيەت كۆز قارىشىنىڭ ئورنىغا يېڭى مەدەنىيەت كۆز قارىشى، كونا ئاڭنىڭ ئورنىغا يېڭى ئاڭ، كونا شەيئىنىڭ ئورنىغا يېڭى شەيئى ئالمىشىپ تۇردى. بۇنداق ئالمىشىش ۋە يېڭىلىنىش ھازىرغىچە بىر مىنۇتمۇ توختاپ قالغىنى يوق. چۈنكى، بۇنداق بولۇشنى كىشىلەرنىڭ ئارزۇسىدىكى، ئىنتىلىشىدىكى، ئىپتىياجىدىكى يېڭىلىنىشنىڭ، ئۆزگىرىشنىڭ ئۆزۈڭنىڭ جەھەتتىكى مۇئەييەن قانۇنىيەت بەلگىلىگەن. كىشىلىك

تۇرمۇشقا نەزەر سالغىن، جۇل - جۇل كىيىمنى دەستەك قىلىپ تىلەمچىلىك قىلىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن دىۋانلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، يېڭى كىيىم كىيىپ ئۇنىڭدىن ھوزۇرلىنىشنى خالىمايدىغان ئادەم ناھايىتى ئاز تېپىلىدۇ. يېڭى نەرسىلەر كىشىلەرگە يېڭى تۇيغۇ، يېڭى ھوزۇر ئېلىپ كېلىدۇ. ئىنسانىيەت ئۆزۈلۈكسىز ئۆزلىرىنى يېڭىلاپ تەرەققى قىلمىغاندا ئىدى، ھازىرمۇ تېخىچە تاش قورال دەۋرىدە تۇرغان بولاتتى. شۇڭا، تەرەققى قىلىش، ئۆزىنى يېڭىلاش كىشىلەرنىڭ تەبىئىي خۇسۇسىيىتى.

ئوغلۇم، شۇنى بىلگىنكى، بىر قەدەم بولسىمۇ ئالغا ئىلگىرىلىگىن، ھەرگىز بىر ئىزدە توختاپ قالما. قەدىمىڭ يېڭىلانمىسا بىر مېتىرمۇ ئىلگىرىلىمەيسەنغۇ، قۇياش كۈنىگە يېڭىلىنىپ تۇرمىسا ئىنسانىيەتكە ئاپەت بولىدىغۇ. تۈنۈگۈنكى كۈنىڭدىن بۈگۈنكى كۈنۈڭ ياخشى بولسا، بۈگۈنكى ئىشىڭدىن ئەتىكى ئىشىڭ قۇتلۇق بولسا، بىرىنچى قەدىمىڭدىن ئىككىنچى قەدىمىڭ ئۇتۇقلۇق بولسا ئاندىن روناق تاپسەن.

* * *

- بەختنىڭ تۇراقسىز بۇلۇشىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئۇقتۇم، - دېدى كۈنتۇغدى ئىلىگ، - بەخت قۇش بۇلۇپ بىراۋنىڭ بېشىغا قۇنۇپ بۇلۇپ، يەنە ئۇچۇپ كەتكەن بولسا، قايتا كېلىپ قونۇش ئىمكانىيىتىمۇ بارمۇ؟

- توغرىسىنى ئېيتقاندا، بەختنىڭ خۇيى كېيىككە ئوخشايدۇ، ئىزدىگەن تېز ئېرىشەلمەيدۇ، ئەگەر قېچىپ كەتسە ھەرگىز تېز تۇتۇۋالالمايدۇ. ئەگەر بەختكە ئېرىشكەن كىشىلەر ئۇنى مەھكەم تۇتۇشنى بىلسىلا، بەخت ھەرگىزمۇ ئۇ كىشىنىڭ بېشىدىن ئۇچۇپ كەتمەيدۇ.

- ئۇنداق بولسا، بەختنى قولدىن بەرمەي مەھكەم تۇتۇشنىڭ چارىسى نېمە؟- دەپ سورىدى ئىلىگ.

- بەختنى مەھكەم تۇتالايدىغان، قاقۇرۇپ قويمايدىغان مۇنداق بىر قانچە ئىش بار ئالىيلىرى. بەختكە ئېرىشكۈچى ئادەمنىڭ مەجەزى مۇلايىم، كەمتەر، ئىللىق سۆزلۈك بۇلۇشى كېرەك، كىچىككىنە ھالاۋەتنى كۆرۈپلا ھەددىدىن ئاشماسلىقى، ئۆزىنى ئوبدان كۆزىتىپ يۈرۈشى، يامان ئىشلارغا يېقىن بارماسلىقى، لازىم. يەنە بىرى، مال- دۇنيانى كەلسە- كەلمەس بۇزۇپ چاماسلىقى، ئىسراپخورلۇق قىلماسلىقى كېرەك. چوڭلارنى ھۆرمەتلىشى، كىچىكلەرنى ئىززەتلىشى كېرەك. تەكەببۇرلۇق قىلماسلىقى، ئۆزىدىن كىچىكلەرنى بوزەك قىلماسلىقى، ھەددىدىن ئارتۇق ئويۇن- تاماشىغا بېرىلمەسلىكى شەرت. كىشى مانا شۇنداق قىلالسا بەختنى قولغا كەلتۈرەلەيدۇ ھەم ئۇنى قاقۇرۇپ قويمايدۇ،- دەپ جاۋاب بەردى ئايتولدى.

:

ئايتولدىنىڭ جاۋابلىرى دۇرۇس ئوغلۇم، بەخت دېگەن ناھايىتى كۆپ بەدەل بېرىش، نۇرغۇن مۇشەققەتلەرنى چېكىش، مېھنەت قىلىش، ئىزدىنىشلەر ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدىغان قۇش. شۇڭا، بەخت ئىزدەش ئىنسانلارنىڭ مۇھىم ئىنتىلىشى ئىكەن، بەختنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىشنىڭ ئۆزىمۇ بەخت. بەخت ئۈچۈن كۈرەش قىلماسلىق بەختسىزلىك ۋە ئەقىلسىزلىق. شۇنچە تەستە قولغا كەلتۈرگەن بەخت قۇشنى توغرا يولدا ماڭماي تېزلا قولدىن چىقىرىپ قۇيۇشمۇ ئوخشاشلا بەختسىزلىك ۋە ئەقىلسىزلىقتۇر. بەختنى قۇرۇق خىيال سارايللىرىڭدىن ئىزدەپ ئاۋارە بولماي، مېھنەت بېغىڭدىن ئۆزىدىن شېرىن مېۋە دەپ بىلگەن، ئوغلۇم.

* * *

ئەمدى يەنە كۈنتۈغدى ئىلىگ بىلەن ئۆگدۈلمىشنىڭ سۆھبىتىگە قايتايلى:
ئايىتولدىنىڭ بەختى چىڭ تۇتۇش توغرىسىدىكى تەۋسىيەلىرىنى ئاڭلىغان
ئىلىگ يەنە سوئالنى داۋاملاشتۇردى:

-دۇرۇس سۆزلىدىڭ ئايىتولدى، ئەمدى مېنى خەۋەردار قىل، سېنىڭ نامىڭ
نېمە ئۈچۈن «ئايىتولدى» دەپ ئاتالغان؟

-ئەي پاراسەتلىك ئىلىگ ئالىلىرى،- دەپ جاۋاب بەردى ئايىتولدى،-
مېنىڭ (بەختنىڭ) مەجەز- خۇلقۇم ئايغا ئوخشاپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، دانالار
ئېتىمىنى «ئايىتولدى» دەپ قۇيۇشقان.

ئاي دەسلەپ بەك كىچىك تۇغۇلىدۇ، كۈنسىرى چوڭىيىپ يۇقۇرى
كۆتۈرۈلىدۇ ھەم تۇلۇن بۇلۇپ جاھاننى يۇرۇتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە
كىچىكلەشكە مېڭىپ بارا- بارا يوقىلىپ كېتىدۇ. مەن تۇلۇن بولغاندا ھەرقانچە
كۆرۈمسىز ئادەمنىڭ يۈزىگە باقسامۇ ئۇنىڭ چىرايى نۇرلىنىپ كېتىدۇ، شۆھرىتى
ئاشىدۇ. ئۇ كىشى بېيىپ مەقسەتكە يەتكەندە ئەگەر ھەددىدىن ئاشسا ئۇنىڭدىن
يىراقلىشىمەن-دە، ئۇنىڭ شان- شۆھرىتىنىڭمۇ قۇيرۇقىنى قۇم باسىدۇ، مال-
دۇنياسىمۇ سورۇلۇپ، بۇرۇنقى گاداىلىق ئەھۋالىغا ياندىدۇ. مېنىڭ ئادىتىم شۇنداق
بولغاچقا نامىمنى مەنىلىك قىلىپ «ئايىتولدى» دەپ ئاتاشقان.

بۇ قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن كۈنتۈغدى ئىلىگنىڭ ئايىتولدىغا بولغان
ئىشەنچى ئاشتى، ئۇنىڭغا نۇرغۇن مال- دۇنيا، ئالتۇن- كۈمۈش ئىنئام قىلدى.
ئۇلار كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى يۇشۇرماي دېيىشىدىغان سىرداشلاردىن بۇلۇپ
قېلىشتى.

.4

قۇياش خىسلەتلىك كۈنتۇغدى ئىلىگ بىر كۈنى يەنە يالغۇز ئولتۇرۇپ زېرىكىش ھېس قىلدى. ئۇ ئايتولدىنى ھوزۇرغا چاقىرتتى.

ئايتولدى كۈنتۇغدى ئىلىگنىڭ ھوزۇرغا كىرىپ قول باغلاپ ئۆرە تۇردى. ئىلىگ بولسا زۇۋان سۈرمەي بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن، كۆز ئىشارىتى بىلەن ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئايتولدى ئولتۇرۇپ بۇلۇپ، يەر تېگىدىن ئىلىگنى كۆزىتىۋېدى، ئاجايىپ سۈرلۈك ۋە دەھشەتلىك ئالامەتلەرنى كۆردى.

كۈنتۇغدى ئۈچ پۈتى چېتىقسىز كۈمۈش تەختتە ئولتۇرغان بۇلۇپ، قولىدا يوغان بىر خەنجەر تۇتۇقلۇق ئىدى، ئۇنىڭ ئوڭ يېنىغا شېكەر، سول يېنىغا زەھەر تولدۇرۇلغان قاچا قويۇلغان ئىدى. ئۆزىنىڭ بولسا قاش-قاپاقلرى تۈرۈلگەن ئىدى. ئايتولدىنىڭ بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، ۋۇجۇدىنى تىترەك باستى.

- مېنىڭ يالغۇز ئولتۇرغانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە نېمىگە گەپ قىلماي ئولتۇرسەن، قېنى گەپ قىلغىن،- دېدى كۈنتۇغدى ئىلىگ.

- ئەي ساھىبقىران، مەندە ھازىر سۆزلىگۈدەك مادار نەدە بولسۇن،- دېدى ئايتولدى تەشۋىش ئىچىدە،- بۈگۈن ئالىيلرى ئاجايىپ سىرلىق بىر ھالەتنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن. بۇ ھال مېنى ئەيمىندۈرۈپ، تىلىمنى تارتىشقا مەجبۇر قىلدى. دانىشمەنلەرنىڭ: «بەگلەر غەزەپلىك ھالدا ئۇنىڭغا يېقىن بارما» دېگەن ساۋىقى يادىدا.

خوش، ئىجازەت بەردىم،- دېدى ئىلىگ كۈلۈپ كېتىپ،- گېپىڭنى ئېيت.

-ئاليليرى،- دېدى سەل جانلانغان ئايتولدى،- مېنى ھاڭ- تاڭ قالدۇرغىنى، بۈگۈن ئۈچ پۈتى چىتىقسىز كۈمۈش كۇرستا ئولتۇرۇپسەن، بۇنداق تەختتە ئولتۇرۇش ئاليليرغا مۇناسىپ كەلمەيتتى. يەنە قارىسام قولۇڭدا خەنجەر تۇرىدۇ، ئوڭ يېنىڭدا شىكەر، سول يېنىڭدا زەھەر تولدۇرغان قاچا قويۇۋاپسەن، بۇنىڭ سىرى نىمىكىن؟ يەنە بىرى ئىنتايىن غەزەپلىك ئولتۇرۇپسەن، شۇڭا گەپ قىلىشقا قانداق پىتئىناي.

- ئەمدى مېنىڭ سۆزۈمگە قۇلاق سال، بۇ ئىشلارنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرەي،- دېدى ئىلىگ،- بۇ ئىشلار ئۆزۈمنىڭ ئوخشىشىنى ساڭا ئۇقتۇرۇش ئىدى. مەن دېگەن ئادالەت ۋە قانۇن، ئادالەتلىك قانۇننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بۇ ئالامەتلەردىن كۆرسەن. مەن ئولتۇرغان بۇ كۇرس ئۈچ پۈتلۈك. بىلگىنىكى، ئۈچ پۈتلۈك نەرسىلەر قىڭغايمايدۇ، ئۈچ پۈتى تۈز ھەم مەھكەم تۇرىدۇ. ئەگەر ئۈچ پۈتنىڭ بىرى قىڭغىيىپ كەتسە، قالغان ئىككى پۈتمۈ قىڭغىيىپ كېتىدۇ- دە، ئولتۇرغان ئادەم يېقىلىدۇ. ھەرقانداق ئۈچ ئاياغلىق نەرسىلەر توغرا، تۈز بۇلىدۇ. تۈز نەرسىلەر ئۈز بۇلىدۇ، بارلىق تۈز نەرسىلەرنىڭمۇ ئۈز ئىكەنلىكىنى بىلسەن. مايماق نەرسىلەر سەت، كۆرۈمىسىز بۇلىدۇ. قانۇننىڭ ئادىتىمۇ تۈز بۇلۇش، ئېگىلمەسلىك. قانۇن ئىشلارنى ئادالەت بىلەن بېجىرىدۇ، كىشىلەرنى يۇقۇرى تۈۋەن دەپ ھەرگىز ئايرىمايدۇ. قولۇمدىكى بۇ خەنجەر كېسىش قورالىدۇ، مەن ئالدىمغا ئادالەت تەلەپ قىلىپ كەلگەنلەرنىڭ ئىشلىرىنى پىچاقتەك كېسىپ، كېسىم قىلىپ بېرىمەن، ئۇلارنى ھەرگىز ساقلىتىپ بىتاقەت قىلمايمەن. شېكەرنىڭ مەنىسى شۇكى، زۇلۇم تارتقان بىرى ئادالەت تەلەپ قىلىپ ئالدىمغا كىرسە، مېنىڭ ئادالەتتىمىدىن چېپىلىپ خۇددى شېكەر يېگەندەك لەززەتلىنىپ قايتىدۇ. سول يېنىمدا تۇرغان زەھەرنىڭ

مەنسى شۇكى، ئادالەتنى قايرىپ قويۇپ، زوراۋانلىق قىلغانلار، خەلقنى قاقشاتقانلار ئالدىغا كەلسە مېنىڭ رەھىمسىز ھۆكۈمىدىن ئۇلار زەھەر يېگەندەك قايتىشىدۇ. بەشىرەمنىڭ تۈرۈلگەنلىكىنىڭ مەنسىمۇ قانۇنسىزلىق قىلغان زوراۋانغا بولغان يۈزسىزلىكىمنىڭ، رەھىمسىزلىكىمنىڭ نىشانىدۇر. مەن ھۆكۈم قىلغاندا ھەرگىزمۇ ئىككى خىيال بولمايمەن. چۈنكى، قانۇن ئالدىدا ئوغلۇم بولسۇن، يېقىن تۇغقانلىرىم بولسۇن، يولۇچى، مۇساپىرلار بولسۇن ھەممىسى باراۋەر.

:

ئەي باللىرىم، قۇلاق سېلىڭلار، كۈنتۇغدى ئىلگىنىڭ دېگەنلىرى ھەق، دۆلەتنىڭ ئاساسى - ئادالەت. دۆلەتتە ئادالەتلىك قانۇن يولغا قويۇلغاندىلا خەلق تىنچ، خاتىرجەم، باياشات ھايات كەچۈرەلەيدۇ. شۇڭا، توغرا، ئادىل بولغان قانۇننى بەرپا قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش، توغرا، ئادىل قانۇننى جان تىكىپ قوغداش كېرەك. ئادالەتلىك قانۇن ياخشى كىشىلەرنى يۆلەيدۇ، يامان كىشىلەرنى رەھىمسىز جازالايدۇ. شۇنداق بولغاندىلا ئەل راۋاج تاپىدۇ.

* * *

ئايىتولدى سۇئالى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى:

- ئادالەتلىك ئالىلىرى، ئىسمىڭنى نېمە ئۈچۈن «كۈنتۇغدى» دەپ

قويغان؟

- ئالىملار مېنىڭ ئادەتلىرىمنى كۈنگە ئوخشىتىپ «كۈنتۇغدى» دەپ ئاتىغان. كۈن دېگەن ھەر دائىم تۈلۈپ تۇرىدۇ. ھەرگىز كىچىكلەپ كەتمەيدۇ، پۈتۈن جاھاننى يۇرۇتسىمۇ يورۇقى كەملەپ كەتمەيدۇ. قانۇنمۇ شۇنداق، قۇياشقا

ئوخشاش پارلاپ ئىللىق نۇر چېچىپ تۇرىدۇ، ئادالەت نۇرى ھەرگىزمۇ كەملەپ كەتمەيدۇ. يەنە بىرى، قۇياش كۆتۈرۈلگەندە ئېگىز تاغ، چوڭقۇر ئېدىرلىقلارنىمۇ ئوخشاش يۇرۇتىدۇ. بارچە چانلىقلار ئۇنىڭدىن نۇر ئالىدۇ. مېنىڭ قانۇنۇممۇ شۇنداق، بارچە خەلق ئۈچۈن ئادالەت نۇرۇمنى تەكشى چاچمەن، لېكىن يۇقىلىپ كەتمەيمەن. ئۈچىنچى، كۈن چىقسا زېمىن ئىللىيدۇ، تۈمەن خىل گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ، زېمىن يۈزىنى گۈلستانغا ئايلاندۇرىدۇ. مېنىڭ قانۇنۇممۇ شۇنداق، قايسى ئەلگە يېتىپ بارسا، ئۇ ئەل ھەرقانچە قورام تاشلىق بولسىمۇ ئاۋاتلىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا، مېنى «كۈنتۇغدى» دەپ ئاتىغان.

- ئەي ئادالەتلىك قانۇن، ئۇنداق بولسا سېنىڭ تەبىئىتىڭگە سىغمايدىغان، سېنى ئۆزى بىلەن ئۆچەكەشتۈرۈپ قويدىغان ئىشلار قايسى؟ ئېيتىپ بەرگەن بولساڭ، - دەپ سورىدى ئايتولدى.

- ئەي مەرد ئوغۇل، ئەگەر مېنىڭ ئىلتىپاتىمغا ئېرىشمەن دەيدىكەنسىەن، مېنىڭ تەبىئىتىمگە مۇخالىپ ئىشلاردىن نېرى تۇرغايىسەن. بىرىنچى، مەن يالغانچىلىق، ئالدامچىلىقنى سىغدۇرالمىمەن. ئىككىنچى، كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغاننى ئاجىزلارنى بوزەك قىلغاننى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن. ئۈچىنچى، ئاچ كۆز، نەپسانىيەتچى، تەمەخور تويماسلارنى، ئالدىراڭغۇ، تەنتەك، ئاچچىقى يامانلارنى، ئوغرى، قاراقچى، پارىخورلارنى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن. تۆتىنچى، ھارامخور، زىناخور پاسىقلارنى تېخىمۇ يامان كۆرمىمەن. يۇقۇرىقىلار مېنىڭ كۆزۈمگە ئىنتايىن سەت كۆرۈنىدۇ. ئۇنداقلارغا ھەرگىزمۇ مېھىر - شەپقەت قىلمايمەن. ئەگەر ئۇلار ماڭا يارىماق بولىدىكەن، يۇقۇرىقىدەك ئىللەتلىرىدىن قول ئۈزۈمكى لازىم.

- ئۇنداق بولسا ئالىيلىرى، قانۇن ياخشى كۆرىدىغان، قانۇن قوغدايدىغان

ئەڭ ياخشى ئەمەل قايسى؟ - دەپ سورىدى ئايتولدى يەنە.

- ماڭا ياقىدىغان، مەن قوغدايدىغان ئىش شۇكى، ۋەتەن، خەلققە مەنپەئەت يەتكۈزۈش، زىيان سالماسلىق، ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن ياشاشنى ھاياتىنىڭ سەرمايسى قىلىش، خەلققە قىلغان ياخشىلىقى ئۈچۈن بەدەل تەلەپ قىلماسلىق، ئۆز مەنپەئەتكە چوغ تارتىماسلىق، دۇرۇسلۇق بىلەن ياشاش، - دەپ جاۋاب بەردى ئىلىگ.

ئايتولدى يەنە سورىدى:

- ئەي ئادالەت ئىگىسى، سەن ئېيتقان دۇرۇسلۇق دېگەن زادى قانداق بولىدۇ؟

- دۇرۇسلۇق دېگەن شۇنداق نەرسىكى، تىلى بىلەن دىلى بىردەك بولسا، ئىچى تېشى بىلەن، تېشىمۇ ئىچى بىلەن ئوخشاش بۇلۇپ، ئەل - جامائەت ئالدىدا يۈرىكىنى ئالقىنىغا ئېلىپ ئۇياتماي يۈرەلسە، مانا شۇنداق كىشىنى دۇرۇس كىشى دېسە بولىدۇ. ئۇنداق ئادەمنىڭ قەلبى پاك، بىغۇبار بولىدۇكى، ھەرگىز مەككارلىق قىلمايدۇ، ئالدامچىلىق، بۇزۇقلۇق، خىيانەتنى خالىمايدۇ. ئۇنداق ئادەمنىڭ يۈرىكى ئادالەت، ھەققانىيەت، ياخشى خىسلەتلەر ئۈچۈن سوقىدۇ. ۋۇجۇدى پاك بولغان ئادەمنىڭ يۈزى يۇرۇق بولىدۇ، يۈزى يۇرۇق ئادەم جامائەت ئالدىدا ئۇياتماي، دادىل قەدەم تاشلاپ ماڭالايدۇ. ئەكسىچە، كاللىسى قەبىھ خىياللار بىلەن تولغان ئادەم ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك - پوك دېگەندەك تەشۋىشتىن خالىي بۇلالمايدۇ.

:

ئوغلۇم، ئادالەت ۋە قانۇن ئىگىسى بولمىش شاھ كۈنتۇغدىنىڭ جاۋابلىرىنى ئاڭلىدىڭ. شۇنداق، دۇرۇس ياشاش، دۇرۇس ياشىساڭ بەختلىك ياشىيالايسىن.

بۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلار بىلەن ئارىلاشقىن. ياخشىلار ماڭغان يولدا ماڭساڭ توغرا قىلغان بولسىن، ئۆزۈڭنىمۇ بۇلغىمايسەن. ئەگەر يامانلارغا يېقىن بۇلۇپ قالساڭ ئۆزۈڭگە قارا يۇقتۇرۇۋالسىن. ياخشى ئادەملەر ھەر قاچان يامانلاردىن قاچىدۇ. ياخشىلارغا يامانلىق قىلما، ياخشىلارغا يامانلىق قىلىش يامانلارغا ياخشىلىق قىلغانلىق بولىدۇ، يامانلارغا مېھىر-شەپقەت قىلىش ياخشىلارغا يامانلىق كۆزلىگەنلىك بولىدۇ. ئوغلۇم، ياخشىلىق قىلىش يۇقۇرغا ئۆزلىگەندەك ئېغىر، يامانلىق قىلىش پەسكە دومىلىغاندەك ئوڭاي بولىدۇ.

* * *

ئايىتولدى ئىلىگكە يەنە سۇئال قويمىقتا ئىدى:

-ئەي ئادالەت ئىگىسى، بەزىلەر ياخشىلىقتىنمۇ قۇسۇر ئىزدەيدۇ، ياخشىلىقتىنمۇ قۇسۇرى بولامدۇ؟

- ياخشىلىق بۇ دۇنيادا ھەر قاچان ماختاشقا سازاۋەر بولىدۇ. بىراق يامان ئادەملەر ياخشىلىقنى بىر قۇسۇر دەپ بىلىدۇ. چۈنكى، ياخشىلارنىڭ ئارىسىدا يامانلارغا كۈن يوق، ياخشىلار ھامان غالىب، يامانلار ھامان مەغلۇپ. شۇ سەۋەبتىن يامانلار ياخشىلارنى كۆرەلمەيدۇ، ئۇلارغا قەست قىلىپ، ياخشىلارنىڭ چىرىغىنى ئۇچۇرمەك بولىدۇ. يامانلىق بولسا قاراڭغۇلۇق، جاھالەتنىڭ دوستى، ئۇ يۇرۇقلۇق بىلەن دوست بولالمايدۇ. شۇنى بىلگىنكى، بۇ دۇنيادا ياخشى بىلەن يامان ھەر قاچان مەۋجۇت. بىراق، يامانلىق قىلغۇچى نەگە بارسا زىيان تارتقۇچى، ياخشىلار نەگە بارسا پايدىغا ئېرىشكۈچىلەردۇر. ئەلگە ياخشىلىق قىلىش، تېگى-تەكتىدىن ئالغاندا، ئۆزۈڭنىڭ بەخت-سائادىتى ئۈچۈن يول ئاچقانلىقنىڭ بولىدۇ. يامانلىق بۈگۈن ساڭا پايدىلىقتەك كۆرۈنسىمۇ ئەلدىنپ قالما، چۈنكى، ئەتە تارتىدىغان

زىيىنىڭ بۈگۈن يامانلىق قىلىپ ئېرىشكەن پايداڭدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولىدۇ. شۇڭا، ياخشىلىقنى ھاياتىڭنىڭ سەرمائىسى قىلغىن. ياخشىلىق بۇ دۇنيادا ساڭا ئەڭ ياخشى، كۆركەم لباس بولالايدۇ.

كۈنتۈغدى ئىلىڭنىڭ جاۋابلىرىنى ئاڭلىغان ئايتولدىنىڭ كۆڭلىدە يەنە بىر نازۇك سوئال تۇغۇلدى:

- ئەي ئىلىگ، ماڭا مۇنۇ بىر ئىشنىڭ سىرنى يېشىپ بەرگەن بولساڭ، ياخشى ئادەمنىڭ يامانغا ئۆزگىرىپ كېتىشى، يامانلارنىڭمۇ ياخشىلارنىڭ يولىدىن مېڭىشى مۇمكىنمۇ؟

كۈنتۈغدى ئىلىگ بۇ سوئالنىڭ سىرنى مۇنداق يەشتى:

- ياخشى ئادەم ئىككى خىل بولىدۇ. بىر خىلى، ئاندىن تۇغۇلۇشى بىلەنلا تەبىئەتتە ياخشىلىق ئالامەتلىرى پارلىغان بالا. ئۇنداق ئادەم ئۆمۈر بويى دۇرۇسلۇق يولىدا ماڭىدۇ. يەنە بىر خىل ياخشى كېشىلەر باركى، ئۇلار باشقىلارنى دوراش، ئۇلاردىن تەسىرلىنىش، ئۈلگە ئېلىش ئارقىلىق ياخشى ئادەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۈرىدۇ. ئۇنداق كىشىلەر يامانلارغا ئارىلىشىپ قالسا يامان يولغىمۇ كىرىپ قالىدۇ. يامان ئادەملەرمۇ ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى، ئاندىن تۇغۇلۇشى بىلەنلا تەبىئەتتە يامانلىق بولغان كىشىلەر، ئۇنداق ئادەمنىڭ يامانلىق كىرىنى ئۆلمىگىچە تازىلاپ بولغىلى بولمايدۇ، تېزىنى ئېيتسا مېزى چىقىدۇ. بەزىلەر يامانلارنى دوراپ، يامانلار بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ، يامانلارنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن ئەسكى يولغا كىرىپ قالىدۇ. بۇنداق كىشىلەر ياخشىلارغا قوشۇلسا، ياخشىلار بىلەن دوستلۇق ئورناتسا ياخشى يولغا كىرىدۇ.

:

ئەي ئەقىللىق بالىلىرىم، يۇقۇرىقى چۈشەندۈرۈشلەرنى ئاڭلىدىڭلار. توغرا،

ياخشىدىن ئەلگە نۇسرەت، ياماندىن ئەلگە ئاپەت ياغىدۇ. كونىلار «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ» دەپتىكەن، يۇقۇرىقىلاردىن باشقا يەنە بىر مۇھىم سەۋەبمۇ بار. دۆلەتنىڭ قانۇن - تۈزۈمى، سىياسىتى ياخشى بولسا خەلقنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشلىرىمۇ ئۈز، قىلغان ئىشلىرىمۇ ئەدەپ - قائىدىلىك بولىدۇ. خەلققە باش بولغۇچى ئەمەلدارلار ياخشىلارنى قەدىرلىسە، ياخشىلارغا مۇۋاپىق ئۇرۇن بەرسە، يامانلارمۇ ئۆزىنى ياخشىلاشقا تىرىشىدۇ، ئەگەر ئەلنىڭ كاتتىلىرى يامانلارغا يېقىن بولۇپ، يامانلارنى قانات ئاستىغا ئالدىكەن، يامان - ئەسكىلەرنىڭ كۈنى تۇغۇلىدۇ، يامانلار باش كۆتۈرگەن جايدا ياخشىلارغا كۈن يوق.

* * *

ئايىتولدى يەنە سۇئال سوراشقا باشلىدى:

- ئاللىلىرى، ياخشى كىشىلەرنى ھەممە ئادەم ياخشى دەپ ھۆرمەتلەيدىكەن ھەم ئۆزىمۇ ياخشى بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن، بىراق ئۇنداق ياخشىلىققا قانداق قىلغاندا ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

- ئەي ئەقىل ئىگىسى، ياخشىلىق دېگەن ئەڭ ئېسىل پەزىلەتنىڭ ئېتى. ئۇنداق ياخشىلىق ئەڭ ئېسىل پەزىلەتلىك، ياراملىق ئادەملەرنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ. چۈنكى، دۇنيادا نېمە ئەڭ ئېسىل بولسا، ئۇ ئەڭ قىممەتلىك بولىدۇ، ئۇنىڭغا كۆپ مۇشەققەت چەكمىگۈچە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. دۇنيادا ئەڭ قەدىرسىز نەرسە يامانلىق. شۇڭا، ئۇنىڭ ئورنى خارلىق توپسىدۇر.

:

ئوغلۇم، ياخشىلارنى قەدىرلەشنى، ئۇلارنى ھۆرمەتلەشنى بىل، سەن ئۈچۈن ياخشىلىق تىلىگەن، ساڭا بەخت كۆزلىگەن، سەن ئۈچۈن ياردەم بېرىشنى

خالايدىغان كىشىلەرنى سۆيگەن. سەن باشقىلارنى سۆيسەڭ، سەنمۇ باشقىلار تەرىپىدىن سۆيۈلسەن. ئۆزۈڭمۇ باشقىلارغا كۆيۈنۈشنى، باشقىلارغا ياردەم بېرىشى، باشقىلار ئۈچۈن ئۆزۈڭنى پىدا قىلىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىشكە ئادەتلەنگەن. ياخشىلىق قىلغۇچىمۇ ئۆزىگە قىلىدۇ، يامانلىق قىلغۇچىمۇ ئۆزىگە قىلىدۇ. بۇنى ھەرگىز ئېسىڭدىن چىقارما.

* * *

ئايىتولدى:

- ئايىلىرى، سېنىڭ ھۇزۇرۇڭدا خىزمەت قىلىش كىشى ئۈچۈن بەخت. شۇڭا، ئەقىللىقلارمۇ: خىزمەت قىلساڭ ئەجر- ئەقىدەڭنىڭ قەدرىگە يېتەلەيدىغان كىشىنىڭ خىزمىتىنى قىل، دېگەن ئىكەن،- دەپ تەزىم قىلىپ كۈنتۈغدى ئىلىڭنىڭ ھوزۇرىدىن چىقىپ كەتتى.

شۇ قېتىمقى ئەھمىيەتلىك سۆھبەتتىن كېيىن، ئايىتولدى سەھەر تۇرۇپ، كەچ يېتىپ ئەلنىڭ خىزمىتىنى شۇنداق كۆيۈنۈپ قىلىشقا باشلىدى. ئەلمۇ ئايىتولدىنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى ۋە قەدىرلەيتتى. شۇ تەرىقىدە خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى.

5.

بىر كۈنى كۈنتۇغدى ئىلىگ ئايتولدىنى چاقىرتىپ كەلدى. ئادىتى بويىچە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئايتولدى گەپ قىلماستىن يەرگە قاراپ ئولتۇردى.

- ئايتولدى، قېنى گەپ قىلمايسەن،- دېدى كۈنتۇغدى ئارىلىقتىكى جىملىقنى بۇزۇپ،- نېمە بولدۇڭ، نېمىشقا شۇك ئولتۇرسەن؟

- ئەي بەگلەرنىڭ بېگى، ئالىيلرى ئىجازەت بەرمەي تۇرۇپ سۆزلەشكە نېمە ھەددىم. گەپ سورالماستىن ئاۋۋال قانداقمۇ سۆز ئاچاي. بىلىملىك كىشىلەر تەربىيە قىلىپ: سورالماستىن ئاۋۋال سۆزلىمە، كىم چاقىرغان بولسا، شۇ ئاۋۋال گەپ قىلسۇن، كىمدە كىم باشقىلار گەپ سورىماستىنلا سۆزلەپ كەتسە، ئۇ ھاياتىنىڭ ئىشى بۇلۇپ قالدۇ، دېيىشكەنغۇ.

- سۆزلىرىڭنى ئۇقتۇم،- دېدى ئىلىگ،- تىرىك ئادەم سۆزلىمەي مۇمكىنمۇ، پەقەت مۇنداق ئىككى ئادەملا سۆزلىمەيدۇ ھەم سۆزلىمەيدۇ. بىرى گاچا، يەنە بىرى نادان، گاچىنىڭ تىلى يوق، نادان بولسا تىلىغا ھېزى بولمىسا بېشىغا چىقىدۇ. بىلىملىك ئادەمنىڭ سۆزى ئاقار بۇلاققا ئوخشاش كەمەپ كەتمەيدۇ. يەرنى سۇ سۇغارسا ھەرخىل نېمەتلەر ئۈنەنگە ئوخشاش بىلىملىكلەرنىڭ سۆزى ھاياتقا ئۈمىد ئېلىپ كېلىدۇ. بىلىمسىز، نادان ئادەمنىڭ كۆڭلى خۇددى قۇم باسقان دالدەك دەريانى باشلىسىمۇ تولمايدۇ، گىياھمۇ ئۈنمەيدۇ. شۇڭا، بىلىملىك ئادەم سۆزلەشكە توغرا كەلگەندە سۆزلىشى كېرەك، تىلىنى چىناپ تۇرسا بولمايدۇ.

- ئالىيلرى، توغرا ئېيتتىڭ، ئادەم تىرىكلا بولىدىكەن گەپ قىلماي بولمايدۇ. بىراق، گەپ دېگەن سورالغاندا ئۆز لايىقىدا جاۋاب بەرگەندە

قىممەتلىك بولىدۇ، بولمىسا سۆزۈڭمۇ چاقىرىلمىغان مېھماندەك قەدىرسىز بولۇپ قالىدۇ. ئۇرۇنلۇق، پايدىلىق جايدا سۆزنى ئايماسلىق، زۆرۈرىيەت بولمىغان جايدا ئېغىز ئاچماسلىق كېرەك.

- چۈشەندىم، سۆزلىرىڭ توغرا، - دېدى ئىلىگ، - ئېيتقىنا، ئۇنداق بولسا تىلىنىڭ پايدىسى نېمە؟

- ئەگەر سۆزلىگۈچىنىڭ تىلى توغرا، ئۇرۇنلۇق، جايدا سۆزلەنسە، تىلدا پايدا كۆپ. بىلگىنىكى، تىل ئەقىل بىلەن بىلىمنىڭ تەرجىمانىدۇر. ئېنىق بايان قىلىنغان تىل كىشىنىڭ نىيىتىنى، مەقسىتىنى يورۇتۇپ بېرىدۇ. تىل دېگەن ئىنساننىڭ مۇھىم بىر بەلگىسى. ئىنسان تىلىنىڭ خاسىيىتى بىلەن قەدىر-قىممەتكە ۋە ئادەملىك خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولالىغان. شۇڭا، خەلق تىلىنىڭ خاسىيىتىنى مۇنداق بايان قىلغان: «ئەقىلنىڭ گۈزەللىكى تىل بىلەن، تىلنىڭ گۈزەللىكى سۆزنىڭ مەنىسى بىلەن، كىشىنىڭ گۈزەللىكى يۈزدىن، يۈزنىڭ گۈزەللىكى كۆزدىن.» ئادەم ئىككى ئىشنىڭ خاسىيىتىدىن قېرىمايدۇ. بىرى ياخشى ئەمەل، يەنە بىرى ياخشى سۆز. كۆرمىدىڭمۇ، بۇ دۇنيادىن نۇرغۇن ئادەملەر ئۆتۈشتى، پەقەت ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار بىلەن ياخشى سۆزلىرىنى قالدۇرغان كىشىلەرلا مەڭگۈلۈك يادلىنىپ كېلىشتى.

- تىلىنىڭ پايدىسى شۇنداق كۆپ ئىكەن. ئۇنداق بولسا يامان سۆز دېگەن نېمە؟

ئۇنىڭ قانداق زېيىنى بار؟ بۇ ھەقتە سۆزلەپ بەرگەن بولساڭ، - دەپ سورىدى ئىلىگ.

- ئەڭ يامان سۆز بىلىمسىز، نادان ئادەملەرنىڭ قۇرۇق گېپىدۇر. شۇڭا، ئۇلارنىڭ قۇرۇق گېپى بەزى چاغدا ئۆزلىرىنىڭ بېشىغا چىقىدۇ. ئادەم تىلىنىڭ

كاساپىتىدىن خار- زارلىققىمۇ چۈشۈپ قالدۇ. تىل دېگەن بۇسۇغدا ياتقان شىرغا ئوخشايدۇ، تىلغا ھەزەر قىلمىسا باشنى يەيدۇ. شۇڭا، كۈنلەر يەكۈنلىگەن مۇنۇ ئىبرەتلىك سۆزنى ئەستە تۇتۇش لازىم: «تىلىم ماڭا شۇنداق كۈلپەتلەرنى سالدى، بېشىم كەتمەستە تىلىمنى كېسەي، چىشىم سۇنماستا تىلىمغا ھاكىم بولاي.»

:

ئوغلۇم، ھەرقانداق نەرسىنىڭ قىممىتى بولىدۇ. تىلنىڭ قىممىتى ئۇنىڭ مەنىسىدە. مەنىسىز سۆزنى بىر چاڭگال لاي بىل. بىراق، ھەرقانداق ئەزىز، قىممەتلىك نەرسىلەرمۇ ئۇرۇنسىز ئىشلىتىلسە ئەسلى قەدەر- قىممىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ. تىل سېنى ئەرمۇ قىلىدۇ، يەرمۇ قىلىدۇ. سۆزلىمەكچى بولساڭ سورۇن تاللاپ، مۇۋاپىق جايدا ئېنىق، ئىخچام، مەزمۇنلۇق، توغرا سۆزلەشكە ئادەتلەنگىن. زۆرۈرىيەت تۇغۇلمىغان جايدا ئىمكان بار سۆزلىمە. ئۆزۈڭنىڭ قەدەر- قىممىتىنى ساقلاي دېسەڭ، ھەرگىز يالغان سۆزنى ئېغىزىڭدىن چىقارما. سۆزنىڭ ئەڭ ئەسكىسى يالغان سۆزدۇر. يالغان سۆز دېگەن ئالدى بىلەن كىشىلەرنىڭ ئالدىدا سېنى ئىشەنچسىز قىلىپ قويدۇ. يەنە بىرى سېنىڭ قورقۇنچاق، جۈرئەتسىز ئىكەنلىكىڭنى ئاشكارىلاپ قويدۇ. چۈنكى، يالغان سۆز كۆپ ھاللاردا قورقۇنچاق، جۈرئەتسىز ئادەملەردىن چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا يالغان سۆزۈڭ ئۆزۈڭنىڭ يۈزىگە قارا سۈركەشكە يارايدۇ. سۆزلەرنىڭ يەنە بىر ئەسكىسى پىتنە- پاسات تۇغدۇرىدىغان سۆزلەردۇر. ئۇنداق سۆزلەر ئۆزۈڭنىمۇ، ئۆزگىلەرنىمۇ كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىشقا يارايدۇ. قوپال، يىرىك سۆزمۇ سۆزنىڭ ئەڭ يامىنىغا كىرىدۇ. قوپال، يىرىك سۆز باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىدۇ، ساڭا بولغان ھۆرمىتىنى يوقىتىدۇ. تىل دېگەن بىر دەريادۇركى، ئۇنى جايدا

ئىشلەتسە، گۈزەل بوستانلارنى سۇغارغان سۈزۈك سۈدەك كۆڭۈل بېغىغا راھەت بەخش ئېتىدۇ. سىلىق، يۇمشاق سۆزلەش مەدەنىيەتنىڭ بەلگىسى بولسا، قوپال-يىرىك سۆزلەش ياۋايىلىقنىڭ بەلگىسى.

* * *

كۈنتۇغدى ئىلىگ بىلەن ئايتولدى تىل توغرىسىدا يەنىلا سۆزلەشمەكتە ئىدى.

- سۆزلىرىڭنى ئۇقتۇم، ئەي بىلىمدار،- دېدى كۈنتۇغدى ئىلىگ،- سۆزنىڭ، يەنى تىلنىڭ ئەسلى ئورنى نەدە، ئۇ قەيەردىن چىقىپ، نەگە بارىدۇ، بىلىملىك ئالىملار بۇ ھەقتە نېمە دېگەن؟

- ئاللىبىرى، سۆزنىڭ ئورنى تەپەككۈر ئورنى بولغان مېڭىدۇر،- دېدى ئايتولدى،- بىراق ئون سۆزنىڭ بىرى چىن، قالغان توققۇزى زورلانغان سۆز ھېسابلىنىدۇ. بۇ زورلانغان ئاش بەتتەم بولغانغا ئوخشاش ئىش. شۇڭا، سۆز ئون بولسا دىيىلىدىغىنى بىر بولۇش كېرەك. ئەڭ ياخشىسى كۆپ سۆزلىمەسلىك، تۈمەن سۆزنىڭ تۈگۈنىنى بىر سۆز بىلەنلا يېشەلەيدىغان بولۇش كېرەك. تولا گەپ قىلغان ئادەم «مەمەدان» ئاتىلىدۇ، سۆزلىمەي بۇرۇقتۇرما بولۇپ، گۆشىيپ تۇرساڭ گاچا، دۆت ئاتىلسەن. شۇڭا، گەپ قىلماقچى بولغان كىشى مەنىلىك، ئۇرۇنلۇق قىلىشى، ئۇنىڭ سۆزى نادان، قارىغۇلارغا كۆز بولۇشى لازىم.

- سۆزنى قانداق ئادەملەردىن ئاڭلاش، قانداق ئادەملەرگە ئېيتىش لازىم؟- دەپ سورىدى ئىلىگ.

ئايتولدى جاۋاب بەردى:

- سۆزنى بىلىملىك ئۇستازلاردىن ئاڭلاش لازىم، بىلىمسىزلىككە دېيىش كېرەك. چوڭلاردىن لازىملىق، پايدىلىق سۆزلەرنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ، ئۆزىدىن بىلىمى توۋەنلەرگە ھەم ئۆزىدىن كىچىكلەرگە يەتكۈزۈش كېرەك. چۈنكى، ئادەم كۆپ سۆزلىۋېلىش بىلەن ئالىم بولالمايدۇ، بەلكى كۆپ ئاڭلاش ئارقىلىق ئىلىم تۆرىگە چىققىلى بولىدۇ. شۇنىڭدىن قىياس قىلىپ بىلىمگىنى، ئادەم كېكەچ بولسىمۇ قۇلىقى ساق بولسا بىلىم ئالالايدۇ. ئەمما، پاك بولسا بىلىم ئالالمايدۇ ئەمەسمۇ.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئايتولىدىن پاراسەت بىلەن يۇغۇرۇلغان يۇقۇرقى دانا جاۋابلىرىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇشال بولدى ۋە ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ ئاللانىڭ ئۆزىگە شۇنداق ياخشى ياردەمچىنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن شۈكۈر ئېيتتى. ئۇ شۇ ھاياجىنىدا خەزىنىنى ئېچىپ يوقسۇللارغا نۇرغۇن مال - دۇنيالىرىنى تارقىتىپ. ئايتولىدىغا تامغىنى تۇتقۇزۇپ ۋەزىرلىك خىزمىتىنى بەردى. يەنە ئۇنىڭغا توغ، ناغرا، ساۋۇتلارنى بېرىپ ئەلدە قولىنى ئۇزۇن قىلدى.

ئايتولىدىمۇ پۈتۈن ئىشنى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىشلىدى. خەلق بېيىپ دۆلەت قۇدرەت تاپتى. قانۇن - تۈزۈم تېخىمۇ روناق تېپىپ، ئەل كۈندىن - كۈنگە گۈللەندى.

:

ئەي ئوغۇل، تىل دېگەن سېنىڭ ئادەملىكىڭنىڭ مۇھىم بەلگىسى. ئانا تىل سېنىڭ قېنىڭ ۋە جېنىڭغا ئوخشاش، تەپەككۈرۈڭ ئانا تىلىڭ بىلەن يۇغۇرۇلغان. ئانا تىل ئەجدادلىرىمىز مۇشۇ زېمىنغا تۆرەلگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە خەلقىمىزنىڭ تۈرلۈك ئالاقە ئىشلىرىنى قامداپ كەلدى. ئانا تىلىڭ شۇنچىلىك باي، ئىپادىلەش كۈچى شۇنچىلىك زور مەدەنىي تىل. شۇ تىل

بىلەن ئاجايىپ بۈيۈك جاھان شۇمۇل ئەسەرلەر بارلىققا كەلگەن. ئانا تىلدىن ياتلىشىش، ئانا تىلدىن يىراقلىشىش ئۆزىمىزدىن، مەدەنىيىتىمىزدىن، ئەجدادلاردىن يىراقلىشىش بۇلۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئانا تىلدىن ئاينىش مىللىتىڭىزگە قىلىنغان ئەڭ چوڭ ئاسىيلىقتۇر.

ئەمدى نەزىرىڭىزنى كېيىنكى ھېكمەتلەرگە قاراتقايسىن ئوغلۇم.

6.

ئايىتولدىنىڭ ئۇلۇغ ئارزۇ- تىلەكلىرى تازا پەرۋاز قىلىشقا باشلىغاندا،
 «نېمەتلەر تۇلۇق بولغاندا ئۆمۈر تۈگەيدۇ» دېگەندەك، تۇلۇپ تۇلۇن بولغان
 بەخت ئېيتى قېرىپ كىچىكلىكىنى كۆردى، تەن ساقلىق تۇۋرۇكى يىقىلدى.

:

ئەي ئەقىللىق بالىلىرىم، يادىڭلاردا بولسۇنكى، ھاياتنىڭ قانۇنىيىتى مەڭگۈ
 شۇنداقكى: ئۆزلىگەن يەنە يەرگە چۈشىدۇ، چۈشكەنلەر چىقىدۇ، يورۇغان
 نەرسىلەر ئۆچىدۇ، ماڭغانلار توختايدۇ. ھەرقانداق ئىش كامالەتكە يېتىشنى تەلەپ
 قىلىدۇ، كامالەتكە يەتكەندە قايتىشقا يۈزلىنىدۇ. ئادەمنىڭ تىرىكلىكى
 غەنىمەت، تەن ساقلىقى پۇرسەت. ئادەم قېرىغان چاغدا ئۆمۈر گۈلىستانى قىش-
 زېمىستانغا كىرىدۇ. پەقەت ئارمان بار، دەرمان يوق بۇلۇپ، كۈچ- قۇدرىتىدىن
 قالىدۇ، كېسەللىك چىرمىۋالىدۇ. كېسەل ئادەمگە دۇنيادىكى ھېچقانداق نەرسە
 تېتىمايدۇ. شۇڭا، ئادەم ئەڭ ساغلام، زېھنى ئۇچۇق، كۈچ- قۇدرەتلىك
 چاغلىرىنىڭ قەدىر- قىممىتىگە يېتىشى لازىمدۇر.

* * *

شۇنداق قىلىپ ئېغىر كېسەللىك ئايىتولدىنى كۆتۈرۈپ باستى. داڭلىق
 تېۋىپلار تومۇرىنى تۇتۇپ ھەرخىل دىئاگنوزلارنى قۇيۇشتى. بىراق، كېسەللىك
 ئېغىرلىشىۋەردى. شۇنداق ئوغلۇم، ئەجەل توشقاندا ھەرقانداق خاسىيەتلىك
 دورىلارمۇ بۇ ئۆلۈمنى توسۇپ قالالمايدۇ.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئايتولدىنى يوقلاپ كەلدى:

- ئەھۋالنىڭ قانداق، كۆڭلۈڭ خېلى ئۇچۇقمۇ، ئۇيقۇڭ ياخشىمۇ؟ - دەپ سورىدى شاھ.

- ئالىلىرى، مېنى شۇنداق بىر كېسەل تۇتتىكى، ئۇنىڭ داۋاسى يوق، - دېدى ئايتولدى، - ئاي تۇلۇن بولغان ئىدى، يەنە كىچىكلىدى، تىرىكلىك شادلىقى مەندىن يىراقلاشقىلى تۇردى. مېنىڭ ئۆكۈنىدىغىنىم ئالىلىرىدىن ئايرىلىپ كېتىدىغان بولدۇم. ئەجەب ئىشكى، يىگىتلىك كۈنلىرى قېرىلىققا ئالماشمايدىغان بولسا نېمىدىگەن ياخشى بولاتتى - ھە!

- ئەي كۆڭلى تۈز، ياخشى ھەمراھىم، ئۇنداق گەپلەرنى قىلما، ھەممە ئادەم كېسەللىك تارتىدۇ، يەنە ساقىيىدۇ، پەقەت كېسەللىكنى سەنلا تارتمىدىڭ. نېمىشقا بولمىغۇر گەپلەرنى قىلىپ كۆڭلۈڭنى بۇزىسەن. مەن سەن بولغانلىقىڭ ئۈچۈن كۆڭلۈم توق يۈرۈۋاتتىم، بۇ سۆزلىرىڭ مېنى قاينۇغا سالدى، بۇنداق دەپ كۆڭلۈمگە ئوت تۇتاشتۇرمىغىن. ئاللا شىپالىق بېرەر، - دەپ تەسەللى بەردى كۈنتۈغدى ئىلىگ كۆڭلىنى بۇزۇپ.

- ئەي بەخت ساھىبى، ئۆلۈمگە دۇنيادا ھېچكىم ئامال قىلالمىغان. تۇغۇلغان ئادەمنىڭ ھەممىسى ئۆلىدۇ. مەن ئالىلىرىغا خۇيۇم ئۆزگىرىشچان، تۇراقسىز دېمىگەنمىدىم. مانا ئەمدى كېتىدىغان بولدۇم، بۇنىڭدىن شۈبھىلەنمىگىن، - دېدى ئايتولدى كەسكىن قىلىپ.

- ئەي ئايتولدى، سەۋر قىلغىن، كېسەل تارتقان ئادەمنىڭ گۇناھى يۈيۈلىدۇ. كېسەل بولغان ئادەمنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كېتىدىغان بولسا، دۇنيادا تىرىك ئادەم قالمىغان بولاتتى. كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ساقىيىپ كېتىسەن.

كۈنتۈغدى قولىنى كۆتۈرۈپ ئايتولدىغا ئاللادىن شىپالىق تىلىدى ۋە غەمكىن

ھالدا ئوردىغا قايتىپ كەتتى.

ئايىتولدىنىڭ كېسىلى تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتتى. ئۇ ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، بەھۋدە زايە قىلىۋەتكەن ھاياتى ئۈچۈن قاتتىق ئۆكۈندى: «ئېست، - ھاياتىمنىڭ نۇرغۇن چاغلىرىنى بىكارغا زايە قىلىپتىمەن، ھەۋەس قوغلىشىپ، تەلۋىلەردەك چېپىپتىمەن. مانا ئەمدى ئۆلۈمگە تۇتۇلدۇم، ئۆلۈمنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئەجەب ئويلىماپتىمەن.»

ئايىتولدى ئۆكۈنۈش بىلەن ھەر قانچە ياش تۆككەن بولسىمۇ كار قىلمىدى. نېمە ئامال، ئۆمۈر دېگەن ئادەمنىڭ ئارزۇسىغا باقمايدۇ. شۇڭا، ئۇ ئىنسانلارغا شۇنداق خىتاب قىلدى: «ئەي ھوزۇر- ھالاۋەتكىلا گول بولۇپ ئۆتكۈچى بىغەم ئىنسان، سەگەك ياشا، بولمىسا ئۆلۈم تۇتقاندا پۇشايمان يەيسەن. لېكىن، ئۇ چاغدىكى پۇشايماننىڭ ھەسرەتتىن باشقا ھېچنەرسە بېرەلمەيدۇ. توپلىغان مال - دۇنيايىڭمۇ ھېچنېمىگە دال بۇلالمايدۇ. ئەي، مەستتەك گاراڭ يۈرگۈچى ئىنسان، بۇ ھاياتنىڭ ھېسابى بار، تەييارلىق قىلىپ قوي. كۈلكەڭنىڭ ئاخىرىدا يىغىسىمۇ بار، ئويلاپ قويغىن.»

:

ئەي ئوغۇل، ئايىتولدىنىڭ بۇ ھەسرەتلىرىمۇ ساڭا ئىبەرەت بولسۇن. ئۆمرۈڭنىڭ ئەڭ گۈزەل چاغلىرىنى ئورۇنلۇق، مەنلىك ئۆتكۈزەلسەڭ كېيىن ھەرگىزمۇ پۇشايمان قىلمايسەن. دۇنيادا ئەڭ قىممەتلىك بايلىق - ھاياتلىق، ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق قىممەتلىك، شېرىن نەرسە يوق. ھاياتلىق ئىنسانغا پەقەت بىرلا قېتىم نېسىپ بولىدۇ. ئۇ ھاياتلىققا قايتا ئېرىشىش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، ھايات بايلىقىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى بىل.

ئۆلۈم ئانچە دەھشەتلىك ئەمەس. چۈنكى، بۇ بىر قانۇنىيەت، ئەڭ دەھشەتلىك

بولغىنى ھاياتلىقتا بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك نەرسىلەردىن بەھرىمەن بولالماسلىق، ھايات بېغىدا بىرەر شېرىن مېۋە پىشۇرالماسلىق. غايە دېگەن قولغا كەلمەيدىغان ساپە ئەمەس ئوغلۇم، ئۇنى ئىرادىلىك ئادەملەرلا تىرىشچانلىق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ. ھاياتنىڭ مۇقەددەس گۈل - غۇنچىسى ياشلىق باھارىدا ئېچىلىپ خۇش پۇراق چاچىدۇ، بۇ ھايات گۈلۈك ئۆمرۈڭدە بىرەر قېتىم ئېچىلماي خازان بۇلۇپ كەتسە، بەك ئېچىنىشلىق بولمامدۇ؟! شۇنى بىلگىنىكى، ئەزىز، قىممەتلىك نەرسىنى خار قىلىش، ئاخىرقى ھېسابتا ئۆز - ئۆزىنى زار قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ. ھاياتىڭدا نېمىنىڭ پايدىلىق، نېمىنىڭ زىيانلىق، نېمىنىڭ توغرا، نېمىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى، قايسى قەدىمىڭنىڭ ساخاۋەتلىك، قايسى يولۇڭنىڭ پالاكەتلىك، قايسى مەنزىلىنىڭ نۇرلۇق، قايسى مەنزىلىنىڭ قاباھەتلىك ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ ماڭغىن، بولمىسا پۇشايمان قىلىسەن. پۇشايمان - كۆزدىن يامغۇر ياغدۇردىغان بۇلۇتتۇر.

* * *

ئايىتولدى ئويغا پېتىپ تۇرغاندا، ئوغلى ئۆگدۈلمىش كىرىپ كەلدى. ئوغلىنى كۆرگەن ئايىتولدىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى دومىلاپ چۈشتى. ئۆگدۈلمىش ئايىتولدىنىڭ يالغۇزلا ئوغلى ئىدى. ئۇ تېخى كىچىك بولسىمۇ بەك ئەقىللىق، ئەدەپ - ئەخلاقلىق، چىرايلىق بالا بولغان ئىدى. ئايىتولدى ئوغلىنىڭ ئۆزىدىن كىچىك قالدىغانلىقىغا، بالىنى ئۆز قولى بىلەن تەربىيەلەمەي كېتىپ قالدىغانلىقىغا بەك ئەپسۇسلىناتتى. شۇڭا، ئۇ ئوغلىغا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى دەپ نەسىھەت قىلدى.

ئەي، مېھرىبان ئاتا- ئانىلارنىڭ ئوماق پەرزەنتلىرى، ئايتولدىنىڭ ئوغلى
ئۆگدۈلمىشكە قىلغان نەسىھەتى، ئاتا- ئاناڭلارنىڭ سىلەرگە قىلغان نەسىھەتگە
ئوخشاش. چۈنكى، بارلىق ئاتا- ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىدىن كۈتىدىغان ئارزۇ-
ئارمانلىرى ئوخشاش. شۇڭا، كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپ، ئۇنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا
تىرىشقايسىلەر.

.7

- ئوغلۇم، ئەمدى مەن ئاللاننىڭ دەرگاھىغا كېتىدىغان بولدۇم، - دەپ سۆز باشلىدى ئايتولدى ھەسرەت بىلەن، - سەن مېنىڭ كۆز نۇرۇم ئىدىڭ، سەندىن ئايرىلىپ كېتىدىغان بولدۇم، بىر تۈرك ۋەزىرى شۇنداق دېگەن: «ئوغلۇل - قىزىڭنى كۆزۈڭنىڭ يورۇقى دەپ بىل. بىراق، ئوغلۇل - قىزىڭنىڭ غېمى توۋى يوق دېگىزغا ئوخشايدۇ، ئۇ مەڭزىڭنى سارغايىدۇ. ئوغلۇل - قىزى ۋە خوتۇنى بار ئادەمنىڭ قانداقمۇ ئۇيقۇسى ئۇيىقا بولسۇن؟!» بىز ئاتا- ئانا بولغۇچىلار سىلەرنىڭ غېمىڭلارنى يەيدىكەنمىز، بىراق، پەرزەنتلەر ئاتا- ئانىسىنىڭ نامىنى ئاتاپمۇ قويمايدىكەن. ئوغلۇم، سۆزلىرىمنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلا. ھاياتىم ئۆلۈم تونىنى كىيگىلى تۇردى. ھاياتلىق بەك تاتلىق بولىدىكەن، ئۆلۈم دېگەن بەك ئاچچىق. بۇ دۇنياغا گۈل بۇلۇپ يۈرۈپىرىپتىمەن، ئۆزۈممۇ ھېس قىلماپتىمەن، قارىسام ئۆلۈم يېقىنلاپ كەپتۇ. بۇ دۇنيا سېنىمۇ غەپلەتتە قويمىسۇن. ئالدىدىكىلەرنىڭ ئۆلۈمىدىن، مېنىڭ ئۆلۈمۈمدىن ئىبرەت ئالغىن، ئۆتكەنكىلەر ھاياتىنىڭ ئاخىرىدا ئۆكۈنۈپ مۇنداق زارلىغان: ئىست دەيمەن، چۈنكى، ھاياتىمنىڭ ئەڭ نەۋقەران چاغلىرىدا قىلىشقا تىگىشلىك ئەڭ مۇھىم ئىشلارنى تاشلاپ قويۇپ، ھەۋەسكە بېرىلىپ، مەنسىز، ئەھمىيەتسىز ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپتىمەن. ھايات دېگەن شامال دەك ئۆتۈپ كېتىدىكەن، لاي سۈدەك ئېقىپ تۈگەيدىكەن. قانداق قىلاي ئەمدى، ئۆلۈم يېقىنلاپ كەلدى، بۇنىڭغا ئامال يوق. دۇنيادىكى ھەرقانداق ئىشقا چارە- ئامال ئىزدىسەڭ تېپىلىدىكەن، بىراق، ئۆلۈمگىلا ھېچكىمنىڭ ئامالى يوق ئىكەن.

دادىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ئۆگدۈلمىش مەيۈس ھالدا ئۇنىڭدىن

سورىدى:

- ئەي مېھرىبان دادا، سەندىن سورايدىغان بىر گىپىم بار ئىدى، جاۋاپ بەرگەن بولساڭ. سەن بىلىم ۋە ئەخلاق جەھەتتىن كۆپ تەربىيە كۆرگەندىڭ. باشقىلاردىن كۆپ نەرسىلەرنى سوراپ ئۆگەندىڭ، ئاڭلىدىڭ، نۇرغۇن ئىشلارنى بېشىڭدىن ئۆتكۈزدۈڭ. ئەمدى ماڭا ئېيتقىن، بۇ ئۆلۈمگە بىرەر چارە- ئامال قىلىپ توسۇپ قېلىش ئىمكانىيىتى يوقمۇ؟ ئەگەر مۇمكىن بولدىغان بولسا ئىزدەپ كۆرەيلى. پۈتۈن مال- بىساتىمىز سەرپ بولسىمۇ مەيلى. مال- مۈلۈك

دېگەن تېپىلىدۇ، جان ئېسەن بولسىلا بولدى، قۇشقىمۇ دان تېپىلىدىغۇ؟

- ئەي ئوغلۇم، سۆزۈمنى ئاڭلا، بۇ ئىشتىن كۆڭلۈڭنى ئۈزگىن. ئۆلۈمگە ئالتۇن- كۆمۈش ئارا تۇرالمايدۇ، ئۇنى ئەقىل ۋە بىلىمۇ توسۇپ قالالمايدۇ. ئەگەر ئۆلۈمنى دۇنيانىڭ مال- دۇنياسى توسۇيالايدىغان بولسا، دۇنيادىن ئۆتكەن نى- نى بەگلەر مال- دۇنياسىغا ھاياتىنى سېتىۋالغان بولاتتى. ئەگەر تېۋىپلارنىڭ داۋاسى ئۆلۈمنى توسۇپ قالالايدىغان بولسا، شۇ تېۋىپلار ئۆلمىسە بولاتتى. تۇغۇلغان ئادەم ئۆلىدۇ، ھېچكىم مەڭگۈ تىرىك ياشيالمايدۇ، - دېدى ئايتولدى.

- ئەي سۈيۈملۈك دادا، - دېدى يەنە ئۆگدۈلمىش، - بۇ ئۆلۈمنىڭ مۇتلەقلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا ھاياتىڭغا قىيماي بۇنچە ياش تۆكسەن؟ ئەگەر ئادەم غەپلەت ئىچىدە ھاياتىنى زايە قىلىپ ياشىغان بولسا، ئۆكۈنۈش يوللۇق. ئەمدى ئىش بۇ يەرگە كەلگەندە پۇشايماندىن نېمە پايدا؟! سەن كۈنتۈغدى ئىلىگ بىلەن بىرگە ھاياتىڭنى ئەلنىڭ ئىشلىرىغا ھاياتىڭنى ئاتا قىلىپ ئۆتتۈڭ، خەلقكە كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلدىڭ. بۇ ئىشلىرىڭدىن خەلقىمۇ رازى، ئاللامۇ رازى. شۇڭا، بۇ توغرىدا بۇنچە كۆپ ھەسرەت چەكمە:

- ئوغلۇم ئاڭلاپ تۇرغىن، - دېدى ئايتولدى ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە نەسىھەت

قىلىپ، - بۇ دۇنيانىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلگەن، ھەرگىز غاپىل بولمىغان، ئويغاق ياشا. ئادەم دېگەن ۋاقتنىڭ تۇتقۇنى، ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە بىر قەدەممۇ باسالمايسەن، بىر نەپەسىنىمۇ ئوشۇق ئالالمايسەن. ۋاقت - پەرياد قىلىپ يېلىنىشنىڭ بىلەنمۇ كەينىگە يانمايدىغان رەھىمسىز دەريا. ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كۈنلەرنى پەقەت ئاي ۋە يىللار دەپ قالما، ئۇ سېنىڭ ئۆمرۈڭنى خوراتقۇچى يالماۋۇز. ئاي ۋە يىللار داۋاملىق يېڭىلىنىپ تۇرىدۇ، ئۆمرۈڭنىڭ يېڭىلانغانىنى كۆردۈڭمۇ؟ مېنىڭ باشقا غېمىم يوق. سەن مەندىن كىچىك قالدىغان بولدۇڭ، مېنىڭ غېمىم شۇ.

- ئەي دادا، سەندىن جۇدا بولۇش ئازابى مېنى ئۆرتىمەكتە. سېنىڭ كەينىڭدە قېلىپ ئۆلۈمىڭنى كۆرگۈچە، ئاۋۋال ئۆلۈم ماڭا كەلسە رازى ئىدىم. ئەگەر تەقدىر ئۇنداق بولماي، ئەجەل سېنىڭ بېشىڭغا كەلسە، پۈتۈلگىنى شۇنداق بولغان بۇلدۇ. ئۇنداق ئىكەن نېمىشقا قاينۇرۇپ يىغلىغۇلۇق؟! بۇ مۇتلەق قانۇنىيەتنى يىغلاش بىلەن ئۆزگەرتكىلى بولامتى؟! ئەگەر توپىلىغان بايلىقلىرىم قالدىغان بولدى دەپ ئازابلىنىۋاتقان بولساڭ، ئۇ ئىشنىڭ ئازابلىنىشقا ئەرزىگۈچىلىكى يوق. پۈتۈن دۇنياغا ئىگە بولغانلارمۇ ئاخىرى دۇنيانى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولغانغۇ. ئەگەر ئادەم بىھۇدە زايە بولۇپ كەتكەن ئۆمرى ئۈچۈن يىغلىسا، قانچىلىك يىغلىسا بۇلدۇ. قاينۇ - ھەسرىتنىڭ مېنىڭ غېمىمدە بولسا، ھەرگىز، غەم قىلما. ساڭا ھاياتلىق يولى بەرگەن بۇ دۇنيا ماڭمۇ يول بېرىدۇ.

ئۆگدۈلمىش يۇقۇرىقى سۆزلىرى بىلەن دادىسىنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتتى. - ئوغلۇم، ئەمدى كۆڭلۈم تىندى، - دېدى ھاياجىنىنى باسالماي ئايتولدى، - ئاللانىڭ مەدەتتى بىلەن بەختلىك ياشىغىن.

ئاي تولدى ئارقىدىن ئوغلى ئۈچۈن دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ئالادىن ئوغلىغا بەخت - شاتلىق تىلدى.

* * *

- :

ئەي ئوغلۇم، ئاتا- ئاناڭ سەندىن كۆپ نەرسىنى تەمە قىلمايدۇ. سەن ياراملىق، مۇستەقىل ياشاش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇپ يېتىشىپ چىقساڭلا، بۇ ئاتا- ئاناڭ ئۈچۈن ئەڭ چوڭ بەخت. ئاتا- ئاناڭنىڭ تىلىكى خەلقنىڭ سەندىن كۈتكەن ئۈمىدى بىلەن ئوخشاش. ئاتا- ئانا بولغۇچى پەرزەنتلىرىنىڭ بۇ دۇنيادا توغرا، ھالال ياشىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ نەتىجە ياراتقان بولساڭ، بېشى ئاسمانغا يېتىپ «شۈكۈر» دەيدۇ، ئۆز پەرزەنتىنىڭ يارامسىز، ئەقىلسىز، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، بىكار تەلەت، ئاق نانچى بولۇپ قېلىشىنى خالىمايدۇ. ھەرقانداق ئاتا- ئانا بالىسىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنىڭ ئوڭ بۇلۇشىنى، قىلغان ئىشلىرىنىڭ راۋاج تېپىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇ دۇنيادا پەرزەنت ئۈچۈن ئاتا- ئانىدەك مېھرىبان ۋە كۆيۈملۈك يەنە بىرەرسىمۇ يوق. شۇڭا، ئاتا- ئاناڭدىن رەنجىمە، ئۇلارنى ھەرگىز قاقشاتما. ئاتا- ئاناڭنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشىنى بىل. ئاتا- ئاناڭنىڭ نەسىھەتلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلا ھەم ئۇنىڭغا ئەمەل قىل. ياخشى پەندە - نەسىھەت ئېغىر كۈنلەرگە قالغىنىڭدا ئەسقاتىدۇ. ئاتا- ئاناڭنىڭ ئەجر - مېھنىتىنى ئاقلايمەن دەيدىكەن سەن، ئۇلارنى رازى قىلغىن. ئاتا- ئانىسىنى قاقشاتقان، ئاتا- ئانىسىنى رازى قىلمىغان پەرزەنتتىن ھېچقانداق ئادەمگە ۋاپا كەلمەيدۇ.

* * *

ئايىتولدى، ئوغلى ئۆگدۈلمىشنىڭ ئەقىل - پاراستىنى ۋە جۈرئىتىدىن خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن، قەلبىدىكى سۆزلىرىنى تۆكۈپ نەسىھەت سۈپىتىدە مۇنداق سۆزلەرنى قىلدى:

- ئوغلۇم، توغرا، ھەق مەيداندا تۇرغىن، كۆڭۈل ۋە تىلىڭنى دۇرۇس تۇت. كۆڭۈل ۋە تىلىڭنى كىچىك تۇت، بېشىڭ ھەرقانچە ئاسمانغا تاقاشسىمۇ چوڭ سۆزلىمە. دۇنيانى دەپ ئۆزۈڭنى ئوتقا ئۇرما. كىشىلەرنىڭ مېلىنى زورلۇق قىلىپ تارتىۋالما. ھالالدىن پۇل تاپ، ئۇنى جايىدا ئىشلەت، مال - دۇنيايىڭنى جايىدا، ئورۇنلۇق ئىشلىتىشنى بىلسەڭ، بۇ دۇنيادا خارلىق كۆرمەيسەن. ئىقتىسادىڭنى ياخشى باشقۇرماي بۇزۇپ چاچساڭ تاغىمۇ توشۇمايدۇ، ئاخىرىدا خار بۇلۇپ قالسىەن. ئىش ھەرىكىتىڭ توغرا بولسۇن، بۇ دۇنيادا خوشال ياشىيالىشىڭ دۇرۇسلۇقىڭغا باغلىق. شۇڭا، بىر ئادەم شۇنداق نەسىھەت قىلغان: ئادەم ھاياتىم ھوزۇر - ھالاۋەتتە، خاتىرجەم ئۆتسۇن دەيدىكەن، توغرىلىق، دۇرۇسلۇقنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلسۇن. باي بۇلۇش تىلىكىڭ بولسىمۇ يەنىلا دۇرۇس يول تۇتۇش ئارقىلىق ئۇ تىلىكىڭ ھاسىل بولىدۇ. دۇنيادا بۈيۈك، ئۇلۇغ ئادەم بولاي دېسەڭمۇ دۇرۇس يولدا مېڭىشىڭ لازىم.

ئوغلۇم، باشقىلارغا يامانلىق كۆزلىمە، سىرىڭنىمۇ ئىككى يۈزلىمە ئادەملەرگە ھەرگىز دېمە. يېنىڭغا سۇخەنچى ئادەمنى يولاتما، ئۇنداق ئادەم سېنى ئالقىشلىمايدۇ. سىنالغان ئىشەنچلىك دوستلىرىڭ بولسا ئۇلارنى چىڭ تۇت، ھەقىقىي دوست سېنىڭ پايداڭنى كۆزلەيدۇ. باشقىلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قوي، بىراق، ھەممىلا گەپكە ئالدىراپ ئىشىنىپ كەتمە. باشقىلارغا ھەسەت قىلما، ھەسەتخورلۇق ساڭا خاتىرجەملىك بەرمەيدۇ.

* * *

:

ئوغلۇم، ئايتولدىنىڭ نەسەتگە قوشۇمچە قىلىپ ھەسەت توغرىسىدا ئازراق گەپ قىلىپ قوياي.

سەن خاتىرجەملىكنى، تەن ساقلىقنىڭنى ئارزۇ قىلسەن. ئەمما، كۆرەلمەسلىك ۋىرۇسىدىن پەيدا بولىدىغان بىر خىل ساقايماس كېسەللىك بار، ئۇنىڭ ئىپتى «ھەسەت» دېيىلىدۇ. دۇنيادا كېسەللىكمۇ كۆپ، ھەر بىر كېسەلنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق داۋاسى بار، ئەپسۇسكى، ھەسەتخورلۇق كېسەلنىڭ داۋاسى يوق. ئۇ خۇددى زەھەرلىك قۇرتقا ئوخشاش ئىچىڭگە كىرىپ، قىم-قىملىق بالاسىغا مۇپتىلا قىلىدۇ. بۇ بالادىن ئۆلمىگۈچە قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يېيىش ئادەم بالىسىغا نېسىپ بولمىغان، بىراق، پىتنە-پاسات ۋە ھەسەت ئۆزۈڭنىڭ گۆشىنى ئۆزۈڭگە يىگۈزىدۇ. ھەسەت دېگەن بىر ئۆتكى، ئۇ ئۆتنىڭ تېشىدىكى ئۆزگىلەرنىمۇ، ئۆتنىڭ ئىچىدىكى سېنىمۇ ھۆل-قۇرۇق دېمەي كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىدۇ. بىلسەڭ، ئۆتنىڭ تېشىدا كۆيگەندىن ئىچىدە كۆيگەن تېخىمۇ بەتتەررەك بولىدۇ. باشقىلارغا يامانلىق كۆزلىمە، ياخشىلىق قولۇڭدىن كەلمىسىمۇ يامانلىق قىلما. يامانلىق قىلمىغانلىقىڭنىڭ ئۆزى ياخشىلىق بۇلۇپ سانىلىدۇ. باشقىلارنىڭ خوشاللىقىدىن خوشال بول، قايغۇ-ئەلىمنى كۆرسەڭ ياردەمدە بول. ھەر قانداق خوشاللىق كۆپچىلىك بىلەن ئورتاق بولغاندىلا ئۇنىڭ ھەقىقىي قىممىتى ۋە لەززىتى بولىدۇ.

* * *

ئايتولدى ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە قىلىۋاتقان نەسەتتىن داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى.

- ئوغلۇم، پۇل توپلاشتىن بۇرۇن خۇلقۇڭنى ياخشى قىل. خۇلقۇڭ ياخشى بولسا پۇل تېپىشتىنمۇ غەم قىلما. يامانلارغا بايلىق ياراشمايدۇ. ھەرقانداق ئىشنى ھودۇقماي، ئېغىر- بېسىقلىق بىلەن قىل. باشقىلار بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا ئۇچۇق، شېرىن سۆزلۈك بول، تىلىڭنى ياخشى كۆزەت، ئۆزۈڭنى ئەسكى ئىشلارغا قاراتما، تائام يېگەندە ئاستا ھەم ئاز- ئاز يېيىشكە ئادەتلەنگىن. كۆپ تاماق يېيىش ۋاپا قىلمايدۇ، ئۇ مىجەزىڭنى بۇزۇپ كېسەلگە گىرىپتار قىلىدۇ. قۇرۇق ھاۋايى- ھەۋەسنىڭ كەينىگە كىرمە، ھەرقانداق ئىشقا كىرىشتىن بۇرۇن ئاخىرقى نەتىجىسىنى ئوبدان ئويلا.

ئوغلۇم، ئىككى ئىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما. بىرى، ئۆلۈمنى ئۇنتۇپ قالما. يەنە بىرى، ئۆزۈڭنى ۋە ئۆزۈڭنىڭ ئەسلىنى ئۇنتۇپ قالما. ئۆزىنى ئۇنتۇش، ئەسلىنى ئۇنتۇش ئاسىيلىق ھېسابلىنىدۇ، ئۇ ھەم ئۆلگەنگە باراۋەر. سېنىڭ ھاياتلىقىڭ پەقەت ئۆزۈڭ- ئۆزۈڭگە مەنسۇپ بولغاندىلا قىممەتلىك بولىدۇ. ئۆزىدىن مەھرۇم بولۇپ قالغان، ئۆزىدىن ۋاز كەچكەن ئادەمنى قانداقمۇ تىرىك ھېسابلىغىلى بولىدۇ؟!

گەپ قىلغاندا ئەتراپىڭغا قاراپ ئېھتىيات بىلەن سۆزلە، چوڭ سۆزلىمە، ئۆزۈڭگە مۇناسىپ گەپ قىل. ھەرگىز يالغان سۆزنى ئېغىزىڭدىن چىقما. يالغان سۆز سېنى خارلىققا ئېلىپ بارىدۇ. ئۇرۇق- تۇغقانلارغا، دوست- يارەنلىرىڭگە يېقىنلىق يەتكۈز. چوڭلارنى ھۆرمەتلە، كىچىكلەرنى ئىززەتلە. كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى كۆرسەڭ يوشۇر. ئۇلارنىڭ ئەيىبىنى ئاچساڭ ئەمەلىيەتتە ئۆزۈڭنىڭ ئەيىبىنى ئاچقان بولىسەن. بەختكە ئېرىشكەندە كىبىرلىك قىلما، كىبىر دېگەن ئادەمنى باشقىلارغا سەت كۆرسىتىدۇ.

ھاياتىڭدا ھەرگىز ھاراققا يېقىن بولما. بۇزۇقلۇق يولىنى تۇتما. ھاراق دېگەن

ساڭا خارلىق تونىنى كىدۈرىدۇ، سېنى مڭ خىل گۇناھقا پاتۇرىدۇ، يۈزۈڭنى تۆكىدۇ، بەختىڭنى قاچۇرىدۇ.

ئەي ئوغلۇم، ساڭا دىيشكە تېگىشلىك سۆزلىرىمنىڭ ئەڭ مۇھىملىرىنى دېدىم. دېگەنلىرىم سەن ئۈچۈن پايدىلىق، سۆزلىرىمنى يادىڭدا تۇتۇپ ئەمەل قىلساڭ ھەرگىز خار بولمايسەن. بۇ مېنىڭ ساڭا قالدۇرغان ئەڭ قىممەتلىك مىراسىم بولسۇن.

- :

ئوغلۇم، مەن ھاراق ۋە ھاراقكەشلىك ھەققىدە كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى ساڭا ئازراق ئېيتىپ قوياي.

بەزى كىشىلەر ئۆزى قىلىۋاتقان ئىشنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەي قالىدۇ، بۇنى سەۋەنلىك دەيمىز. ئەگەر بىلىپ تۇرۇپ زەھەرلىك يىلاننى تۇتىدىكەن، ئۇنى بىغەرەزلىك دەيمىز. ھاراق- ھاياتنىڭ دۈشمىنى، ئەخلاقسىزلىقنىڭ مەنبەسى، بىلىم ۋە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ كۈشەندىسى، ئىنسان ئار نۇمۇسىنىڭ يەرگە ئۇرۇلۇشى ئۈچۈن قۇرۇلغان تۇزاق. ئادەم ئۈچۈن مۇنداق ئۈچ ياۋۇز دۈشمەن بار: بىرىنچى، يالغانچىلىق. ئىككىنچى، ۋەدىدە تۇرماسلىق. ئۈچۈنچى، ھاراققا بېرىلىش.

ئوغلۇم، سەن بىردەملىك كەيپىيات ھوزۇرى ئۈچۈن ئۆزۈڭنى بۇلغىما. ئۆتۈپ كېتىدىغان بىردەملىك خوشاللىق ئۈچۈن ئۆزىنى بۇلغاش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.

ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن ئاقىۋىتىنى ئويلاش زۆرۈر. كۆرمىدىڭمۇ، ھاراققا بېشىنى تىققان خېلى ئابرويلىق كىشىلەرنىڭ كۈنلىرى ئىشەرەتگاھلاردا ئىت كەبى قۇسۇق يالاش بىلەن ئۆتۈۋاتقىنىنى. بۇ ئۇنىڭ خاھىشىدىكى

ئىشىمدى؟ ياق، ئۇ ئەقلىنى ھاراققا ئوغرىلاتقان، ھوش - كالىسىنى يوقاتقان. چۈنكى، ھاراققا سالام بەرگەن ئادەم ئەقلى بىلەن، ئار - نۇمۇسى بىلەن خوشلىشىشى كېرەك. ھاراق ئىچكەن، مەست بولغان كىشى ئۆز ئىختىيارىدىن مەھرۇم بولىدۇ. ئۆز ئىختىيارى ئۆزىدە بولمىغان كىشى نىمە ئىشلارنى قىلمايدۇ؟! ھاراق دېگەن سېنىڭ بەختىڭنى شامالغا سورۇيدىغان دۈشمەن. ئۇ سېنى ھاقارەتكە قويدۇ، خارلىق پاتقىقىغا پاتۇرىدۇ، بۇ پاتىقتىن خاراب بولمىغۇچە قۇتۇلالمايسەن. مەن ئەخلاقلىق، پەزىلەتلىك، ئەقىللىق دەپ ئۆز - ئۆزۈڭگە تەمەننا قويا. ھەرقانچە بىلىملىك، ئەقىللىق، پەزىلەتلىك بولساڭمۇ مەيگە يېقىن بارىدىغان بولساڭ، ھەممىدىن مەھرۇم بولۇپ قالسىەن. ئوغلۇم ئويلاپ باققىن، دۇنيادا ئەقىل، پەزىلەت، ئۇياتتىن قىممەتلىك ۋە پاك نەرسە بولمايدۇ. شۇنچە قىممەتلىك نەرسەڭنى نىجىس ھاراق بىلەن بۇلغىساڭ سېنى ھەرگىزمۇ ئەقىللىق، پەزىلەتلىك دېگىلى بولمايدۇ.

ئوغلۇم، ئىنساننىڭ مېڭىسى بەك ئۇلۇغ، ئىنسان مېڭىسىگە تايىنىپ ئىجاد قىلىدۇ، تەپەككۈرىغا تايىنىپ گۈزەل نەرسىلەرنى يارىتىدۇ، دۇنيانى ئۆزگەرتىدۇ ۋە تەرەققى قىلدۇرىدۇ، شۇڭا روھىي دۇنيايىڭنى بەك ساغلام تەرەققى قىلدۇرۇشۇڭ كېرەك.

ھاراقنىڭ نېرۋا سېستىماڭنى تۇرمۇزلاپ، تەپەككۈر ئىقتىدارىڭنى زەئىپلەشتۈرۈشىدىن ساقلان. ھاراقنىڭ ھەقىقىي ئېتى - جېدەل - غەۋغا. ھاراقكەشلىك - ئالىمنى زالىمغا، بىلىملىكنى نادانغا، ناداننى ساراڭغا ئوخشىتىپ قويدۇ. ھاراقنى دوست تۇتساڭ بىلىم ۋە پەزىلەت سەن بىلەن خوشلىشىدۇ. شۇڭا، ھاراقكەشلەرگىمۇ ئارىلاشما. ھاراقكەش ئادەم ۋاپاسىز، ئۇياتسىز، پەس بولىدۇ. پەس تەبىئەتلىك كىشىلەردىن قانداقمۇ ۋاپا كۈتكىلى بولسۇن؟!

ھاراقكەشلەرگە ئارىلاشساڭ ساڭا مۇنداق بەش زىيان بار. بىرىنچى، ھاراقكەشلەر ۋاپاسزلىق بىلەن سېنى داغدا قويدۇ. ئىككىنچى، سېنىمۇ كىشىلەر شۇ خىل كىشىلەر جۈملىسىدىن سانايدۇ. ئۈچۈنچى، ئەل ئىچىدە ئېتىباردىن چۈشۈپ قالسىەن. تۆتىنچى، ئۇلار بىلەن ئارىلاشقاندىن كېيىن ئايرىلمىقىڭ تەس بولىدۇ. ئۇنىڭ قۇرۇق، مەنسىز ھەرىكەتلىرى ۋە گەپ- سۆزلىرىگە گۈل بۇلۇپ ھاياتنىڭ كەلكۈن سۈيىدەك نىشانىسىز، مەنسىز، ئۆتۈپ كىتىدۇ. بەشىنچى، ھاراقكەشلەرگە قوشۇلغاندىن كېيىن، ئۆزۈڭمۇ ھاراق ئىچىشتىن ساقلىنالمىسىەن. شۇنىڭ بىلەن ئەل مەنپەتگە خىلاپ ئىش- ھەرىكەت ۋە گەپ- سۆزلەرنى قىلىپ قويۇپ بالاغا قالسىەن ياكى سىرىڭنى ئاشكارىلاپ قويۇپ، ئۆزۈڭنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىسىەن.

ئوغلۇم ئەتراپىڭغا باق، ھاراققا بېرىلگەن ئادەملەرنىڭ خانىۋەيران بولمىغىنىنى، زەئىپلەشمىگىنىنى كۆرگىنىڭ بارمۇ؟

كۆپلىگەن باتۇر ئوغلانلارنى شۇ ھاراق يەر بىلەن تەڭ قىلدى. نۇرغۇن ئىرادىلىك يىگىتلەرنى ھاراق زەئىپلەشتۈرۈپ تۈگەشتۈردى. ھاراق دېگەن سېنى بولمىغۇر خىيالغا سالالايدۇ، دىلىڭ خالىمىغان ئىشقا، تەبىئەتنىڭ ھار ئالدىغان قىلىقلارغا باشلايدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەل جامائەت ئارىسىدا تەلۋە، ئەخمەق ئاتىلىسىەن. يەنە بىر تەرەپتىن، ھاراقخورلۇق ئىقتىسادىڭمۇ دۈشمىنى. ئۇ ساڭا موھتاجلىقنىڭ ئېغىر يۈكىنى ئارتىپ، نامراتلىق كوچىسىدا سەرسان قىلىشقا، قولۇڭنى باشقىلارغا سوزدۇرۇشقىمۇ قابىل. ئەقلىڭ بولىدىغان بولسا بۇنداق ئاشكارا زىيانداشقا ئۆزۈڭنى ھەرگىز ئۇرۇپ قالمىغىسىەن.

8.

ئاي تولدى ئوغلى ئۆگدۈلمىشكە ئەڭ ئاخىرقى ۋەسىيىتىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، يەنىلا ئەل - ۋەتەننىڭ غېمىنى يەپ، قەغەز - قەلەم ئېلىپ كۈنتۇغدى ئىلىگكە ۋەسىيە نامە پۈتتى:

«ئەي بەختىيار خان، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەيسەن، كۆپ زامان سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرغايەن. مېنى كۆپ ياخشىلىقلار بىلەن ئەجىر قىلىپ كۈتكەن ئىدىڭ، ئەجىرگىنى قايتۇرۇپ بولالماي كېتىدىغان بولدۇم. شۇڭا چىن قەلبىمدىن بۇ نامنى يېزىپ قالدۇردۇم. كۆيۈمچان ئادەملەر شۇنداق دېگەن: كۆيۈمچان ئادەملەرنىڭ ساڭا قىلغان نەسىھەتلىرىنى كۆڭۈل قۇيۇپ ئاڭلا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرى ساڭا پايدىلىق. چۈنكى، ساڭا ھەقىقىي كۆيۈنىدىغان ئادەم سېنىڭ ھەقىقىي دوستۇڭ ھېسابلىنىدۇ.

ئاللىلىرى، مەن ساڭا ئەڭ كۆيۈملۈك ئادەممەن، سۆزلىرىمگە ئەمەل قىلغايەن.

ئاللىلىرى، ئۆلۈم تۇتماستا ئويغان، بىلىم بىلەن ئىشلىرىڭنى تۈزەتكىن، زورلۇق - زومبۇرلۇق قىلىشتىن ساقلان. سۆز ۋە ھەرىكىتىڭ بىلەن خەلقنىڭگە ياخشىلىق قىلىپ قوللاشنى قولغا كەلتۈر. بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ تېرىشىپ دۆلەتنى روناق تاپتۇر. ھەرقانداق ئىشتا توغرا، ھەققانىي بول، ھاۋايى - ھەۋەسكە ئەسر بولما. ياخشى، ياراملىق كىشىلەرنى ئۆزۈڭگە يېقىن تۇت. يامانلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ھەزەر قىل، تەمەخور ئادەمگە ھەرگىز ئىش تاپشۇرما.

ئەي بەختلىك خاقان، بۇ دۇنيا خۇددى بىر تېرىلغۇ يەرگە ئوخشايدۇ، يەرگە

نېمە تېرىغان بولسا شۇ ئۈندۈ. نېمە ئۈنگەن بولسا شۇنىلا ئورۇيدىغان گەپ. تېرىق تېرىساڭ تېرىق ئورۇيسەن، بۇغداي تېرىغان بولساڭ بۇغداي ئورۇيسەن، تېرىق تېرىپ بۇغداي ئورۇيدىغان قانۇنىيەت يوق. شۇڭا، بۇ دۇنياغا ياخشىلىق ئورۇقنى چاچقان بولساڭ، ياخشىلىق مېۋىسىگە ئېرىشسەن، يامانلىق ئورۇقنى چاچساڭ، يامانلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشسەن. ئورۇنسىز قان تۆكمە، كىشىلەرگە زورلۇق قىلما. سېخىي بول، بېخىل بولمىغىن، سېخىيلارنىڭ نامى مەڭگۈ قالدۇ.

ئەي ئەلنىڭ غەمگۈزارى، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى ياخشى قىل، بېگى ياخشى بولسا خەلقىمۇ ياخشى بولىدۇ. خەلق قويغا ئوخشايدۇ، بەگ دېگەن چۇپان، چۇپان دېگەن قويغا مېھرىبان بولۇشى لازىم.»

ئايىتولدى ۋەسىيەتنامىسىدە يەنە مۇنۇلارنى ئەسكەرتكەن ئىدى:

«بۇ دۇنيادا ياراملىق بەگ بولاي دېسەڭ، مۇنۇ بەش ئىشقا يېقىن بارما. بىرىنچى، ھارامغا قوشۇلما. ئىككىنچى، ئورۇنسىز قان تۆكمە. ئۈچۈنچى، پاساتتىن يىراق تۇر. تۆتىنچى، ئاداۋەت ساقلىما. بەشىنچى، شارابقا بېرىلمە. بۇ بەش ئىش ھاكىمىيىتىڭنى خاراب قىلىدۇ. ئادىل بول، زۇلۇمنى ئېلىڭدىن تامامەن يوقاتقىن، نەپىسىڭنىڭ كەينىگە كىرمە، ياخشى نام قالدۇرۇشقا تىرىشقىن.»

قانۇننى ياخشى تۈز، يامان قانۇن تۈزمە، ياخشىلارنى ئەزىزلە، يامانلارنى ئەلنىڭ ئىشىغا قويما. يامان قانۇن دېگەن ئەلنى خاراب قىلىدۇ.»

* * *

:

ئوغلۇم، سەن ئەمەلدار بول ياكى پۇقرا بول، ھەرقاچان ئادالەتنى ياقلا، ئادالەت، ھەققانىيەت تەرەپتە تۇرغىن، ئادالەتنىڭ قانۇننىڭ ھىمايىچىسى بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ سادىق قوغدىغۇچىسى بول. ھەق-ناھەق مەسلىسىدە ھەرگىز تېڭىر قاپ قالما، چوقۇم ھەققانىيەتنى ياقلا. ئەگەر ئادالەت، ھەققانىيەت دەپسەندە قىلىنسا، ھەرگىزمۇ سۈكۈت قىلىپ تۇرما. كۆكرەك كېرىپ ئادالەتنىڭ، ھەققانىيەتنىڭ ئابرويىنى قوغدا. چۈنكى، ئادالەت، ھەققانىيەت دېگەن ياخشىلارنىڭ تۇۋرۇكى، جاھالەت يامانلارنىڭ كۈنى. ھەق-ناھەق مەسلىسىدە بىتەرەپ تۇرۇۋالغان ئادەم ئەڭ رەزىل ئادەم ھېسابلىنىدۇ.

* * *

ئايىتولدىنىڭ ۋەسىيىتىنىڭ ئاخىرقى مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

«ئەي خاقانم، مەن كېتىدىغان بولدۇم. بىر يۈرەك پارەم بار، ئۇ مەندىن كىچىك قالدىغان بولدى. مەن ئوغلۇمنى ئالدى بىلەن ئاللاغا تاپشۇردۇم، ئۇندىن قالسا ساڭا تاپشۇردۇم. ئوغلۇمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قويغىن. ئۇنى كۆزۈڭدىن يىراق قىلما، ياۋا بولۇپ قالمىسۇن. ئەگەر مېنىڭ ئۆزۈڭدە مۇلازىملىق ھەققىم بار دەپ قارىساڭ، سەن ئۇنىڭ ياخشى ئادەم بۇلۇشىغا ياردەم قىلغىن. ئۇنى ئەدەپلىك، پەزىلەتلىك، ئەلگە ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيلىگىن. ئۇنى بوش قويۇپ بەرمە، قاتتىق تۇت، پەرزەنت چىڭ تۇتۇلسا كېيىن بەختىنى تاپالايدۇ.»

* * *

ئايىتولدى كۈنتۇغدى ئىلىگكە يازغان ۋەسىيەتنامىسىنى تۈگىتىپ بولۇپ

باغلىدى. ئۇنى ئوغلغا بېرىۋېتىپ:

- بۇ نامنى ئالغىن، يىتتۈرۈپ قويماي ئىلىگكە يەتكۈزۈپ بەر. توغرا يولدا ماڭغىن، - دەپ چېكىلەپ ئوغلنى باغرىغا بېسىپ ئۆكسۈپ يىغلاپ تاشلىدى ۋە:

- ئوغلۇم، مېنىڭ ئۆلۈمۈم ساڭا ئىبرەت بولسۇن، دېگەن سۆزلىرىمنى ئۇنتۇپ قالما، ماڭا دۇئا قىلىپ تۇرغىن. ۋاقتى كېلىپ ئېلىگ سېنى ئىزدەپ قالسا، ئۇنى قەدىرلە، خىزمىتىنى ھاللىق بىلەن بىجىرگىن. لاغايلاپ كۈنلىرىڭنى بىكار ئۆتكۈزمە. ئاخشىمى كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرغىن. سەھەر تۇرغان ئادەمنىڭ بەختى ئېچىلىدۇ، ئوغلۇم. ئايتولدى، يىغلاپ تۇرۇپ سۆزىنى ئۈزدى.

* * *

ئايتولدى تەييارلىقنى تۈگەتتى. ئۆزىنى تۇتۇپ ئەقلىنى يىغىپ، مال-مۈلكىنى يوقسۇللارغا تارقاتتى، يېقىنلىرى ۋە تۇغقانلىرىدىن رازىلىق ئالدى. ئۇنىڭ جېنى كۆككە يول ئېلىشقا ھازىرلاندى، ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ ئىمان ئېيتتى ۋە شاھادەت بىلەن نەپسى ئۈزۈلدى. يۇرۇق جان مانا قاراڭغۇلاشتى، جان چىقىپ كېتىپ قۇرۇق گەۋدەسىلا قالدى. ئۇ تۇغۇلمىغاندەكلا بۇ دۇنيادىن مەڭگۈلۈك يوقالدى.

:

ئەي ئوغۇل، ئۆلۈم دېگەن مانا شۇنداق ئىش. تەن دېگەن سۈزۈك جاننىڭ ئۆيى. جان ئۇچۇپ چىقىپ كەتسە قۇرۇق تەنلا قالىدۇ. جاننىڭ نەگە بارىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئادەم دېگەن شۇنداق بىر مەزگىل ياشايدۇ-

دە، بۇ ھاياتقا ھەرقانچە قىممەتسىمۇ، يەنە بىر مەزگىل ياشىغۇسى كەلسەمۇ ئامال يوق سۆزىمۇ، نەپسىمۇ كېسىلىدىكەن. قېنى يوغان سۆزلىگەنلەر، قېنى مەيدىسىنى كېرىپ خەلققە گەدەنكەشلىك قىلغانلار، قېنى خەلققە كۆرەڭلەپ ئۆزىنى يوغان تۇتقانلار، قېنى بۇ دۇنيانى تالشىپ قان تۆككەنلەر، قېنى ئازغىنا مەنپەئەتنى دەپ دوستىنى ۋە قېرىنداشلىرىنى ساتقانلار! مانا ئۇلار ئىككى بۆز بىلەنلا كەتتى، ھېچنىمىگە ئېرىشەلمىدى. بۇ ساۋاقنى ئۇنتۇماسلىق كېرەك.

ئەي ئوغۇل، ئادەمگە ئىست دېمە، ئادىمىيلىكنىڭ بولماسلىقىغا ئىست دە؛ ئۆمرۈڭنىڭ ئاخىرلىشىدىغانلىقىغا ئەپسۇسلانما، بۇ دۇنيادىن مېھنەتسىز، ئەمگەكسىز، ئەجىر - تۆھپىسىز ئۆتكەنگە ئىست دە!

9

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئايتولدى ئۈچۈن داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. مۇراسىمدىن كېيىن ئۆگدۈلمىشىنى ھوزۇرغا چاقىرتتى ۋە تەسەللى بەردى:

- ئوغلۇم، كۆپ قايغۇرمىغىن، بۇ غەملەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، بۇ جۇدالىق ساڭلا كەلمىدى، مەن ئۈچۈنمۇ چوڭ يوقىتىش بولدى. روھىڭنى چۈشۈرمە، ئۆزۈڭنى ئەركىن تۇت. بۇنىڭدىن كېيىن مەن ساڭا دادا بولاي، سەن مېنىڭ ئوغلۇم بولغىن، يېنىمدا قېلىپ خىزمىتىمنى قىل، - دېدى.

- ئەي ئىلىگ ئاتا، سەن ئۈچۈن جېنىم پىدا بولسۇن، - دېدى ئۆگدۈلمىش ئىلىگكە باش ئۇرۇپ، - دادام ئۆزىنى سېنىڭ خىزمىتىڭگە پىدا قىلغان ئىدى. ئۆگدۈلمىش دادىسى يېزىپ قالدۇرغان ۋەسىيەتنامىنى ئىلىگكە ئىككى قوللاپ سۇندى. ئىلىگ نامىنى ئوقۇپ بولۇپ، سادىق سىردىشى ئايتولدى ئۈچۈن قايغۇردى. ئۇنىڭ ئۆلۈش ئالدىدىمۇ ۋەتەننىڭ ئىشىنى يادىدىن چىقارمىغانلىقى ئۈچۈن كۆپ سۆيۈندى.

ئۆگدۈلمىش قەلبىدىكى يارىسى يەڭگىلىگەندىن كېيىن، ياخشى كىشىلەرنى دوست تۇتتى. توغرا يولدا ماڭدى، بارا-بارا ئۇنىڭ بەختى ئېچىلدى.

* * *

كۈنتۈغدى ئىلىگ بىر كۈنى كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرۇپ، كۆزىنى ئۇزاقلاغا تىكتى. بىراق كۆڭلىدە يىغىلىپ قالغان گەپلىرىنى دېيىشىدىغان ئادەم تاپالماي ئىچى پۇشتى. ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ بىرەر سىردىشى، قەلب سىرلىرىنى ئاچالايدىغان ئىشەنچلىك كىشىسى بولمىسا بولمايدۇ. شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ خىيالىغا ئۆگدۈلمىش كەلدى ۋە چاقىرىشقا ئادەم ئەۋەتتى.

ئۆگدۈلمش ئىلگىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئوردىغا كېلىپ كۈنتۇغدى ئىلگىگە كۆرۈنۈش قىلدى. ئىلگ:

- ئوغلۇم، داداڭدىن كېيىن بۇ زاماندىن نېمىگە ئېرىشتىڭ، كۈنلىرىڭ قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ؟- دەپ سورىدى ئۆگدۈلمىشتىن.

- ئەي ئالىيلىرى، زامان يۈز ئۆرۈپ قاپاق تۈرگەنلىكى ئۈچۈن، ئالىيلىرىنىڭ ئىلتىپاتىدىن چەتتە قالدىم. شۇڭا، قاينۇ بىلەن يۈرگەندىم، بۈگۈن مانا بېلىمگە بەخت كەمىرىنى باغلىغاندەك بولدۇم، كۆزۈم يۈرۈپ كەتتى،- دەپ جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمش.

- داداڭنىڭ مەندە كۆپ ھەقىقى بار ئىدى، ئۇنىڭ ھەقىقىنى ئادا قىلالماي كەلدىم،- دېدى كۈنتۇغدى ئىلگ،- ئۈچ ئوردا بېگى: بىر كىم سېنىڭ ئەمگىكىڭنى قىلغان بولسا ئۇنىڭ ئەجرىنى ئۇنتۇپ قالما، ئادىمىگە رىچىلىككە ئادىمىگە رىچىلىك بىلەن جاۋاب قايتۇرغىن، دېگەن.

- ئەي ئېلىگ ئاتا، سېنىڭ نەزىرىڭگە ئىلىنىشىم مەن ئۈچۈن بەخت، مەن ئۆزۈمنى سەن ئۈچۈن ئاتا قىلغانمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆگدۈلمش خىزمەت كەمىرىنى چىڭ باغلاپ، دۆلەتنىڭ ئىشلىرىغا دادىل كىرىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئىخلاس بىلەن كۆيۈنۈپ قىلغان خىزمىتى ئىلگىگە ياراپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا ياخشى ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بەردى.

* * *

كۈنتۇغدى تېخى ئۆگدۈلمىشىنى ھەر جەھەتتىن سىناپ كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تەڭداشسىز ئەقلىي قابىلىيەتتىن خەۋەرسىز ئىدى. ئۇ بىر كۈنى خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ: «دۇنيادا ھەممە نەرسىگە ئېرىشكىلى

بولدىكەن، بىراق ھەقىقىي ياراملىق ئادەمگە ئېرىشمەك تەس ئىكەن. ئايتولدىنى يوقىتىپ قويۇپ، تېخىچە بىرەر ياراملىق ئادەم تاپالمىدىم» دەپ ئويلىدى. تويۇقسىز ئۇنىڭ كاللىسىدا «ئورۇقلۇق ئادەم ئۆلسە ئۇنىڭ ئورۇقى قالدۇ» دېگەن پىكىر ئەكس ئەتتى. ئۆگدۈلمىشنى يادىغا ئالدى ۋە «ئۇ خېلى ياراملىقتەك كۆرۈنۈۋاتىدۇ، تەربىيىلىسەم چوقۇم ياخشى ئادەم بولىدۇ. چۈنكى، ئۇمۇ دادىسىنىڭ بالىسى ئەمەسمۇ، ياخشى ئادەمنىڭ پەرزەنتى ياخشى بولىدۇ» دېگەنلەرنى ئويلىدى.

كۈنتۇغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشنى چاقىرتىپ كېلىپ ئوردىدا بولىدىغان ياخشى-يامان ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. ئاندىن ئۇنىڭغا خېلى يۇقۇرى ئورۇن بېرىپ سىناپ كۆرمەكچى بولدى. كۈنتۇغدى ئۆگدۈلمىشنى ھەرخىل ئىشلارغا سېلىپ كۆردى، ھەرخىل مۇشەققەتلەرنى ئاتىپمۇ باقتى، ئۇنىڭغا قاپاق تۈرۈپ ئاچچىقلاپمۇ باقتى. بىردە ئۇنى ئۆستۈرۈپ ئورنىنى يۇقۇرى كۆتۈرگەن بولسا، بەزىدە قەستەن يامان كۆرۈپ ئورنىنى تۈۋەنلىتىپ باقتى. ئۆگدۈلمىش بولسا ھەرقانداق چاغدا خىزمەتنى ئاقساتماي، ئەل ئىشىنى بەجىتىپ ئىشلەپ نۇرغۇن ياخشى ئۇتۇقلارغا ئېرىشتى، خەلقىمۇ ئۇنى ياخشى كۆرۈپ ئالقىشلىغىلى تۇردى.

كۈنتۇغدى ئىلىگ: «ھەببەللى، ئەمدى ئىشلىرىم تىلىگىنىمدەك بولىدىغان بولدى. ئۆگدۈلمىشتە قابىلىيەت بارلىقىنى سەزگەندىم. مەرد ئوغلاننىڭ مەردلىكى كىچىكىدىن، دەرەخ مېۋىسى چېچىكىدىن ئەمەسمۇ» دەپ ئويلاپ، كۆڭلى خاتىرجەم بولدى. بىراق، يەنىلا سىناپ كۆرمەك بۇلۇپ، ئۆگدۈلمىشنى يېنىغا چاقىرتىپ كىرىپ مۇنداق بىر قانچە سوئال سورىدى:

- ئوغلۇم، ئادەم ئۈچۈن ئەڭ پايدىلىق نەرسە نېمە؟ ئەڭ زىيانلىق ئىش

قايسى؟ ساناپ بەرگىن.

- ئەي بىلىمنىڭ خەزىنىسى بېگىم، - دەپ جاۋاب بېرىشكە باشلىدى ئۆگدۈلمىش ئەدەپ بىلەن، - دۇنيادا مۇنۇ ئۈچ ئىش ئىنسانغا ئەڭ پايدىلىقتۇر. بىرىنچى، ياخشى ئىش، ياخشى ئەمەل. ئىككىنچى، ئۇيات، ھايا. ئۈچۈنچى، توغرىلىق. بۇ ئۈچ پەزىلەت بىلەن كىشىلەر بەختكە ئېرىشەلەيدۇ. ئىنسانغا زىيانلىق مۇنداق ئۈچ ئىش بار. بىرىنچى، جاھىللىق ۋە ياۋۇزلۇق. ئىككىنچى، يالغانچىلىق. ئۈچۈنچى، ئاچ كۆزلۈك ۋە بېخىللىق. بۇ ئۈچ ئىشنىڭ ھەممىسى بىلىمسىزلىك، نادانلىق، نەپسانىيەتچىلىك ۋە ئاچكۆزلۈكتىن كېلىدۇ.

:

ئوغلۇم، ئۆگدۈلمىشنىڭ يۇقۇرىقى جاۋابىنى قىسقىچە شەرھلەپ ئۆتەي. ياخشىلىق ھەققىدە يۇقۇرىدا دەپ ئۆتۈلدى، ئەمدى ھايا توغرىسىدا سۆزلەي. ئوغلۇم، ھايا ۋە نۇمۇس ئىنسان پەزىلەتلىرىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ۋە ئەڭ چىرايلىق گۈلى. ئۇيات - سېنى يامان ئىشتىن توسقۇچى باغلاق، قەلبىڭنى پاك ساقلىغۇچى مۇقەددەس قورغان. ئۇ سېنى دائىم ياخشى ئىشقا ئۈندەيدۇ، ئەخلاقسىزلىققا، ۋىجدانىڭغا خىلاپ ئىش قىلىپ قويۇشقا يول قويمىدۇ. ئەگەر سەندىن ھايا پەردىسى كۆتۈرۈلىدىكەن، ئادەملىك ئالاھىدىلىكىڭنى يۇيۇپ، ھايۋانلىق مەقامغا يېتىسەن. ئۇياتسىزلىق، ھاياسىزلىق دېگەن بەك يىرگىنچىلىك كېسەللىكى، ئۇنداق ئادەمدىن ھەرقانداق پەسكەشلىكلەرنى كۈتۈش مۇمكىن. ھاياسىز، نۇمۇسسىز ئادەم - ۋىجدانسىز، ۋاپاسىز ئادەم. ۋىجدانسىز، ۋاپاسىز ئادەم ھېچقانداق ياخشى ئىشقا يارمايدۇ. شۇڭا، ھاياسىز ئادەمدىن پەرھىز قىل. ھايالىق بولساڭ ھەممە كىشى سېنى سۆيىدۇ، ھاياسىز بولساڭ ھەممە كىشى سەندىن بىزار بولىدۇ. ھايا دېگەن خەلقىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىم پەزىلەتلىرىدىن

بىرى، بۇ ئەنئەنىنى ئۈزۈپ قويىمىغايىسەن.

:

بېخىل ئادەم دۇنيادا بەخت يۈزىنى كۆرمەيدىغان ئادەمدۇر، ئۇ ئاچ كۆزلۈك بىلەن تىرىشىپ- تىرىشىپ مال- دۇنيا توپلايدۇ- يۇ، لېكىن ئۆزى يېمەيدۇ، باشقىلارغا بىرەر يارماق بېرىشىنىمۇ راۋا كۆرمەيدۇ. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى زۇلۇم قىلغۇچىدۇر.

ئۆزى يىمەستىن مال يىغىدۇ، ئۆزى ئۆلىدۇ، مال- دۇنياسىنى دۈشمەنلىرى يەيدۇ. بېخىل، ئاچ كۆز ئادەم ھەرگىز باي بۇلالمايدۇ. شۇڭا، ئادەم تۇرمۇشىنى بېيىتىشتىن بۇرۇن كۆڭۈل ئايۋىنىنى بېيىتىشى لازىم. دۇنيادا ئەڭ شەۋكەتلىك بايلىق كۆڭۈل بايلىقى. كۆڭۈل بايلىقىدىن مەھرۇم بولساڭ، ھېرسىلىق سۈپۈرگەڭ بىلەن دۇنيادىكى بارلىق بايلىقلارنى سۈپۈرۋالساڭمۇ يەنىلا بايلىق مەرتىۋىسىگە ئېرىشەلمەيسەن. ئاچ كۆزلۈك يامان كېسەل ئوغلۇم. جىسمانىي كېسەل قۇۋۋەتنى ئاجىزلاشتۇرسا، ئاچ كۆزلۈك كېسەل مەنئىيىتىڭنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ئاچ كۆزلۈك كىمنى پېقىر قىلغان بولسا، ئۇنى جاھان توقلۇقىمۇ باي قىلالمايدۇ. كۆزى توق بۇلۇش ئۇلۇغلۇقنىڭ بىر بەلگىسى. كۆزى توقنىڭ قولى قۇرۇق بولسىمۇ، كۆڭلى باي بولغىنى ئۈچۈن تەمە ۋە ھەسرەتتىن ئازاد.

* * *

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشتىن ئىككىنچى سوئالنى سورىدى:

- ئوغلۇم، ئادەم ئاندىن تۇغۇلۇشىدىنلا بىلىملىك بۇلۇپ تۇغۇلامدۇ ياكى تۇغۇلغاندىن كېيىن ئۆزى ئۈگىنىپ بىلىم تۆرىگە چىقامدۇ؟

- ئاللىبىرى، بىلىم بىلەن ئەقىل پەزىلەتنىڭ نامىدۇر،- دەپ جاۋاب بەردى

ئۆگدۈلمش، - ئادەم بالىسى ئاندىن بىلىمسىز، ئاق قەغەزدەك تۇغۇلىدۇ. ئۇ ياشاش جەريانىدا بارا-بارا ئۆگىنىپ، بۇ ئاق قەغەزگە بىلىمدىن ھەرخىل رەقەملەرنى چېكىدۇ. پەقەت ئەقىلنىلا ئۆگەنگىلى بولمايدۇ، ئەقىل دېگەن ھەر بىر ئادەمنىڭ تەبىئىتىگە قوشۇلۇپ بىللە يارىتىلغان بولىدۇ، ئادەم ئەقىلدىن باشقا ئىشلارنى ۋە پەزىلەتلەرنى ئۆگىنىش ئارقىلىق كامالەتكە يېتىدۇ.

«خۇداغا شۈكۈر، دادىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندىم، مانا بۇ ئوغۇل دادىسىنىڭ ئىزىنى باسىدىغان بولدى» دەپ ئويلىدى كۈنتۈغدى ئىلىگ. ئۆگدۈلمىشمۇ ھەقىقەتەن ئىلىگنىڭ قولىنى سوۋۇتقان ئىدى. ئۇ مال-دۇنياغا ئۆزىنى بۇزمايتتى، خەزىنىدە ئىشلەۋاتسىمۇ ئالتۇن-كۈمۈشكە كۆز قىرىنى سالمايتتى. ئۇ پاكلىقنى ھەممىدىن ئەۋزەل بىلەتتى، خىزمەتتە ھەرگىز نەپىسىگە چوغ تارتمايتتى.

:

ئەي سۆيۈملۈك بالام، يادىڭدا بولسۇنكى، تۇرمۇشتا پۇل دېگەن ھەقىقەتەن تولمۇ قىممەتلىك ۋە قەدىرلىك نەرسە، پۇل بولمىسا ھاياتتا بەھرىمان بۇلۇشقا تېگىشلىك نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قالىدىغان گەپ. لېكىن، ئادەمنىڭ ئالتۇن-كۈمۈش ئالدىدا ئۆزىنى تۇتالىشى، پۇلغا ئەسىر بۇلۇپ ئۆزىنى بۇلغىماسلىقى بۇنىڭدىن نەچچە ھەسسە قەدىرلىكتۇر. ئۆزىنى پۇل قاپقىنىدىن ئامان ساقلىيالىغان ئادەملا ھەقىقىي قەدىر-قىممەتكە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇنداق چىن-دۇرۇس ئادەمنى كۆزگە سۈرتسىمۇ ئەرزىيدۇ. ئوغلۇم، پۇل تاپ، لېكىن پۇلنىڭ ئەسىرى بۇلۇپ قالما. پۇل دېگەن ئادەمنى ئەزىمۇ قىلىدۇ، خارمۇ قىلىدۇ. پۇل ئۈچۈن ئىماننى، ۋىجداننى بۇلغاپ ئىنسانىي پەزىلەتنى يەرگە ئۇرۇش خارلىق دېگەن شۇ. ھالالدىن پۇل تېپىپ، بېيىپ ئۇنى ئۇرۇنلۇق

ئىشلىتىش بەخت دېگەن شۇ. كىشىلىك ھاياتتا پۇل ۋاستە، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ مەقسەت ئەمەس. بۇ خۇددى ھاياتتا تاماق يېيش مەقسەت ئەمەس، بەلكى مەقسەت ياشاش بولغانغا ئوخشاش. ئادەم تاماق يېيش ئۈچۈن ياشمايدۇ- دە، ئەگەر ئىنسان تاماق يېيش ئۈچۈن ياشسا ھاياتىدىن نېمە پەرقى؟!

شۇنىڭدەك پۇلنى ياشاش ئۈچۈن، بەختلىك ياشاش ئۈچۈن تاپىمىز. لېكىن، پۇلنىڭ ئۆزى بەخت ئەمەس ھەم مەقسەت ئەمەس. پۇل تېپىش ئىنساننىڭ بىردىنبىر مەقسىتى بۇلۇپ قالدىغان بولسا، ئىنسانىيەت دۇنياسى تېزلا گۇمران بۇلدۇ، كىشىلەر پۇل ئۈچۈن بىر- بىرنى يەيدۇ. شۇڭا تۇرمۇشتا سەن كۆرگەن بارلىق ئىپلاس ئىشلارنىڭ ھەممىسى پۇلنى مەقسەت قىلغاندىن كېلىپ چىققان ئازغۇنلۇق. شۇنى چۈشەنگىنىكى، بىر ئۆمۈر ئەجىر قىلىپ تىكلەنگەن قەدىر- قىممەتنى ئازغىنە مەنپەئەت ئۈچۈن يەكسان قىلغان ئادەم ئەقىللىق ئەمەس، ئادەممۇ ئەمەس. شۇڭا، توغرا، دۇرۇس ياشا، ئۆزۈڭنى بۇلغىما. شۇندىلا ھەر ئىككىسىدىن- پۇلدىنمۇ، قەدىر- قىممەتتىنمۇ مەھرۇم بولمايسەن.

ھەي پەرزەنت، دۇنيادا تەرەققىيات، گۈللىنىش ۋە قۇدرەت تېپىش ئۈچۈن ئەڭ مۇھىم ئىككى ئامىل بار. بىرى، ئىلىم- پەن، يەنە بىرى، ئىقتىساد. بۇ ئىككىسى قۇشنىڭ ئىككى قانتىغا، ئادەمنىڭ ئىككى پۇتىغا ئوخشاش بىر- بىرنى تەقەززا قىلىدۇ، بىر- بىرنى شەرت قىلىدۇ. ئالەم كېمىسى ياشاش ئۈچۈن يۇقۇرى پەن- تېخنىكا كېرەك. بىراق، يۇقۇرى ئىقتىسادىي ئاساس بولمىسا بۇ مەقسەتمۇ رېئاللىققا ئايلانمايدۇ. پۇللا بۇلۇپ ئىلىم- پەن بولمىسا، بىر پۇتلۇق ئادەمدەك مەنزىلگە يېتىش تەس، قاناتسىز قۇشقا ئوخشاش ئۇچۇش مۇمكىن ئەمەس.

* * *

كۈنتۇغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشتىن پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولدى. خەلقىمۇ شۇنداق ياخشى غەمگۈزار يېتەكلىگۈچىگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن ماڭ قەترە شۈكۈر قىلدى. خەلقنىڭ ياخشى بىر يولباشچىغا ئېرىشىشى نېمىدىگەن بەخت-
هە!

10.

كۈنلەر بىر- بىرنى قوغلىشىپ ئۆتمەكتە ئىدى. بىر كۈنى كۈنتۈغدى ئىلىگىنىڭ ئۆگدۈلمىش بىلەن سىرداشقۇسى كېلىپ، ئۇنى يېنىغا چاقىردى. ئۆگدۈلمىش كىرىپ قول باغلاپ سالام قىلدى ۋە ئىلىگىگە ئامانلىق تىلىدى. سالام- سائەتتىن كېيىن، كۈنتۈغدى ئىلىگى ئۇنىڭدىن سورىدى:

- ئوغلۇم ئۆگدۈلمىش، داداڭدىن سەن كىچىك قالغاندىڭ، ئەسلىدە چوڭلار كىچىكلەرگە يول كۆرسىتەتتى، ساڭا داداڭنىڭ كۆپ ئەجرى سىڭمەي كېتىپ قالدى. ئۇ سەن ئۆگىنىشكە تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلارنى ئۆگىتىشكە ئۈلگىرەلمىدى، مەنمۇ ساڭا كۆپ ياردەم قىلالىدىم، شۇنداق تۇرۇپ بۇنچە بىلىم بىلەن پەزىلەت ساڭا نەدىن كېلىپ توپلاندى؟

- ئەي شاھ ئاتا، سەلتەنتىڭ ئۇزۇن داۋام قىلسۇن،- دەپ جاۋابقا ھازىر بولدى ئۆگدۈلمىش،- مەن ئۆز ئەقىل- پاراستىمىگە، تەبىئىي ئىقتىدارىمغا تاياندىم. ئەڭ مۇھىمى دادامنىڭ دۇئاسى ماڭا مەدەت بولدى. يەنە بىرى، قۇدرەتلىك ئىگەم مېنى سەندەك ئادالەتلىك، پەزىلەتلىك بەگكە ئۇلاشتۇردى. شۇڭا، ئىلىم ۋە پەزىلەتتە چەتتە قالدىم. ئادەمنىڭ كۆڭلى باغقا ئوخشايدىكەن، ئۇستازلارنىڭ سۆزى ۋە تەربىيىسى سۇغا ئوخشاش كۆڭۈل بېغىنى ياشارتىدىكەن. قايسى باغقا شۇنداق سۇ ئۆكسۈمەي كىرىپ تۇرسا، ئۇ باغدا تۈمەن خىل گۈل- چىچەك ئېچىلىپ خۇش پۇراق چاچىدۇ.

- ئۇنداق بولسا،- دەپ يەنە سوئال قويدى ئىلىگى،- ئىلىم ئۆگەنگۈچىلەر قانداق قىلغاندا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ؟

- بولدى ئالىيلىرى، بۇ سوئالغا جاۋابتىن ئۇل سالاى، - دېدى ئۆگدۈلمىش، - ئىلىم دېگەن ئۇنى قەدىرلىگۈچىلەر ئۈچۈن كۈلۈپ باقىدۇ. ئىلىم بىلەن دۇنياغا تونۇلغان، ئىنسانلارغا يول ئاچقان كىشىلەر تۇغۇلىشىدىنلا شۇنداق ياراملىق تۇغۇلغان ئەمەس. دۇنيادا ھېچقانداق ئادەمنىڭ يەرگە چۈشۈپلا ھېكمەتتىن تىلى چىقىمىغانغا ئوخشاش، بىلىمۇ بىر قەترە - بىر قەترىدىن يىغىلىپ، ئاخىرىدا تەشنا دىللارنىڭ ئۇسسۇزلىقىنى قاندۇرغۇدەك شەرىپەت كۆلچىكىگە ئايلىنىدۇ. ئەمما، بىلىم ئىگىلەشتە مۇنداق مۇھىم ئىككى ئالدىنقى شەرت بولۇشى كېرەك. بىرى، ئادەم تۇغۇلىشىدىنلا ئەس - ھوشى جايىدا، ئەقلى تۇلۇق تۇغۇلىشى كېرەك. ئەگەر تۇغۇلىشىدىنلا ئەقلى كەمتۈك، ھاڭۋاقتى تۇغۇلۇپ قالسا، ئۇنداقلارغا ھەرقانچە ئۆگەتسىمۇ تۇلۇق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئەقلى قابىلىيەت شۇنداق دەسمايىكى، ئادەم بالىسى شۇ ئەقلى قابىلىيەتكە تايىنىپ بىلىم ئىگىلەش ئارقىلىق بارا - بارا كامالەتكە يېتىدۇ. يەنە بىر شەرت شۇكى، ئىلىم - پەننىڭ يۈكسەك چوققىسىغا چىقىشنى تىلىگەن ئادەم ئەقلىنىڭ ساپ، بىغۇبار چاغلىرى بولغان بالىلىق ۋە ياشلىق مەۋسۈمىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانسون. بۇنداق مەزگىلدە كۆڭۈل غەيرى خىياللار تۇزىقىدىن ئازاد، قەلب سەھنىسىمۇ ئازادە بۇلىدۇ، شۇڭا، بۇنداق چاغدا ئەستە ساقلاش، قۇبۇل قىلىش ئىقتىدارى كۈچلۈك بۇلىدۇ. ئۆسمۈرلۈك، ياشلىق دەۋرى ھاياتنىڭ ئالتۇن مەزگىلى ھېسابلىنىدۇ. بالىلىق، ياشلىق پۇرسىتى قولىدىن كەتكەندە، ئۆگىنەي دەپ ھەرقانچە كۈچسىمۇ تۇرمۇش ۋە ئائىلە ئىشلىرىنىڭ غېمى بىلەن ئۆگىنىشىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجە بەرمەيدۇ.

- جاۋابىڭنى ئاڭلىدىم، - دېدى ئىلىگ سوئالنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ، - سەن ئەقىل بىلەن بىلىمنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ پەرقلەندۈردۈڭ، ئۇنىڭ مەنىسىنى

چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەسەن؟ ئەقىل دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ ئورنى قەيەردە؟

ئۆگۈنۈش بۇ سۇئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:

- ئەقىل ئادەم ئۈچۈن ئېسىل ۋە قىممەتلىك بايلىقتۇر. ئۇنىڭ ئورنى ئۈستۈن مېڭدە بۇلىدۇ. ئۇ ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك ۋە ئەڭ قىممەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ ئۈستۈن مېڭىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ھەرقانداق نەرسىنىڭ بېشى تۈۋەن قىسمىدىكى ئەزالارغا قوماندا نلىق قىلىدۇ. بۇ ھاياتلىقتىكى بىر قانۇنىيەت. ئەقىل يەنە شۇنداق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگىكى، ئۇ يامان، ئەسكى قىلمىشلار ئۈچۈن كىشەن بۇلىدۇ، ئۇ تېپنىڭ ئۈچۈن تىرىكلىك يولى تاپىدۇ، جېنىڭ ئۈچۈن مەنلەر ئىزدەيدۇ. شۇڭا ئەقىللىق ئادەم بىلەن ئەقىلسىز ئادەمنىڭ تۈپ پەرقى شۇكى، ئەقىللىق تىرىك سانالسا، ئەقىلسىز ئۆلۈك بىلەن باراۋەر.

ئادەمنىڭ تېنى گويا قاراڭغۇ ئۆيگە ئوخشايدۇ، ئەقىل چىراغ بۇلۇپ ئۇنى يورۇتىدۇ. دۇنيادىكى بارلىق ياخشىلىقلارنىڭ ھەممىسى ئەقىلنىڭ ياردىمى، بىلىمنىڭ خاسىيىتى بىلەن يارىلىدۇ. كىشىلەر مۇشۇ ئىككى بايلىققا تايىنىپلا يۈكسەكلىشىدۇ ۋە توغرا يول تاپىدۇ. ئەقىللىق ماختىلىدۇ، ئەقىلسىز ھەرقاچان ئەيىبتىن خالىي بۇلالمايدۇ. ئەقىل ياخشىلىق ئۈچۈن كىچىك بۇلىدۇ. ئەقىللىق ئادەم سەۋرلىك، سىلىق، يۇمشاق پىئىللىق بۇلىدۇ، ھەرگىز ئالدىراقسانلىق قىلمايدۇ، قوپاللىق بىلەن ئۆز قىممىتىنى تۈۋەنلىتىشىنى خالىمايدۇ. ئۇنىڭ دىلى بارلىق جانلىقلار ئۈچۈن مېھرىبان بۇلىدۇ. ئەقىللىق ئادەمنىڭ سۆزى ھەممە يەردە ئۆتىدۇ، ئۇنىڭ سۆزى نەدە بۇزۇلۇش، ئەسكىلىشىش ئەۋج ئالغان بولسا ئۇنى تۈزەشكە يارايدۇ. چۈنكى، ئەقىللىق ئادەمنىڭ قەلبىدىن چىققان سۆز قاتتىق ۋە يۇمشاق كۆڭۈللۈك كىشىلەرنىڭ قەلبىنى ئېرتەلەيدۇ. كىشىلەر ئەقىلنىڭ كۆزى

ھەم شۇنداق ئۆتكۈرۈكى، بىر قاراشتىنلا خېلى يىراق كۈنلەردە بولىدىغان ئىشلارنى تەسەۋۋۇر ئەينىكىدىن كۆرەلەيدۇ. ئەقىللىق ئادەم ھەر قانداق ئىشقا كىرىشسە پۇختا قەدەم باسدۇ. باسقان قەدىمىدىن نەتىجە قازانماي تۇرۇپ ھەرگىز يالتايمايدۇ. ئۇ ئارسالدى بۇلۇپ تېڭىرقاشنىڭ ئادەم ئالدايدىغان ئېزىتقۇ ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. ئەقىل ھەرقانچە بۇلغانغان نەرسە بولسىمۇ ئۇنى سۈزەلەيدۇ، ھەر قانداق مۈشكۈل تۈگۈنلەرنى يېشەلەيدۇ، ھەرقانداق ئىشقا قەدەم بېسىشتا ئالدى- ئارقىغا، ئوڭ بىلەن سولغا ئەتراپلىق باقىدۇ، پۈتۈن ئىشقا جان بىلەن مۇۋاپىق ۋاقىت تاپىدۇ. ئەقىل ھەر ئىشنى ئوڭ ئىشلەيدۇ، تەتۈر ئىشلىمەيدۇ. ئۇنىڭ بارلىقى توغرىلىق، راستچىللىق بىلەن تولغان. ئەقىل مەككەلىق، ئالدامچىلىقتىن خالىي، ئەقىلنىڭ ئالدىدا ئىشنىڭ مۈشكۈلى يوق. چۈنكى، ئۇ ياۋاش، تىنچ، سەۋرلىك، ئېغىر بېسىق، تەمكىن بولغاچقا ئىشنى ئاۋۋال يېتەرلىك ئويلاپ، ئاندىن سالماقلىق بىلەن قول تىقىدۇ، يەتتە ئۆلچەپ بىر كېسىدۇ. شۇڭا، يېڭىلىشىش كۆپ بولمايدۇ. ئەقىل ئۆزى ياشتا كىچىك، ئەمما قىلغان ئىشلىرى مۇسەپپەتلەردەك ئېغىر- بېسىق. ئەقىلنى ھەرقانداق كىشى ياقىتۇرىدۇ. ئەقىل كۆزى يوققا كۆز، «ئۆلۈك» تەنگە جان، گاچا تىلغا سۆز ئەمەسمۇ؟! شۇڭا ئەقىللىقلار ئەقىلگە: ئەي يولدىشىم، سەن ھەر قانداق ئىشنى تۈزەيدىغان ئەجەب ياخشى قولدىشىم، دەپ پەخىرلەنسە، ئەقىللىقلار پۇشايىمان بىلەن: ئەي ئەقىل، سېنىڭسىز تولا غەمدە ئۆتمەكتەن، سېنىڭدىن ماڭا بىر ئۈلۈش تەگمىدى، كىشى كۆڭلى سەنسىز ھايات ئەمەسكەن، ھايات بولسىمۇ ساپاسى بولماسكەن، دەپ پەريادلار چېكىدۇ.

:

ئەي ئوغلۇم، ئەقىل- پاراسەتنىڭ نامىغا قويۇلغان ئۆگدۈلمىشنىڭ ئەقىل

توغرىسىدىكى تەرىپىنى ئاڭلىدىڭ. بۇ دۇنيادا ياشاشنى، دۇنيانى ئەقىل بىلەن كۆزىتىشنى ئىنسانىي مەجبۇرىيەتنىڭ قىلغىنى. ئەقىل گۈلستانىڭنى ئىلىم-پەن بىلەن بېزىگەن، ئەقىللىقلاردىن ئۆگەنگەن، ئۇلارنى ئۆزۈڭگە ئۆلگە قىلغىنى. ھارماي ئۆگەنسەڭلا، ئەقىلى قابىلىيەتنىڭ تۈۋەنرەك بولغان تەقدىردىمۇ ئەقىل يولىنى ئاچالايسىەن. ئەقىل ئىگىسى ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، ئەقىل كىشى ئۈچۈن ئالىجاناپ پەزىلەتلەرنىڭ مەنبەسى بۇلىدۇ. ئەقىلسىز كىشىلەرنى ئادەم دەپ ساناشقا ئەرزىمەيدۇ، ئۇلارنىڭ سۆزىگە باشقا كىشىلەرمۇ ئىشەنمەيدۇ. ئەقىللىق كىشىلەرنى قانچىلىك ھۆرمەتلىسە ۋە قەدىرلىسە ئەرزىيدۇ. قىممەتلىك نەرسىلەرنى قەدىرلەش پەرزىدۇر. ئوغلۇم، ئۆزۈڭگە ئاتا قىلىنغان بۇ مۇقەددەس ئەقىلنى خار قىلمىغايىسەن، ئۇنىڭدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ ۋەتەن-خەلقنىڭ ئۈچۈن شان-شەرەپ قۇچقايسىەن.

* * *

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشنىڭ تىلى سىزىپ بەرگەن ئەقىل تەسۋىرىدىن ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كەتتى ۋە:

- ئەي سەگەك ئوغلۇ، سۆزلىرىڭدىن ئەقىل ۋە بىلىمنىڭ جۇلاسىنى كۆردۈم. خۇدا ماڭا كۆپ ياخشىلىقلارنى بەرگەندى، سەن ئاللاننىڭ ماڭا ئاتا قىلغان ئەڭ چوڭ ئىلتىپاتى. سەن جاپادىن، ھېرىش-چارچاشتىن قورقماي، كېچە-كۈندۈز ئەلنىڭ غېمىنى يەۋاتىسەن. كۈيۈمچان، ئەقىللىق ئادەم مانا سەندەك ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلىمەي، ئەلنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەيدۇ. بۇ ئەجرىڭنى ئاللا ئۆزى بەرگەي. ئەي ئۆگدۈلمىش، ئەمدى ماڭا بىلىمنىڭ خاسىيىتى ۋە ئۇنى ئۇلۇغلاشنىڭ ھېكمىتى نەدە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بىرىپ

كۆڭلۈمنى يۇرۇتقىن، - دېدى.

11. -

ئۆگدۈلمش ئىلىم- بىلىمنىڭ خاسىيىتى ھەققىدە سۆز ئېچىپ، ئاغزىدىن مۇنداق دۇردانىلەرنى تۆكۈشكە باشلىدى:

- ئەقىل- پاراسەت قاراڭغۇ تۈندىكى مەشئەلگە ئوخشايدۇ، بىلىم چىراغقا ئوخشاش ئەقىل سارىيىنى يورۇتىدۇ. ھەرقانچە ئەقىللىق بولغان كىشىمۇ بىلىم ئۇنىڭ قەلب سارىيىنى يورۇتمايدىكەن، ئۇنىڭدىكى ئەقىل ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭ رولىنى تۇلۇق جارى قىلالمايدۇ. دۇنيادىكى بارلىق قەدىر- قىممەت ئەقىل- ئىدراك ۋە ئىلىم- پەندىدىن كېلىدۇ، ئەقىل- ئىدراكسىز، بىلىمسىز ئادەم بىر ئوچۇم لاي بىلەن باراۋەر. ھەممە ئادەم كىيىم كىيىدۇ. بىراق، قەدىر- قىممەت كىيىم- كېچەك بىلەن ئۆلچەنمەيدۇ، بەلكى يەنىلا ئەقىل- ئىدراك ۋە بىلىم بىلەن ئۆلچىنىدۇ. كىمدە ئەقىل بولسا ئۇ ئېسىل ئاتىلىدۇ، كىمدە بىلىم بولسا ئۇ خان ئاتىلىدۇ. ئىنسان بالىسى بۇ قوڭۇر تۇپراققا قەدەم قويغاندىن بويان ھەرقانداق مۈشكۈل ئىشنىڭ يولىنى بىلىم بىلەن تاپتى. شۇڭا ئەقلى ئازنى ئاز دېمە، ئۇنىڭ پايدىسى كۆپ، بىلىمى ئازنى ئاز دېمە ئۇنىڭ قەدىرى كۆپ بۇلىدۇ. دانا ھېكىملەر مۇنۇ تۆت نەرسىنى ھەرگىز ئاز دەپ قارىما دېگەن: بىرى، ئوت. يەنە بىرى، دۈشمەن. ئۈچۈنچىسى، ھاياتنىڭ تۇزىقى بولغان كېسەللىك. تۆتىنچىسى، ئىلىم ھەم ھۈنەر. بۇلار ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن، پايدىسىمۇ كۆپ، زىيىنىمۇ ئاز ئەمەس. خۇددى ئېلىم- بېرىمغا ئوخشاش، بۇلارنىڭ بىرى سىنى مەنپەئەتدار قىلسا، يەنە بىرى سېنى ھەممىدىن مەھرۇم قىلىدۇ. بىلىم دېگەن كىمياغا ئوخشايدۇ، ئۇ ساڭا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئەقىل

سارىيغا توپلايدۇ. بىلىم شۇنداق مۇقەددەس بايلىق. ئۇنى ئوغرى ۋە قاراقچىلارمۇ ھەرگىز ئېلىپ كېتەلمەيدۇ. ئىتنى باغلاقتا، ئاتنى تىزگىندە تۇتقاندلا ئاندىن ئۇلارنى ياخشى باشقۇرغىلى بولغانغا ئوخشاش، ئىلىم ۋە ئەقىل سېنى يامان ئىشلاردىن توسقۇچى كىشەن بولالايدۇ. ئەقىل - ئىدراك سەن ئۈچۈن ئەڭ ئىشەنچلىك ئاداش، بىلىم بولسا ئەڭ مېھرىبان قېرىنداشتۇر. بىر تۈرك ماقالىدا شۇنداق دېيىلگەن: ئاقىلغا ئۆز ئەقلى دوستلۇققا يارار، نادانغا ئۆز ئېتى قاغىش ياغدۇرار، بىلىملىككە بىلىمى تون ۋە ئاداش، بىلىمسىزگە قىلىقى يامان بىر ئاداش.

-

ئېھ، قەدىرلىك ئوغلۇم، سېنىڭ كۆزۈڭ ئېچىلىپ، ئەقلىڭگە كېلىپ قىلىدىغان بىرىنچى ئىشنىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىڭنى تونۇشتۇر. ئۆزۈڭنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىڭنى بىلەلسەڭ ئۆزۈڭگە ئادىمىلىك تەلپىنى قويايلىسەن. ئىنسانىيەتمۇ دۇنياغا تۆرىلىپ ئۆزىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغاندىن باشلاپلا پەن - مەدەنىيەتكە قەدەم قويغان.

بالام، ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەسلى بۈيۈك. پەقەت ئۇلارنى بىر - بېرىدىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان مۇھىم بەلگە بىرلا، ئۇ بولسىمۇ كىشىنىڭ بىلىمىنىڭ ئاز - كۆپلۈكىدۇر. بىلىملىك ئادەملەر ھەرقانداق جايغا بارسا قەدىر - قىممەتكە ئىگە بولىدۇ، بىلىمسىز ئادەملەر ھەرقاچان خار ۋە ئېتىبارسىز قارىلىدۇ. چۈنكى، بىلىملىك ئادەم گۆھەرگە ئوخشاش ھەممە يەرگە زىننەت ۋە بايلىق بولىدۇ، بىلىمسىز ئادەم كىشىلەرگە يۈك بۇلۇشتىن باشقىغا يارىمايدۇ. نادانلىقنىڭ يىلتىزى يوقىلىش ۋە ھالاكەت مەنبەسىدىن سۇ ئىچىدۇ.

بالام، ئۆزۈڭ ئورۇن جەھەتتە باشقىلاردىن تۈۋەنرەك ئورۇندا تۇرۇۋاتقان

بولساڭمۇ، ئۆزىنى يۇقىرى چاغلایدىغانلارغا ئوخشاشلا ئىدراكلىق ئىنسان ئىكەنلىكىنى تۇلۇق ھېس قىلىش كېرەك. دەۋرداشلىرىڭدىن ئەقىل-پاراسەتتە، ئىلىم-پەن جەھەتتە تۆۋەن ئۇرۇندا تۇرۇش تولىمۇ نۇمۇسلۇق ئىش. ئادەم تۇرۇپ ئادىمىلىك قابىلىيەتكە ئىگە بولالماسلىق، ئادەم تۇرۇپ ئادەمدەك ياشىيالماسلىقتەك ئېغىر مەھرۇملۇق بولمايدۇ. شۇڭا، ئىنسان بالىسى ئۈچۈن ئەڭ چوڭ ئەيىب بىلىمسىزلىكتۇر. نۇمۇس قىلىش توغرا كەلسە ئۆزۈڭنىڭ نادانلىقىڭدىن نۇمۇس قىل، خورلۇق ھېس قىلىش توغرا كەلسە ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنىڭ بىلىمسىزلىكىڭدىن خورلان. بىلىمسىزلىك سېنى ئىنسانىي تۇيغۇدىن مەھرۇم قىلىدۇ. شۇڭا، سەن ئالدىنقى ئاتقانلىقىڭنىمۇ، ھاقارەتلىنىۋاتقانلىقىڭنىمۇ ھېس قىلالمايسەن. نېمىنىڭ ھەق، نېمىنىڭ ناھەق ئىكەنلىكىنى توغرا پەرقلەندۈرەلمەيسەن. شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈڭگە قانچىلىك ھاقارەت تامغىسىنىڭ بېسىلىۋاتقانلىقىنى خىياللىغىمۇ كەلتۈرەلمەيسەن. شۇڭا، ئاقىللار ئېيتقانكى، بۇ دۇنيادا بىلىملىك ئادەملەرنىڭ ئازابى ئەڭ كۆپ بولىدۇ، بىلىمسىز نادانلار ئەڭ بەختلىك بولىدۇ. سەۋەبى شۇكى، بىلىملىك ئادەملەر ئۆزى مەھرۇم بۇلۇۋاتقان ھەر بىر تىنقى، خاتا بېسىپ قويغان ھەر بىر قەدىمى ئۈچۈن ئازابلىق كېچىكلەردە ئاقىدۇ. ئۇلارنىڭ جەمئىيەتتىكى ھەرخىل ناھەقچىلىقلارغا، تەكشىلىكلەرگە، زۇلۇم ۋە خورلۇقلارغا ۋىجدانى ئازابلىنىدۇ. نادان بىلىمسىزلەر بولسا قورسىقى تويىسلا ئۆزىنى جەننەتكە كىرگەندەككە ھېس قىلىدۇ. بىر يىڭى كىيىم كىيسلا ئۆزىنى ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئېسىل زادە ھېسابلايدۇ. ئۇلاردا ھەق-ناھەق تۇيغۇسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ۋىجدانىمۇ كۆپ ئازابلانمايدۇ. ئوغلۇم، بىلىم ئىگىلەشكە ئىشتىياق بىلەن كىرىشكىن، بىلىمسىز، ھۈنەرسىز كىشىنىڭ ھېچبىر كىشىگە پايدىسى تەگمەيدۇ. بىلىمسىز، ھۈنەرسىز

كشى قۇرۇق خادىغا ئوخشايدۇ، قۇرۇق خادا ھەتتا گۆرگىمۇ سايە چۈشۈرەلمەيدۇ. ئادەم ھۈنەر- بىلىم بىلەن ھەقىقىي ئادەمدۇر، بولمىسا ھايۋاندىن ھېچقانچە پەرقى بولمايدۇ، ھەتتا ھايۋانمۇ بىلىمسىز ئىنساندىن ياخشىراق. ئادەم كىيىم- كېچەك، چىراي- تۇرۇق بىلەنلا ئادەم ھېسابلانمايدۇ. سەن بايلىقى بىلەن ئۆزىنى ھەممىدىن يۇقۇرى چاغلایدىغان كىشىلەردىن بولمىغايىسەن. ھەرقانداق شان- شەرەپ ۋە ئابروي ئىلىم ئارقىلىق تىكلەنگەن شانۇشۇھەرەتتىن ئۇلۇغ بولمايدۇ. سەن ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ ئەۋلادى بولغانلىقىڭ ئۈچۈنلا قەدىرلىك بۇلۇۋەرمەيسەن. سەن ئاتا- ئاناڭدىن قالغان نام- مەنسەپ بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆز ئەقىل- پاراستىڭ ۋە ئىلىم- ھۈنرىڭ بىلەن ئىپتىخارلان. ئۇچاڭدىكى كىيىم- كېچەك، زىبۇ زىننەت قۇرۇق سۆلەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئۇ سېنىڭ ئالىيىقىڭغا گۇۋاھ بۇلالمايدۇ. ئەگەر ئۈستىۋېشىڭ كاتتا بۇلۇپ، ئىچىڭ كاۋاك بولسا قۇرۇق ھەيكەلدىن پەرقلەنمەيسەن.

ئوغلۇم، ئالدىڭغا قارا، ئىزىڭدا تەمتىرەپ قايىمۇقۇپ يۈرمە، يىراققا نەزەر سال، ئورنىڭغا قارا، دەۋرىڭگە قارا. بىر دەۋردە، بىر ئەسىرە ياشاپ تۇرۇپ تۇرمۇشۇڭ، تەسەۋۋۇرۇڭ، مەقسىتىڭ، غايەڭنىڭ قايسى سەھرايى كەبىرلەردە قالغانلىقىنى ئويلا. سەنمۇ دەۋرداشلىرىڭ قاتارىدا تۇرۇشقا، ھەتتا ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇشقا تىرىشقىن، ھەسرەت- نادامەت، يىغا- زار سېنى قىيىن، مۈشكۈل ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرالمىدۇ. دۇنيادىكى ھەر قانداق تەس تۈگۈننى ۋە مۈشكۈللۈكنى ئىلىم ۋە ھۈنەر ئارقىلىقلا يەشكىلى، ھەل قىلغىلى بۇلىدۇ. ئىلىم- ھۈنەرلىك ئادەم دۇنيادا ئەڭ قۇدرەتلىك ئادەم ھېسابلىنىدۇ. ئىلىم- ھۈنەر ئالدىدا ھەرقانچە كۈچ قۇدرەتمۇ مەغلۇپتۇر. بىلىمسىز، نادان مىڭ ئادەمدىن كۆرە ھۈنەرلىك بىر ئادەم يۈكسەك تۇرىدۇ. ئىلىم- ھۈنرىڭ بولسا ھەرقانداق چاغدا

خارلىق كۆرمەيسەن. ھۈنەرسىز ئادەم موھتاجلىقتىن باشقىغا يارمايدۇ. دۇنيادىكى بارلىق خاسىيەتلىك ئىشلار، يېڭى مۆجىزاتلار ئىلىمنىڭ ۋە ھۈنەرنىڭ كارامىتى ئەمەسمۇ؟ كۆرمىدىڭمۇ، باشقىلار ئەقلىنى ئىلىم-پەن، ھۈنەر-سەنئەت بىلەن بىزەپ، ياخشىلىق ۋە يۈكسەكلىكنىڭ يولىنى تاپتى. چۈنكى، ئۇ بارلىق خاسىيەتلەرنىڭ مېۋىسى. سەن ئۇنىڭغا تايانساڭ شۈبھىسىز ئاسمان سارىيىنى ماكان تۇتالايسەن، ئۇ ھەم ساڭا ئالتۇن قانات بولىدۇ.

* * *

بىز يەنە كۈنتۈغدى ئىلىگ بىلەن ئۆگدۈلمىشنىڭ سۆھبىتىگە قايتايلى.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشتىن سورىدى:

- ئەي ئوغلۇم، سەن ئىلىم-پەننىڭ خاسىيىتىدىن گۈلدەستە تىزىپ قەلبىمنى خۇش پۇراققا تولدۇردۇڭ. ئەمدى ئىلىم ئىگىلىگەن ئادەم ئۇنى قانداق ئۇرۇنغا ئىشلەتسە بولىدىغانلىقى ھەققىدە قارىشىڭنى دەپ باققىن.

- ئەي شاھ ئاتا، ئادەمنىڭ بىلىم ئىگىلەشتىكى مەقسىتى ئىككى خىل. بىرى ھەسەل ھەرىسى بال يىغقانداك ئەجر بىلەن توپلاش. يەنە بىرى، ئىمكانىيەت تۇغۇلغاندا ئۇرۇنلۇق يەرگە ئىشلىتىش. ئادەم چاپالىق ئىزدىنىش ئارقىلىق نۇرغۇن ئىلىم دۇردانلىرىنى قەلب دېڭىزىغا يېتىلدۈرىدۇ، ئەمدى ئۇنى جايغا سەرپ قىلىشتىمۇ خېلى كۆپ مۇشەققەتلىك مۇساپىلەرنى بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. خەزىنىدە دۇر، گۆھەرلەر تۇلۇپ ياتقىنى بىلەن ئۇنى ئىشلەتمەسە نېمە پايدا؟! ئام ئىلىم ھەم ھۈنەرنى پەقەت قەلب بوستانىنى بېزەش ئۈچۈنلا ئۆگەنگەن بولسا، ئۇنىڭ ھېچبىر قىممىتى بولمايدۇ. بىلىمنىڭ قەدىر-قىممىتى باشقىلار ئۈچۈن ھەم ئۆزى ئۈچۈن قىممەت يارىتىشتا.

* * *

ئېھ، ئەقىل ئېگىسى، ئەقلىڭنى، بىلىم- ھۈنەر بايلىقىڭنى دۇنيادىكى ئەڭ
ئۇلۇغ ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلغىن. ئەگەر بىلىم- ھۈنرىڭنى يامان ئىشلارغا
ياكى بېھۋەدە ئىشلارغا سەرپ قىلساڭ، ئېشەككە ئالتۇندىن تاقا قاققاندىك،
گۆھەرنى تاشقا ئۇرغاندىك بولىدۇ. ئىلىمنى گۈزەل ئىستىقبال ئۈچۈن سەرپ
قىلىپ، ئىلىم- ھېكمەتنىڭ قۇۋۋىتى بىلەن كۆكتە ئۇچقىن.

.12

كۈنتۈغدى ئىلگىنىڭ ئېلى خوشال - بەختىيار ئۆتمەكتە ئىدى. باشقا ئەل خەلقلەرمۇ كۈنتۈغدى ئىلگىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە تەقەززا بۇلۇشاتتى. شۇنداق قىلىپ يەنە ئايلار، يىللار كەينى - كەينىدىن ئۆتۈۋەردى.

كۈنتۈغدى ئىلگىنىڭ ھوزۇرىدا، ئىلگى بىلەن ئۆگدۈلمىش يەنىلا ھاياتتىكى نازۇك مەسىلىلەر ئۈستىدە قىزغىن سۆھبەتلەشمەكتە ئىدى.

- ئۆگدۈلمىش، سورىغانلىرىمغا كۆڭلۈڭدە نېمە بولسا يوشۇرماي شۇنى دېگىن، - دەپ ئەمىر قىلدى ئىلگى، - ئادەمنىڭ يەتتە ئەزاسىغا باقىدىغان بولساق، ھەربىر ئەزا ئۆز ئۆلۈشىنى ئالىدىكەن. مەسىلەن، ئېغىز تاتلىق نەرسىدىن، قۇلاق يېقىملىق ئاۋازدىن زوقلىنىدىكەن، ئۇنداقتا كۆڭۈل زوقى نېمە، كۆز زوقچۇ؟

- دۇرۇس ئالىيلىرى، كۆڭۈلمۇ ئۆزىنىڭ زوقىنى ئىزدەپ تەقەززا بۇلىدۇ، دەل شۇ تەقەززالىقنىڭ ئۆزى كۆڭۈل لەززىتىدۇر. كۆزنىڭ زوقى بولسا ئۆزى ياخشى كۆرگەن ئادەمنىڭ ياكى نەرسىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشتۈر. كۆڭۈل ئارزۇسىغا قېنىش زوقدۇر، - دەپ جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش.

- ھەممە ئادەم سۆيىمەن دەپ دەۋا قىلىدۇ، ئۇنداقتا ھەقىقىي سۆيۈملۈكنىڭ نىشانى نېمە؟

- خوپ ئالىيلىرى، مەن بۇنىڭ جاۋابىنى بېرەي، - دېدى ئۆگدۈلمىش، - ھەقىقىي سۆيگۈنىڭ نىشانى يۈزىگە قاراپ بىلگىلى بۇلىدۇ. كۆزنىڭ ھەممە نەرسىنى توسالغۇسىز كۆرەلىشى مۇمكىن ئەمەس. بىراق، كۆڭۈل كۆزى ئۈچۈن

ھېچقانداق تۇسۇق بولمايدۇ. ھەقىقىي ئەقىدىنىڭ بار- يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن كۆڭۈل رايغا قاراش كۇپايە. ئادەمنىڭ چېھرىدە ياخشى كۆرۈش، يامان كۆرۈش ئالامەتلىرى زاھىر بۇلۇپ تۇرىدۇ. بۇ خىل ئالامەتلەر كۆز- كۆزگە ئۇدۇل باققاندا تېخىمۇ روشەن بولىدۇ.

- يەنە سورايدىغان ئەھمىيەتلىك ئىشلار بار، ئويلىنىپ جاۋاب بەرگەن بولساڭ،- دېدى ئېلىگ.

- ئەي شاھ ئاتا، سەن ئىلىمدىمۇ ئەلنىڭ پېشىسەن، سېنىڭ بىلىمىڭ ئالدىدا مېنىڭ بىلىدىغانلىرىم نېمىگە ئەرزىسۇن؟! سورىماق ئۇڭاي ئالىلىرى، مۈشكۈلى جاۋاب بەرمەكتۇر. ئوڭىنى ئۆزۈڭ ئېلىپ، قىيىننى ماڭا قالدۇرۇپ قويما،- دەپ ئۆزرە ئېيتتى ئۆگدۈلمىش.

- ئوغلۇم، سورىغۇچى ھاجەتمەن بولغانلىقى ئۈچۈن سورايدۇ، مېنىڭ ھاجىتىمنى ئۇرۇنداپ ساۋابقا ئېرىشكىن.

- مۇبادا قۇلنىڭ قۇربى يەتسە بەگنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىش ۋاجىپتۇر. مەن سۆزلەي، سۆزلىرىمدە يېڭىلىشىش بولسا كەچۈرگەيسەن،- دېدى ئۆگدۈلمىش.

- ئۆگدۈلمىش، ئەمدى سورىماقچى بولغىنىم، دۆلەت ئەمەلدارلىرىغا قويۇلىدىغان تەلەپ قانداق بۇلۇشى بولۇشى كېرەك؟

- ئەي ئىلىگ ئاتا، مەندىن تولىمۇ يوقۇرى سوئالنى سورىدىڭ،- دېدى ئۆگدۈلمىش تۆۋەنچىلىك بىلەن،- بەگلىكنىڭ ئىشلىرىنى بەگلەر ئۆزى ياخشى بىلىدۇ.

- توغرا سۆزلىدىڭ، ئىشنى قىلغۇچى ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىدۇ. لېكىن، كۆرۈپ تۇرغۇچى تېخىمۇ ئوبدان بىلىدۇ. قۇسۇر ۋە

ئارتۇقچىلىقلار كۆرۈپ تۇرغۇچىغا تولىمۇ روشەن سېزىلىدۇ. سەن ئەقىللىق ۋە زېرەكسەن، بىلىدىغانلىرىڭ كۆپ، شۇڭا كۆڭلۈڭدىكىنى يوشۇرماي ئېيتقىن. ئۆگدۈلمەش خەلققە بەگ بولغۇچى كىشىنىڭ شەرتلىرى ۋە ئالاھىدىلىكىنى ناھايىتى ئىنچىكە ۋە چوڭقۇر ئوپراتسىيە قىلىپ مۇنداق دېدى:

- ئالىيلىرى، دۆلەت ئەمەلدارلىرىغا قويۇلىدىغان تەلەپلەرنى ئومۇملاشتۇرغاندا مۇنداق ئون شەرتكە مەركەزلىشىدۇ:

بىرىنچى، ئەسلى نەسلى ئېرىخ ۋە ئېسىل بۇلۇشى كېرەك. بەگلىك پاك، شۇڭا ئۇمۇ پاكلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. ساپ ئادەمنىڭ دىلى پاك بولىدۇ، يامانلىق قىلىشتىن قورقىدۇ.

ئىككىنچى، بىلىمدە خىللانغان، ئەقىل - پاراسەتتە كامالەت تاپقان بۇلۇشى كېرەك.

ئۈچۈنچى، بەگلەر پەزىلەتتە ھەممىدىن ئۈستۈن بولسۇن.

تۆتىنچى، سېخىي، مەرد، قولى كەڭ بولسۇن، خەسسى بولمىسۇن.

بەشىنچى، خۇش چىراي، مۇلايىم، خۇش پېئىل بولسۇن، تەكەببۇر بولمىسۇن.

ئالدىنچى، مۇنداق يەتتە ئىشتىن يىراق بولسۇن: ئالدىراقسانلىق، ۋەدىگە ۋاپا قىلماسلىق، ئاچ كۆزلۈك مەغرۇرلۇق، جاھىللىق، غەرەزلىك بۇلۇش، ھاراقكەشلىك. يۇقۇرىقى ئىشلار دۆلەتنى زاۋاللىققا يۈزلەندۈرىدۇ.

يەتتىنچى، بەگلەر يالغانچى بولمىسۇن، ۋەدىدە تۇرىدىغان بولسۇن.

سەككىزىنچى، بەگلەر ھايالىق، ۋىجدانلىق بولسۇن، يارىماس ئىشلاردىن ھايا توسىدۇ.

توققۇزىنچى، بەگلەر ھۆسەن، سالاپەتتە كېلىشكەن بولسۇن.

ئۈنچى، ئادىل قانۇن يۈرگۈزسۇن، ئادىل بولسۇن.
 ئالىيلىرى مۇشۇنداق ئادەمدىن ئەلگە مەنپەئەت يېتىدۇ.
 - بەگلەرنىڭ قانداق بۇلۇشى كېرەكلىكى توغرىسىدىكى تەلەپلىرىڭنى
 ئۇقتۇم، ئەمدى بەگلەرنىڭ يۇقۇرى دەرىجىلىك ۋەزىر- ۋۇزىرالىرى، ئەمەلدار-
 قەلەمدار بەگلىرى قانداق شەرتلەرنى ھازىرلىشى كېرەك؟
 ئۆگدۈلمىش ئىلگىننىڭ تەلپىگە بىنائەن، دۆلەت كاتتىلىرى بولمىش
 كىشىلەرنىڭ ئۆلچىمىدە مۇنداق تون پىچىپ مۇنداق دېدى:
 - ئەي بەختلىك شاھ، بۇ شەرتلەرنى تۈۋەندىكىچە مۇجەسسەملىسەڭ بولىدۇ:
 بىرىنچى، ئۇلار پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئەلنىڭ مەنپەئىتىگە ئاتىغان سەرخىل،
 ساداقەتمەن كىشىلەردىن بولسۇن.
 ئىككىنچى، چىرايلىق، پاكىز، چاچ- ساقىلى يارىشىملىق، كېلىشكەن
 بولسۇن. چىرايلىق ئادەمنىڭ ئىشلىرىمۇ چىرايلىق بولىدۇ.
 ئۈچۈنچى، ئۇلار ئىلىم ۋە پەزىلەتتە توشقان، ھېسابتا پىشقان، خەت يېزىشتا
 كامالەت تاپقان بولسۇن.
 تۆتىنچى، خەلقپەرۋەر، ئادالەتپەرۋەر بولسۇن.
 بەشىنچى، تىلى بىلەن دىلى، سۆزى بىلەن ھەركىتى بىردەك بولسۇن.
 ئالتىنچى، يۈرەكلىك، جۈرئەتلىك، باتۇر، شەخسىيەتسىز بولسۇن.
 يەتتىنچى، پارىخور، نەپسانىيەتچى بولمىسۇن. پارا پىشقان ئاشنى خام
 قىلىدۇ، ئوڭۇشلۇق ئىشنى بۇزىدۇ.
 سەككىزىنچى، دىنى كامىل، ئىمانلىق بولسۇن.
 توققۇزىنچى، تەمەخور، ئىككى يۈزلىمىچى بولمىسۇن، خىيانەتتىن يىراق
 بولسۇن. خىيانەت قەيەرگە قول ئۇزاتسا دېڭىز سوغۇلۇپ يەرلەر قورۇيدۇ.

:

ئوغلۇم، ھەرقانداق بىر ئىشنىڭ بېشى بۇلىدۇ. ھەرقانداق ئىجتىمائى گۇرۇھ ۋە تەشكىلاتلارنىڭمۇ بېشى بۇلىدۇ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ ھەم بېشى بۇلىدۇ. ئىشلارنىڭ ياخشى يۈرۈشۈش ياكى يۈرۈشمەسلىكى باش بولغۇچىنىڭ ياراملىق- يارامسىزلىقىغا باغلىق بولىدۇ. باش ياخشى بولسا ئىشلارنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىمۇ ياخشى بۇلۇشى مۇمكىن. ئەگەر باش ناچار بولسا ئىشلارنىڭ ئاخىرى ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. شۇنداق قىياس قىلغىنىكى، ئارىلان ئىتلارغا باش بولسا، بارچە ئىتلار ئارىلانغا ئوخشاش بۇلىدۇ، ئەگەر ئىتلار ئارىلانغا باش بۇلۇپ قالسا، ئارىلانلارمۇ ئىتلارنى دوراپ قالىدۇ. شۇڭا، ئەلگە باش بولغۇچى بولسۇن، ئائىلە باشلىقى بولسۇن، ھەتتا سىنىپ كۆلپىكتىپىنىڭ باشلىقى بولسۇن كۆپچىلىكنىڭ تەقدىرى ۋە ئىستىقبالى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. شۇڭا، باش مەسلىسىگە ھەرگىز سەل قارىما. ئىقتىدارلىق، قابىلىيەتلىك كىشىلەرنىڭ باش بۇلۇشىنى قوللاش، ئۇلارغا ئەگىشىش لازىم. ئەگەر باش بولغۇچىنىڭ يارامسىزلىقى بايقالسا دەرھال كۆپچىلىك بىلەن بىرگە باش بولغۇچىنى ئالماشتۇرۇش تەرەپدارى بۇلۇپ، ئاممىنىڭ مەنپەئىتىگە ھەقىقىي ۋەكىللىك قىلالايدىغان ئادەملەرنى باش قىلىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش لازىم. يەنە شۇنىڭغىمۇ ئېتىبارسىز قارىماسلىقنىڭ لازىمىكى، ئەلنىڭ مەنپەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان باشلامچىنى تاللاش ئىشىدا، تۇغقىنىم، دوستۇم، يېقىنىم دەپ ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن چوغ تارتىشقا بولمايدۇ. چۈنكى، قابىلىيەتسىز، پەزىلەتسىز ئادەم ھەرقانچە سېنىڭ ئۆز ئاكاڭ ياكى ئىنىڭ بولسىمۇ كۆپچىلىككە ھېچقانداق مەنپەئەت يەتكۈزەلمەيلا قالماي، ھەتتا زىيان سالدى، ساڭىمۇ قىلچە نەپ بەرمەسلىكى مۇمكىن. قابىلىيەتلىك ۋە پەزىلەتلىك ئادەم ئۇمۇمنىڭ مەنپەئىتى

ئۈچۈن جان كۆيدۈرىدۇ ھەم كۆپ ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلىدۇ، شۇ قاتاردا سەنمۇ مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ياخشى يولباشچىغا ئېرىشكەنلىكىنى ھېس قىلسەن. شۇڭا «ئاكاڭ كىمنى ئالسا، يەڭگەڭ شۇ» دېگەن ئەقىدە بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلققە كىم پايدىلىق بولسا شۇنى باش قىلىش كېرەك. بۇنداق قابىلىيەت ئەگەر ئۆزۈڭدە بولسىمۇ جۈرئەتلىك ھالدا مەيدانغا چىقىپ، بۇ ۋەزىپىنى ئۈستۈڭگە ئېلىشنى تەلەپ قىلساڭمۇ بولىدۇ.

* * *

- ئەي ئەلنىڭ باشپاناھى ئىلىگ، سورىغىنىڭغا يارىشا تېگىشلىك جاۋابنى بەردىم. قانداق قىلىش كېرەكلىكى ۋە داۋاسىنىمۇ سۆزلىدىم. ئەمدى بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراق بىر سۆزۈم بار ئىدى، ئىجازەت بېرىلسە سۆزلەي، ئەگەر ئاڭلاشنى خالىمىساڭ كۆڭلۈمدە پىنھان قېلىۋەرسۇن، - دەپ ئۆتۈندى ئۆگدۈلمىش.

- ئەي ئاقىل ئوغلۇم، بىلىمدە دېڭىز سەن، ئەقىلدە دەرياسەن، ھەرقانداق سۆزنى سەندىن ئاڭلاش ھاياتقا ئۈمۈد ئاتا قىلىدۇ، - دەپ ئىجازەت بەردى ئىلىگ.

- يۇقۇرىدا بەگلەرگە خىزمەت قىلغۇچى خادىملارنىڭ قانداق مەجبۇرىيەتلەرنى ئادا قىلىشى توغرىسىدا سۆزلىدىم. خىزمەتچىلەر ئۈستىدە بەگلەرنىڭ ھەققى بولغانغا ئوخشاش، بەگلەر ئۈستىدىمۇ خىزمەتچىلەرنىڭ ھەققى بولىدۇ. خىزمەتچىلەرنىڭ ھەققى تولۇق ئادا قىلىنمىسا زورلۇق - زومبۇرلۇق بولۇپ قالىدۇ، - دېدى ئۆگدۈلمىش.

ئۆگدۈلمىش پارسەت مەشۋىتى بىلەن كۈنتۇغدى ئىلىگنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى خىزمەتچىلەر ئۈستىگە مۇنداق چىگدى.

.13

ئەلگە باش بولغۇچىلارنىڭ ئەلنىڭ خىزمىتىنى جايدا ئادا قىلىشى مۇشەققەتلىك بولغانغا ئوخشاش، ئالىيلىرى، خىزمەتچىلەر ۋە پۇقرالارنىڭ بەگلەرنىڭ دېگەن جايىدىن چىقىپ بۇرچىنى ئادا قىلىشىمۇ تولمۇ مۇشكۈل. ئەلنىڭ مەنپەئىتىنى بىلەن بەگنىڭ مەنپەئەتى بىر. خىزمەتچىلەر ۋە پۇقرالار بېگى ئۈچۈن ئىسسىق-سوغۇق، ئاچ-توق، يايلاق ھەم يېلىڭ دېمەي چاپا چېكىدۇ، تارتمىغان مۇشەققىتى قالمايدۇ، ھەتتا زۆرۈر تېپىلغاندا ئۆزلىرىنى قۇربان قىلىشقا تەق بۇلۇپ تۇرىدۇ. باش بولغۇچى پۇقرالارنىڭ بۇ ئەجرىنى بىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ بېشىنى سىيلىشى كېرەك. چۈنكى ئەلنىڭ بېشى شۇ خەلق بولغاندىلا ئاندىن باش بولالايدۇ. بولمىسا قۇرۇق ئۆستەڭگە مېراپ بۇلۇپ قالىدۇ. باشچىنىڭ قولىمۇ شۇ خەلق بىلەن ئۇزىرايدۇ. يەككە-يىگانە باشلىقنىڭ قولىدىن ھېچنەرسە كەلمەيدۇ. شۇڭا، باشلىق بولساڭ خەلقنىڭ ئۇلۇغلىقىنى بىل، پۇقرا بولساڭ ئەڭگۈشتەرنىڭ ئۆزۈڭنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىگە ئىشەن. باشلىق بولغۇچى كىشىدىن پۇقرالار كۆپلىگەن ئۈمىدلەرنى كۈتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۈمىدىنى ئاقلاش ئۈچۈن ئۇلارنى توغرا يولغا باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ئالدى بىلەن خەلقنىڭ قورسىقىنى تويغۇزغىن، كىيىمنى پۈتۈن قىلغىن. ئەلگە باش بولغۇچى خەلقنىڭ بېشىدىكى نامراتلىق قالىقىنى ئېلىۋېتەلمىسە، ئۇنىڭ باش بولغىنىدى نېمە پايدا؟!

ئەلگە باش بولغۇچىنىڭ بىر مەجبۇرىيىتى بولسا قابىلىيەتلىك كىشىلەرنى مۇھىم ئىشلارغا قويۇش؛ يەنە بىرى، خىزمەتچىلەرنىڭ قىلغان ئەمگىكىگە،

كۆرسەتكەن تۆھپىسىگە باراۋەر ھەق بىرىشتۈر. كىشىنىڭ ئەقىدىسىنى، ئەجرىنى بىلىمگەن كىشى ئادىمىگەرچىلىكتىن مەھرۇم بولىدۇ. قابىلىيەتلىك كىشىلەر ئەلگە نەپ بېرەلەيدۇ. كىشىلەر دېگەنكى: پايدا كەلتۈرەلەيدىغان قۇل نەپ بەرمەس ئوغۇلدىن ياخشى، مەنپەئەتسىز ئوغۇلنى دۈشمەن بىلىپ ئاگاھ بول. چۈنكى، مەنپەئەتسىز ئادەم ئۆلۈك ھېسابلىنىدۇ، ئۆلۈكتىن ئۈمىد كۈتكىلىك ئەمەس. دۇنيادا ھەرقانداق ئادەم پايدا- مەنپەئەت قوغلىشىدۇ، پايدا بولمىسا ئوۋچىمۇ ئوۋغا چىقماي ئۆيىدە قېرىغان بولاتتى.

:

ئوغلۇم، ئۆگدۈلمىشىنىڭ سۆزىگە ئازراق قوشۇمچە قىلىپ ئۆتەي. مەنپەئەت قوغلىشىش بارلىق كىشىلەر ئۈچۈن ئورتاق بىر ھادىسە، لېكىن ئۇنىڭ دەرىجىسى ئوخشىمايدۇ. ھاياتلىقتا مەنپەئەتكە ئىنتىلمەيدىغان، مەنپەئەتكە قىزىقمايدىغان ئادەم بولمايدۇ. چۈنكى، كىشىلىك تۇرمۇشتا ئادەم ياشاش ئۈچۈن تۈرلۈك ماددىي ۋە مەنىۋى شەرت- شارائىتلارغا مۇھتاج بولىدۇ. لېكىن، بەزىلەرنىڭ ئېھتىياجى ئىنتايىن يۇقۇرى، بەزىلەرنىڭ تۈۋەن بولىدۇ. بۇنداق ئېھتىياجنى بەزىلەر توغرا يول بىلەن قاندۇرسا، يەنە بەزىلەر خاتا يول ۋە خاتا ئۇسۇل بىلەن قامداشقا تىرىشىدۇ. مەقسەت ئوخشىمىسا نەتىجىمۇ ئوخشىمايدۇ، ئۇسۇل، تەدبىرنىڭ قانداق بولۇشى كېيىنكى نەتىجىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. مانا شۇنداق تۇرمۇش ئېھتىياجى ۋە مەنپەئەت كىشىلەردە شۇنداق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىش ئېھتىياجىنى تۇغدۇرغان. شۇنى بىلگىنكى، ئادەم ئىزدىنىشتىن، ھەركەتتىن بىر كۈن توختايدىكەن، ھاياتلىق مەنبەسى ئۈزۈلىدۇ.

ھەي مېھرىبان بالىلىرىم، مەنپەئەت مەسلىسىدە مۇنداق بىر مەسلىنى توغرا پەرقلەندۈرۈۋېلىشقا توغرا كېلىدۇ. مەنپەئەت مۇناسىۋىتى كۆپ مەزمۇن ۋە

قاتلاملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

«مەن» نىڭ مەنپەئىتى «سەن» نىڭ مەنپەئىتى، «ئۇ» نىڭ مەنپەئىتى ۋە باشقىلار. بۇنى تېخىمۇ كېڭەيتكەندە شەخسىي مەنپەئەت، ئائىلە مەنپەئىتى، يۇرت مەنپەئىتى، مىللەت مەنپەئىتى، ۋەتەن مەنپەئىتى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئىتى قاتارلىقلارغا كېڭىيدۇ. بۇنداق كۆپ قاتلاملىق مەنپەئەت باغلىنىشىدا بىرى يەنە بىرىسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمىدا. بىلىش كېرەككى، ھەرقانداق ئادەمنىڭ مەنپەئىتى ئەل- ۋەتەننىڭ مەنپەئىتى ئىچىدە بولىدۇ، خەلقنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتىنى بىر دەريا دېسەك، سېنىڭ مەنپەئىتىڭ بىر تامچە سۇغا ئوخشايدۇ. تامچە سۇ ھەرگىزمۇ يەككە- يېگانە ھەرگىزمۇ مەۋجۇتلۇقنى ساقلاپ قالالمىدا، ئۇ پەقەت دەرياغا قوشۇلغاندىلا مەۋجۇتلىقنى كاپالەتكە ئىگە قىلالايدۇ، شۇڭا، سەن ئۆزۈڭنىڭ مەنپەئىتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويماستىن، خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشۇڭ كېرەك. چۈنكى، سېنىڭ جانىجان مەنپەئىتىڭ خەلقنىڭ مەنپەئىتى ئىچىدە بولىدۇ.

ئوغلۇم، خەلقىمىزدە ئىنسانپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەڭ يۈكسەك ئىنسانىي پەزىلەت سۈپىتىدە قەدىرلىنىپ كەلگەن. تارىخى ۋاراقلىساق نۇرغۇنلىغان باتۇر ئوغلانلار ۋەتەن ئۈچۈن، خەلقنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ قىممەتلىك ھاياتىنى تەقدىم قىلغان. بۇنداق روھ ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلىمىگەنلىكى ئەمەس، ئەكسىچە ئەڭ يۈكسەك تۇيغۇدا تۇرۇپ ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى خەلقنىڭ تەقدىرى بىلەن بىر گەۋدە دەپ قارىغانلىقىدۇر. چۈنكى، ۋەتەن دېگەن ھەر بىر شەخسنىڭ ھاياتلىق ماكانى، خەلق بولسا مۇقەددەس ئانا. ۋەتەن خاراب بولسا، خەلق خانىۋەيران بولسا، شۇ ۋەتەندە ياشاۋاتقان سېنىڭ تەقدىرىڭ قانداق بولىدۇ؟ شۇنى بىلگىنكى، ۋەتەن تۇپرىقىدا

ياشاۋاتقان ھەر بىر كىشى سېنىڭ ئاتا- ئاناڭ، ئۇرۇق- تۇغقانلىرىڭ ۋە دوست- بۇرادەرلىرىڭ، سېنىڭ تەقدىرىڭ ئۇلار بىلەن قان بىلەن گۆشتەك باغلىنىپ كەتكەن. شۇڭا، ۋەتەن ئۈچۈن قان- تەر ئاققۇزۇش، ۋەتەن ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلىش ھەر بىر ۋەتەنداشنىڭ مۇقەددەس بۇرچى.

* * *

ئۆگدۈلمىش جاۋابىنى داۋاملاشتۇرماقتا:

- ئەلنىڭ يېتەكچىسى باش بولسا، خەلق بىلەن ساداقەتمەن خىزمەتچىلەر ئۇنىڭ قانات- قۇيرۇقى ھېسابلىنىدۇ. قانات- قۇيرۇقسىز قۇش ئۇچالمايدۇ، ئاللىبىرى. قاناتنىڭ سېنى ئۇچۇرۇشى ئۈچۈنمۇ ماغدۇر كېرەك. شۇڭا، خەلقىڭگە كۈچ ۋە ئۈمىد ئاتا قىلغىن. ئۇلارنىڭ ھال- كۈنى قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ، ئەلدە باي كۆپمۇ ياكى نامراتمۇ؟ خەلق يۈرگۈزۈۋاتقان قانۇن- پەرمانىڭدىن مەمنۇنمۇ ياكى نارازىمۇ؟ بۇنى سۈرۈشتۈرۈپ تۇرغىن،- دەپ سۆزىنى خۇلاسىلىدى ئۆگدۈلمىش.

- ئۆگدۈلمىش ئوغلۇم، مەن ئۈچۈن كۆپ ئەجرىڭنى سىڭدۈردۈڭ. كۆرسەتكەن خىزمىتىڭ مېنىڭ ساڭا قىلغان ئېھسانىمدىن ئېشىپ كەتتى. مېنىڭ كۆڭلۈم سەندىن قانداق سۆيۈنگەن بولسا، ئاللامۇ ساڭا شۇنداق سۆيۈنچە بەرسۇن،- دەپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى ئىلىگ.

* * *

شۇ قېتىمقى سۆھبەتتىن كېيىن خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. ئىلىگ بىلەن ئۆگدۈلمىش دۆلەت ئىشىنىڭ ئالدىراشلىقىدا ئۇچراشمىغىلى خېلى كۈنلەر بولغان ئىدى. بىر ئاز ئارامغا چۈشكەن ئىلىگ ئۆگدۈلمىشتىن ئەلنىڭ ئەھۋالىنى

سوراش ئۈچۈن ئوردىغا چاقىرتتى.

- كۈنلىرىڭ قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ؟ - دەپ سورىدى ئىلىگ قول باغلاپ تۇرغان ئۆگدۈلمىشتىن، - ئەلدە كەمبەغەللەر كۆپمۇ ياكى بايلارمۇ، مېنى تىللاۋاتامدۇ ياكى ماختاۋاتامدۇ؟ قانداق يارماسلىقلار بار؟ بۇلار توغرىسىدا مېنى ۋاقىپلاندىرغىن. ئەھۋالغا قاراپ تەدبىر كۆرەي.

- ئالىيلىرى، ئەل - يۇرت تىلىگەن تىلەكلىرىگە ئېرىشتى، - دېدى ئۆگدۈلمىش ئەھۋالنى مەلۇم قىلىپ، - جاھان تۈزەلدى، قايغۇ - ئەندىشلەر ئازايدى، شاد - خۇراملىق كۆپەيدى، شەھەر - كەنتلەر ئاۋاتلاشتى. بارچىنىڭ ئاغزىدا سېنىڭ ياخشى نامىڭ يادلانماقتا.

- بۇنىڭ ھەممىسى سېنىڭ بولغانلىقىڭدىن بولدى، ئوغلۇم، سەن كۆپ چاپا چەكتىڭ. مەن ھەرقانچە تىرىشچانلىق قىلساممۇ بۇ ئىشلارنىڭ ئايىغىغا قانداق چىقالايتتىم. سەن مېنىڭ كۆزۈم، قۇلقىم ۋە ئاۋازىم. بىراق، بىر ئىشقا بەك ئەپسۇسلىنىمەن. ساڭا يەنە بىر ياراملىق ھەمراھ بولسا بولاتتى، بولمىسا تولا مۇشەققەت تارتىپ كېتىدىغان بولدۇڭ. ساڭا ئوخشاش يەنە بىر ياردەمچىگە ئېرىشىسەم، ئەل ئىشلىرى تېخىمۇ روناق تاپاتتى.

- ئىلىگ ئاتا، بېشىڭ ئامان بولسا، بۇ ئىشقىمۇ قولۇڭ يېتىپ قالار، - دېدى ئۆگدۈلمىش. ئارقىدىن ئۆزىنىڭ بىر قېرىندىشىنىڭ بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە قابىلىيەتلىك ھەم پەزىلەتلىك ئىكەنلىكىنى، لېكىن ئۇنىڭ تەركىدۇنيا بۇلۇپ تاغدا ماكان تۇتقانلىقىنى، ئىسمىنىڭ ئودغۇرمىش ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئىلىگنىڭ كۆڭلىدە ئودغۇرمىشقا ئېرىشىش ئىشتىياقى ئۇلغىيىپ تاشتى:

- مېنىڭمۇ ئارزۇيۇم شۇنداق بىر ئادەمگە ئېرىشىش ئىدى، قانداق ئامال قىلساڭ قىلىپ ئۇنى ئېلىپ كېلىشكە تىرىشقن،- دەپ ئەمىر قىلدى ئىلىگ.

- ئالىيلرى، بۇ ئادەم توغرىلىق ئۆزۈم ئېغىز ئاچتىم. لېكىن ئۇنىڭ كېلىش- كەلمەسلىكىگە بىر نەرسە دېيەلمەيمەن. ئالىيلرى مەكتۈپ يېزىپ بەرسە، قالغان تىرىشچانلىقنى ئۆزۈم قىلاي. ئۇ بۇ ئىشنى مېنىڭ خاھىشىمىكىن دەپ مەندىن يامانلاپ قالمىسۇن،- دەپ ئۆتۈندى ئۆگدۈلمىش.

- بولدۇم، مەن مەكتۈپ يېزىپ بىرەي، سەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ باق، كەلسە كېلە، كەلمەسە بۇ ئىشتا سېنىمۇ ئەيىبكە بوپرۇمايمەن،- دېدى ئىلىگ ۋە قولغا قەلەم ئېلىپ نامە يېزىشقا كىرىشتى. نامىنى يېزىپ بۇلۇپ مۆھۈرنى بېسىپ ئۆگدۈلمىشكە بەردى.

ئۆگدۈلمىش نامىنى ئېلىپ ئودغۇرمىشنى دەۋەت قىلىشقا تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ئوردىدىن چىقتى.

.14

ئۆگدۈلمەش قېرىندىشى ئودغۇرمەش تۇرغان تاغقا يېقىن بېرىپ ئاتتىن چۈشتى. ئۇ ئاتنى يېتلەپ ئودغۇرمەش تۇرغان غارغا بېرىپ ئىشكىنى چەكتى. ئودغۇرمەش ئىشكىنى ئېچىپ ئۆگدۈلمەشنى كۆرۈپ شۇنداق خۇش بولدى. ئىككى قېرىنداش قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئۇلار قول تۇتۇشۇپ غارغا كىرىشتى. ئودغۇرمەش ئۆگدۈلمەشنى تاش سۇپىغا باشلىدى. ئىككى قېرىنداش قىزغىن ئەھۋال سوراقتى. ئاندىن ئودغۇرمەش گەپ ئېچىپ:

- مەن سېنى كۈنتۈغدى ئىلىگ بىلەن بىللە دەپ ئاڭلىۋېدىم، قانداق بولۇپ بۇ يەرگە قەدىمىڭ يېتىپ قالدى. نېمىشقا ئۇلارنى تاشلاپ، خەلقنىڭ زىممەگىدىكى قەرزىنى يۈدۈپ بۇ تەرەپكە كەلدىڭ، - دەپ سورىدى ئودغۇرمەش.

- ئەي قەدىرلىك قېرىندىشىم، سېنى سېغىنىپ كەلدىم، - دېدى ئۆگدۈلمەش، - قانداق دەرد - ھەسرەتلىرىڭ بولسا يېشەي دەپ كەلدىم. ئۇزۇن زامانلار بولدى كۆرۈشەلمىدۇق، دىدارىڭغا قاناي دەپ كەلدىم. يەنە ساڭا دەيدىغان مۇھىم گەپلىرىم بار ئىدى، سىردىشى دەپ كەلدىم.

- يەنە قانداق مۇھىم گەپلىرىڭ بار ئىدى؟ قالدۇرماي ھەممىنى ئېيتقىن، - دېدى ئودغۇرمەش.

- ئەي قېرىندىشىم، ئادەم بۇ دۇنيادىن يەككە - يېگانە ئۆتۈشى مۇمكىن ئەمەس، ئادەم قېرىيدۇ، كېسەللىك تارتىدۇ، بۇلارنى ئويلاپ ئارامخۇدا ئۇخلىيالىدىم. تەڭرى بۇ ئازابلارنىڭ ھەممىسىنى ساڭلا يۈكلىگەنمۇ، دوزاخنى سەن ئۈچۈنلا ياراتقانمىدى؟ سېنى كۆرۈپ مانا كۆزلىرىم روشەنلەشتى، ئادەم ئۆز

تېلىكى ۋە خاھىشى يولىدا ھەرقانچە مۇشەققەت تارتسىمۇ، بۇنداق جاپا كۆزگە كۆرۈنمەيدىكەن. شۇڭا دانىشمەنلەر: ئادەم ھەرقانداق ئىشقا ئۈمىدۋارلىق بىلەن قەدەم باسسما، بۇ ئارزۇ- ئۈمىد ھەربىر قەدەمدە ئۇنىڭغا يار- يۈلەك بولىدۇ، يىراق مۇساپىمۇ يېقىنلىشىدۇ، ۋىسالغا يېتىش ئۈچۈن جاننىمۇ پىدا قىلىۋېتىدۇ، دېيىشكەن.

:

ئوغلۇم، ئۆگۈلۈش ئېيتقان ئۈمىد ۋە ئۈمىدۋارلىق ھەققىدىكى سۆزنىڭ مەنىسىگە چوڭقۇرراق يەتكىن.

ھايات- ئۈمىد بىلەن خەۋپ ئىچىدىكى ئېقىن. ئۈمىد ئادەمنى ياشاشقا ۋە كەلگۈسىگە ئىنتىلدۇرىدۇ، ئادەمگە جاسارەت ۋە ئىشەنچ بېغىشلايدۇ. بوۋىلىرىمىزنىڭ «ھاياتلىقنىڭ يىلتىزى ئارزۇ- ئۈمىد بۇلىقىدىن سۇغىرىلىدۇ» دېگەن ھېكمىتى ئەنە شۇنىڭغا ئاساسلانغان. چۈنكى، ئۈمىدۋارلىق ئىنساننىڭ ھاياتلىق يولىدىكى ئەڭ ياخشى يار- يۈلەكى ۋە ياردەمچىسى، ئۈمىدلىك ئادەمگە دۇنيادا قىيىن ئىش بولمايدۇ، ئۈمىدلىك ئادەم نىشانغا يەتمەي قويمايدۇ. ئەگەر ئادەم ئۈمىدسىزلىك بالاسىغا گىرىپتار بولسا، ئۇنىڭغا بۇ دۇنيا قاراڭغۇ بىلىنىدۇ. ئۈمىدسىزلىك پاتىقىغا پاتقان ئادەمدە ئىزدىنىش، تىرىشچانلىق كۆرسىتىش، ئويلاش، تەپەككۈر قىلىش دېگەندەك روھىي پائالىيەتلەرنىڭ بۇلۇشتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. تەپەككۈرى تۇرمۇز لانغان ئادەم ھەرگىز چىقىش يولى تاپالمايدۇ. ئەتراپىڭغا باقساڭ، ئوقۇشتىن زېرىكۋاتقانلار ۋە ئۆگىنىشكە خۇشياقماي قانداقتۇر باشقا ئىشلارنى خىيال قىلىدىغانلارنىڭ، دائىم ھەسرەت چېكىپ يۈرۈيدىغانلارنىڭ ئاساسلىق روھىي بېسىمى ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك ۋە جۈرئەتسىزلىك ئىكەنلىكىنى بايقايسەن. ئادەمدە ئۈمىد بۇلۇشنىڭ ئۆزىلا كۇپايە

قىلمايدۇ، بەلكى شۇنىڭغا مۇناسىپ ئىرادە مۇقەددەسلىكى بولۇشى كېرەك. ئۈمىدىسىز ئادەمدە ئىرادە بولمايدۇ. شۇڭا، ئىرادە مەسلىسىدە مۇنداق بىر قانچە مەسلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغىن.

بىرىنچى، ئۈمىد يەككە- يېگانە ھالدا ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالمىدۇ. ئۇنىڭغا ئىرادە، شىجائەت، ئىقتىدار، ئىشەنچ ۋە شۇنىڭغا مۇناسىپ مېھنەت قۇشۇلغاندىلا، ئۇ ئۈمىد قانات- قۇيرۇقى يېتىلگەن قۇشتەك كۆككە پەرۋاز قىلالايدۇ ۋە نىشانغا يېتەلەيدۇ. ھەرىكەتتىن ئايرىلغان غايە قۇرۇق خام-خىيالدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئىككىنچى، ئۈمىد بىلەن رېئاللىق ئوتتۇرىسىدا خېلى زور پەرق مەۋجۇت. شۇڭا، مۇمكىنچىلىكى يوق، رېئاللىقتىن ھالقىغان، ئۈمىد ئىشەنچ ئەمەلىيەتتىن چەتنىگەن ئارزۇ- ئۈمىدنى قوغلىشىش ئاقىلانلىك ئەمەس، ئۇ كۆپ ھالدا سېنى ئۈمىدىسىزلىككە ئېلىپ بارىدۇ.

ئۈچۈنچى، ئۈمىد ئۇلۇغۋار مەقسەت ئۈستىگە قورۇلغاندىلا يېڭىلىمەس كۈچكە ئايلىنىدۇ. چۈنكى، ئۈمىد مەقسەتتىن تۇغۇلىدۇ.

ئوغلۇم، شۇنىڭغا قەتئىي ئىشەنگىنىكى دۇنيادا قىلغىلى بولمايدىغان ئىش، ئايىغىغا چىققىلى بولمايدىغان قىرغاق يوق. ساقايتقىلى بولمايدىغان كېسەلمۇ، يەشكىلى بولمايدىغان تۈگۈنمۇ يوق. گەپ شۇ ئىشقا بولغان سېنىڭ قىزىقىشىڭ، ئىقتىدارىڭ ۋە ئىرادەڭدە. ئۆزۈڭ قىزىقمايدىغان ئىشقا ھەرگىز قول تىقما. كۆڭلۈڭ تارتىمىغان يولغا ھەم قەدەم باسما. چۈنكى، بۇنداق ئىشتىن نەتىجە چىقمايدۇ، كۆڭۈل تارتىمىغان يول بەك ئۇزاق بولىدۇ. شۇڭا، تەبىئەتنىڭ خالىغان، ئۆزۈڭ قىزىققان ئىشقا بېلىڭنى باغلا، نەتىجە قازانىمغۇچە بەلنى ھەرگىزمۇ يەشمە. مەنسىمۇ، ھاياتىڭنىڭ قىممىتىمۇ ئۆزۈڭ ئارزۇ قىلغان شۇ

ئىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ئارقىلىق رېئاللىشىدۇ.
* * *

ئۆگدۈلمىش بىلەن ئۇدغۇرمىش داۋاملىق سۆھبەتلەشمەكتە:

- سۆزلىرىڭنى ئوقتۇم، سەن ماڭا كۆيۈنۈپ شۇنداق دەۋاتسەن،- دېدى
ئۇدغۇرمىش،- بىراق، مېنىڭ تاللىغان ئېتىقاد يولۇم مۇشۇ. دۇنيا بىلەن بولغان
ئادەم نەپسىنىڭ كەينىگە كىرمەي قالمايدۇ، نەپسىگە بېرىلگەن ئادەم قانداق
ئىبادەت قىلسۇن؟!

- دېگەن سۆزلىرىڭ ئۆزۈڭگە توغرىدەك تۇرغان بىلەن قۇرۇق باھانىدىن باشقا
نەرسە ئەمەس. ئەزلىك نامم مەڭگۈ ساقلانسۇن دېگەن ئەر ھايات چېغىدا ئەلگە
مەنپەئەت يەتكۈزۈشى كېرەك. يەنە بىرى، ئۆي- ئوچاقلىق، بالا- چاقىلىق
بۇلۇش لازىم. ئىشلىرىڭنى داۋاملاشتۇغىدەك پەرزەنتىڭ بولمىسا تولىمۇ سەت
ئىش، بۇ دۇنيادا نام- نىشانىڭ پۈتۈنلەي ئۆچىدۇ. ئۆزىدىن ئەۋلاد قالدۇرالمىغان
ئادەم ئۆلۈك ھېسابلىنىدۇ،- دېدى ئۆگدۈلمىش قەتئى تەلەپپۇزدا.

بىراق، ئۇدغۇرمىش پەرزەنتلىك بولسا، ئۇنىڭ جاپاسىنى تارتىشنىڭ مۈشكۈل
ئىكەنلىكىنى، پەرزەنتلەر ۋاپاسىز، كېرەكسىز بۇلۇپ قالسا، بۇنىڭ ئەل ئارىسىدا
تېخىمۇ كۈلكىگە قالىدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى باھانە قىلىپ تۇرۇۋالدى.

* * *

ئەي پەرزەنت، ئارزۇ- ئۈمىد يوللۇق، ئىمكانىيەتكە قاراپ بۇلۇشى لازىم.
دۇنيادا ئارزۇ- ئۈمىد دېگەن چەكسىزلىككە ئىگە. ئۇ ھەر دائىم يېڭىلىنىپ
تۇرىدۇ. بىرگە مۇيەسسەر بولسا، يەنە بىر ئارزۇ تۇغىلىدۇ. ئەڭ ئاخىرقى ھېسابتا
بۇ ئارزۇ قانائەت تاپماي بۇ دۇنيادىن كېتىسەن. شۇڭا، ئارزۇ قوغلاشتىم، ئۈمىدۋار

بىلىك ئېلىكترونلۇق كىتابلار مەجمۇئەسى - بوۋام شۇنداق ئۆگەتكەن (ئاپتۇرى: يارمۇھەممەد تاھىر تۇغلۇق)

بولدۇم دەپ مۇمكىن بولمايدىغان ئارزۇغا باغلىنىپ قېلىش ياكى ئايغى چىقمايدىغان يولغا كىرىپ قېلىش سېنى بەختسىز قىلىپ قويىشى مۇمكىن. ئادەم ھاياتىدا ھېچبولمىغاندا بىرەر ئارزۇ- ئارمىنى ئەمەلگە ئاشسىمۇ بەخت ھوزۇرغا چۆمدۇ. شۇڭا، چامىڭ يېتىدىغان، ئىمكانىيەت يار بېرىدىغان ئىشنى تاللىشىڭ كېرەك، بۇمۇ ئاقىلانلىك بولىدۇ. چامى يەتمەيدىغان ئىشقا قەدەم قۇيۇش، بويى يەتمەيدىغان يەرگە قول سۈزۈش بىغەرەزلىك بولىدۇ.

.15

- سەن ئاداش - قولىداش تۇتۇشۇمنى ئېيتتىڭ، بۇغۇ ياخشى، - دېدى ئۇدوغۇرمش، - لېكىن، بۇ يۈكنى يۈدۈمەكمۇ مۈشكۈل. ئادەمنىڭ كۆڭلى خۇددى شېشىگە ئوخشايدۇ، ئۇ بەك نازۇك، ئاسرىماق تەس. ئەگەر دوستۇڭنىڭ كۆڭۈل ئەينىكىنى سۇندۇرۇپ قويساڭ، دەرھال دۈشمەنگە ئايلىنىشقا مۇمكىن. دۈشمەنلىك ئادەمنىڭ خاتىرجەم تىرىكچىلىكى بۇزۇلىدۇ. چۈنكى، دۈشمەنلىك ئادەمنىڭ كۆڭلى ئارامدا بولمايدۇ. دۈشمەننىڭ ھەر قەدەمدە سېنى مىڭلاپ زىيانغا پاتۇرۇش كويىدا بولىدۇ. شۇڭا، دۈشمەننىڭ ھەرقانچە ئاز بولسىمۇ كۆپ دەپ قارا، ھەرقانچە كىچىك دۈشمەن بولسىمۇ چوڭ ھېسابلا. كۆرمىدىڭمۇ چۈنمۇ پىلنىڭ چوڭ دۈشمىنى بولالايدۇ. دۈشمەنلىك بۇلۇپ يېشى قۇرغان كىشىلەر: دۈشمەننىڭ كىچىك چاغلار بىخۇت بولما، دۈشمەندىن قورقمايمەن دەپ چوڭ گەپ قىلما، دۈشمەنگە دۈشمەن بول، دوستقا دوست بول، دېگەن. - دوست تۇتۇپ ئارىلاشقاننىڭ زىيىتى يوق. ئۇ سېنىڭ ياخشىلىقىڭ ئۈچۈن قانات بولىدۇ. يالغۇزلۇق - ياۋايىلىق، - دېدى ئۆگدۈلمىش مۇداپىئە قالقىنىنى چىقىرىپ، - قولىداشلىرى كۆپ ئادەمنىڭ ئىشلىرى ئىلگىرى باسىدۇ. ھەقىقىي دوست دېگەن بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئۆزىنى پىدا قىلالايدۇ، شادلىقىڭغا جۈر بۇلۇپ كۆزۈڭنى نۇرلاندۇرىدۇ. دوستۇڭ پەزىلىتىڭنى ماختاپ ئەلگە يايىسا، باشقىلار ئەيىبىڭنى ئېچىشتىن تىلنى تارتىدۇ.

دۈشمەنلىك بۇلۇشمۇ بەزى ھاللاردا ئەيىب سانالمايدۇ.

چۈنكى، دۈشمەن سېنى غەپلەتتىن ئويغاتقۇچى، پەزىلەت ۋە قوسۇرۇڭنى تونۇتقۇچى ئەينەك بولىدۇ. ئەرنىڭ دۈشمىنى بولمىسا، ئۇنىڭ مەردلىكى ۋە

جاسارتى نەدىن مەلۇم بولسۇن!؟

بىلگىنىكى، كىمنىڭ مەردلىكى ۋە پەزىلىتى يۈكسەك بولسا، شۇنداق كىشىنىڭ دۈشمىنىمۇ كۆپ بۇلىدۇ. ئېسىل نەسەبلىك پاك كىشىلەرگە دۈشمەنلىك قىلىدىغانلار تېخىمۇ كۆپ بۇلىدۇ. يامان، ئەسلى يارىماس ئادەملەرنىڭلا دۈشمىنى بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنداق ئادەم ئۆلۈك بىلەن باراۋەر، ئۆلۈك بىلەن كىمۇ دۈشمەنلەشسۇن؟ كىمنىڭ دۈشمىنى كۆپ بولسا ئۇنى پەزىلەتتە ئۈستۈن، ئىقتىدارلىق ئادەم ئىكەن دەپ بىل. دۈشمەنلىك كۆرەلمەسلىكتىن ۋە باشقىلارغا يېتىشەلمىگەنلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ. شۇڭا، ھەرگىز دۈشمىنىڭگە ئاجىزلىقىڭنى چاندۇرۇپ قويما. دۈشمىنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭنى مەغرۇر تۇتقىن. مەردنى مەيداندا سىنا دېگەندەك، دۈشمەنلىك رىقابىتى بولمىغۇچە باتۇرلۇق ۋە مەردلىك قانداق سىنىلىدۇ؟ مىڭلاپ دۈشمىنى كۈنىگە مىڭ قېتىم غەيۋىتىنى قىلمىغان ئادەمنى قانداقمۇ ئەر دېگىلى بولسۇن؟ ئارقىسىدىن مىڭلاپ ئىتنىڭ قاۋىغان ئۇنى ئاڭلىنىپ تۇرمىسا ئۇنى بۆرە دېگىلى بولامدۇ؟

:

ئوغلۇم، ئۆگدۈلمىش دېگەندەك كىشىلىك تۇرمۇشتا دوستلۇق ۋە دۈشمەنلىك مەسىلىسى ئىنتايىن مۇھىم. ئىنسانغا يالغۇزلۇق تولىمۇ ئېغىر ئىش. تۇرمۇشتا ھەرقانداق خوشاللىق ۋە بەخت گۈلى دوستلىرىڭ بىلەن بولغان ھەمسۆھبەتلىك ۋە ھەمدەملىك تۇپرىقىدا ئېچىلىدۇ. ھەرقانداق ئېغىر يۈكنى دوستۇڭ بىلەن كۆتۈرسەڭ ھارغىنلىق ھېس قىلمايسەن. شۇڭا، ئۆزۈڭگە دىلكەش بولالايدىغان ياخشى نىيەتلىك كىشىلەردىن دوست تۇتقىن. ئەگەر تۇتقان دوستۇڭ ياخشى بولمىسا، ئۇ ھەتتا دۈشمەندىن يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈشى مۇمكىن. شۇڭا

كونلار ئەقىلسىز، نادان دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى، دەپ بىكار ئېيتىمىغان. شۇڭا ئۆزۈڭگە مۇناسىپ كېلىدىغان كىشىلەرنى دوستلۇققا تاللا، ئۆزۈڭدىن يۇقۇرى تۇرىدىغان كىشىلەرنى دوست تۇتساڭ، مۇبادا ئۇ ئۆزىنىڭ بايلىق ۋە باشقا جەھەتلەردە سەندىن يۇقۇرى تۇرىدىغانلىقىنى پەش قىلىپ، سېنى رەنجىتىپ قويسا دىلىڭ ئاغرىيدۇ. يەنە بىرى، ئۇنىڭ بىلەن ئوخشاش بولسام بولاتتى دەپ ئۆزۈڭ مۇشەققەت تارتىپ قالسىەن. ئۇ ساڭا ئاسماندىن قارىسا، سەن ئۇنىڭغا تۈۋەندىن قارىساڭ، بۇنى قانداقمۇ ھەقىقىي دوستلۇق دېگىلى بولىدۇ؟ دوستلۇق دېگەن باراۋەرلىك ۋە ئۆز ئارا ھۆرمەتتە مۇستەھكەم بولىدۇ. دوستلۇق مۇنداق ئىككى خىل مۇددىئە ئاستىغا قۇرۇلۇشى مۇمكىن. بىرى، غەرىزىسىز ھەقىقىي دوستلۇق. بۇنداق دوستلۇقتا قۇسۇر بولمايدۇ. ئۇنداق دوست سەندىن پايدا كەلسۇن ياكى كەلمىسۇن دوستلۇق رىشتىسىنى ئۈزمەيدۇ. يەنە بىر خىلى، مەنپەئەت ۋە تەمە دوستلۇقى. بۇنداق مەقسەتتە دوستلۇق ئىزھار قىلغانلارنىڭ قەلبىدە باراۋەرلىك، سەمىمىيلىك، راستچىللىق ۋە ئەخلاق بولمايدۇ. ئۇ سەندىن مەنپەئەت سايىسىگە ئېرىشەلمىسە دوستلۇق رىشتىسىنى ئۈزىدۇ. ئۇنداق ئادەم سەندىن مەنپەئەتلەنسە سايەگدەك يېنىڭدىن ئايرىلالمايدۇ، بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ئىزدەپمۇ تاپالمايسەن. شۇڭا، ئۇلار بىلەن ھەرگىز دوست بولغۇلۇق ئەمەس. ئەگەر ئۇنداق ئادەملەرنى سىناپ باقماقچى بولساڭ، ئەڭ ياخشىسى پايدا- زىياندا سىنا، شۇ چاغدا ئەركەك- چىشىسى ئايرىلىپ چىقىدۇ. سىناقتا ئىشەنچلىك چىقسا قەدىرلە. يەنە بىر سىناق تېشى، سەن ئۇنى قاش- قاپىقىڭنى تۈرۈپ تېرىكتۈرۈپ باققىن. ئەگەر ئۇ ساڭا سادىق دوست بولىدىغان بولسا سەۋرچانلىق ۋە سەمىمىيلىك بىلەن كۆڭلۈڭنى ياسايدۇ، ھەرگىز ساداقەتمەنلىك چاپىنىنى سېلىپلا پەش قاقمايدۇ.

ئوغلۇم، بىر ئۆمۈر ئىزدىنىپ ياخشى بىر دوستقا ئېرىشسەڭ، بۇنداق دوستلۇقنى مەڭگۈ قولۇڭدىن بېرىپ قويماسلىققا تىرىشقىن. كۈنلارنىڭ «مېلىك مېڭغا يەتكىچە دوستۇڭ مېڭغا يەتسۇن» دېگەن سۆزى بىكار ئېيتىلمىغان. دوستنىڭ كۆڭلى بەك نازۇك بولىدۇ، ئىسسىقتا ئېرىپ، سوغۇقتا توڭلايدۇ. بىر ئۆمۈر ئەقىدە قىلىپ تىكلەنگەن سەمىمىي دوستلۇقنى ئازغىنە مەنپەئەت بەدىلىگە قۇربانلىق قىلىۋەتسەڭ تولدۇرغۇسىز پۇشايمانغا قالىسەن.

* * *

شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى زات بىر-بىرىگە گەپ بېرىشمەي ئۆزلىرىنىڭ ھايات توغرىسىدىكى چۈشەنچىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشماقتا ئىدى. بىرى نەيزە چىقارسا، يەنە بىرى قالغان بىلەن توساتتى.

ئۆگدۈلمىش قېرىندىشى ئودغۇرمىشقا ھەرگىزمۇ يول قويدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدىن ئودغۇرمىش ئۆگدۈلمىشنىڭ كېلىشى پەقەت ئۆزىنى يوقلاش ئۈچۈنلا ئەمەس ئىكەنلىكىنى پەملىدى.

- نېمە دېسەم سۆزلىرىمگە رەدىيە بېرىپ، مېنى رەنجىتىۋاتىسەن، ئوچۇق ئىزھار قىلغىن، زادى نېمە مەقسەت بىلەن يېنىمغا كەلدىڭ؟- دېدى ئودغۇرمىش.

- راست قېرىندىشىم، ئوچۇقنى ئېيتسام، باشقا بىر مۇھىم ئىش بىلەن كەلدىم،- دېدى ئۆگدۈلمىش ھەقىقىي مۇددىئاسىنى بايان قىلىپ،- كۈنتۇغدى سېنىڭ تەرىپىڭنى ئاڭلاپتۇ. شۇڭا ئالاھىدە مېنى سېنى ئوردىغا تەكلىپ قىلىشقا ئەۋەتتى. مېنى قۇرۇق قول يولغا سېلىپ قويماس دېگەن ئۈمۈدتىمەن. ئۆگدۈلمىش سۆزلىگەچ «دەۋەتنامە» نى ئودغۇرمىشقا سۇندى.

نامە تەڭرىنىڭ نامى بىلەن باشلىنىپ، مەقسەت مۇنداق بايان قىلىنغان ئىدى:

«ئەمدى مەندىن ساڭا سالام، كۆڭلۈمنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن بۇ نامىنى يازدىم. ئالدى بىلەن ئېسەنلىكىڭنى سوراي مەن. زامانىڭ ئېغىر يۈكلىرىنى يۈدۈپ، ساق-سالامەت ۋە ئامان-ئېسەن تۇرۇۋاتامسەن. سېنىڭ تەرىپىڭنى ئاڭلاپ ساڭا ئېرىشىش ئىشتىياقى قەلبىمنى ئىگىلىدى. شۇڭا، قېرىندىشىڭ ئۆگدۈلمىشىنى يېنىڭغا ئەۋەتتىم. سۆزۈمنى يەتكۈزسە ئوقۇپ بىلگەيسەن. سەن قوۋم-قېرىنداشلىرىڭنى تاشلاپ، ئەل يۇرتتىن يۈزۈڭنى ئۆرۈپ، تاغقا چىقىۋېلىپ ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇۋاپسەن. يۇرت-ئەل، قوۋم-قېرىنداشلار ساڭا نېمە يامانلىق قىلغان؟ ئەگەر زورلۇق-زومبۇلۇقتىن ئەلەم تارتقان بولساڭ ماڭا ئېيتقىن، بۇ يەرگە كېلىپ ئۇلار بىلەن يارىشىپ ئۆتكىن. قوڭۇر يەر بىلەن يېشىل سۇ كېلىشكەنلىكى ئۈچۈن زېمىندا مىڭلىغان گۈل-چېچەكلەر كۈلۈپ ئېچىلدى.

ئۇدغۇرمىش، مەقسەتنىڭ ئىبادەت بولىدىغان بولسا شەھەردىمۇ ئىبادەت كۆپتۈم؟ يەككە-يېگانە قىلغان ئىبادەتتىن جامائەت بىلەن قىلغان ئىبادەت ئەۋزەل. ئىبادەتنى كامالەتكە يەتكۈزۈش مۇنداق ئىككى ئامىلغا باغلىق. بىرىنچىسى، كۆپلەپ بىلىم ئۈگىنىشكە توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، بىلىمسىزلىك، نادانلىقتا قىلغان ئىبادەتنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق. ئىككى تۈرلۈك ئادەم ھەقىقىي ئادەم ھېسابلىنىدۇ. بىرى، ئۆگەنگۈچى، يەنە بىرى، ئۆگەتكۈچى. بۇنىڭدىن باشقىسى ئادەم قاتارىغا كىرمەيدۇ. شۇنچە ئىلىمنىڭ بولغاندىن كېيىن ئۇنى ئەل ئارىسىغا كېلىپ جايىدا ئىشلەتسەڭ، ئاندىن ئۇلۇغ ساۋابقا ئېرىشىسەن ھەم ئىبادەتنىڭ كامالەت تاپقان بولىدۇ، ئۇستازلارنىڭ مۇنۇ سۆزىنى يادىڭدىن

چقارما: بىلىپ قىلغان ئىبادەتنىڭ ساۋابى ئۆرە، بىلىمسىزلىكتە قىلغان ئىبادەتتىن ساۋاب كۆتمە. نادانلىقتا قىلغان ئىبادەتتىن كۆرە بىلىملىك ئادەمنىڭ ئۇخلىغىنى ئەۋزەل. ئىككىنچىسى، ئەڭ چوڭ تائەتنىڭ ساۋابىغا باشقىلار ئۈچۈن مۇشەققەت چېكىش، باشقىلارغا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئېرىشكىلى بولىدۇ. سەن «زاھىت» لىق نامىنى يۈدۈپ تاغقا چىقىۋاپسەن. ئۇ يەردە قىلغان ئىبادەتنىڭ ناماز ئوقۇماق بىلەن روزا تۇتماقتۇر تايىنلىق. ئەگەر شۇنىڭغىلا تەمەننا قىلىپ ئۆتسەڭ، بۇنداق ئىبادەت پۈتۈنلەي بوشقا كېتىدۇ، بۇ يەرگە كەل، بۇ يەردە تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللار، ئەما، پالەچ، مەجرۇھلار ناھايىتى كۆپ. ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بۇلۇپ، دىلىنى سۈيۈندۈرگىن. ئەگەر قولۇڭدىن كەلسە ھالالدىن پۇل تېپىپ يوقسۇللارغا ئۈلەشتۈرگىن، ئەلنىڭ يۈلەنچۈكى بۇلۇپ قولىنى تۇتقىن. مانا بۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان تائەت بارمۇ؟ سەن شۇنچە مۇھىم ئىشلارنى قايرىپ قويۇپ، ئۆزۈڭ يالغۇز روزا- نامازغا تۇرۇپسەن. بۇ تائەتنىڭ پەقەت ئۆزۈڭنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈندۇر. ئۆزى ئۈچۈن ياشىغان ئادەم ئۆلۈك ھېسابلىنىدۇ. ئۆلۈكنىڭ قىلغان ئىبادىتى نېمىگە تەڭ؟ ھەقىقىي ئىسىل ئادەم باشقىلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن مۇشەققەت چېكىشى كېرەك. ئەلگە پايدىسىز ئادەمنىڭ ياشىغىنىدىن ئۆلگىنى ئەۋزەل.

كۈنتۈغدى ئىلىگ يەنە مۇنۇلارنى ئەسكەرتكەن ئىدى:

«ئەي ئودغۇرمىش، سېنى دەۋەت قىلسام، ئۆزىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ، دەپ قالمىغىن، ياق، ئەلنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن شۇنداق قىلىۋاتمەن. قالغان گەپ- سۆزلەرنى ئۆگدۈلمىشتىن ئاڭلىغىن.»

* * *

ئودغۇرۇش كۈنتۈغدى ئىلگىنىڭ نامىنى ئوقۇپ بۇلۇپ، ئۆگدۈلمىشكە:
- ئىلگ نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى تىلغا ئېلىپ، مېنى يېنىغا قايتىپ بېرىشقا دەۋەت قىلىپتۇ. بىر تەرەپتىن قارىسام ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىمۇ مەن ئۈچۈن مۇھىم تۇيۇلۇۋاتىدۇ. ماڭا مەسلىھەت بەرگەن، قانداق قىلسام بۇلار،- دېدى بىر قارارغا كېلەلمەي.

- ئىلگ ھەرقاچان نامىنى تىلدىن چۈشۈرمەيدۇ، ئۇ سەن بىلەن تېزراق دىدارلىشىشقا تەشنا. ئادەم كىمى سۆيسە ئۇنىڭ نامى تىلدىن چۈشمەيدىكەن، ئۇنىڭ سىماسى كۆزدىن كەتمەيدىكەن،- دېدى ئۆگدۈلمىش.
- ئۇنداق بولسا ماڭا بىر توغرا مەسلىھەت بەرگىن،- دەپ ئۆتۈندى ئودغۇرۇش.

- بۇنداق مەسلىھەتنى مەندىن سورىغىنىڭ نېمىسى،- دەپ ئېتىراز بىلدۈردى ئۆگدۈلمىش،- مەن ساڭا بارايلى دېگەن مەسلىھەتنىلا بېرەلەيمەن. چۈنكى، سېنىڭ مەن بىلەن بېرىشكە ماڭمۇ پايدا تۇرسا. بىر ئالىم: ئۆزىنىڭ مەنپەئەتتىگە چوڭ تارتىدىغان ئادەمنىڭ بەرگەن مەسلىھەتى ساڭا نەپ بەرمەيدۇ، دېگەن. شۇڭا، مەسلىھەت دېگەننى ئوتتۇرىدا تۇرۇپ لىلا جاۋاب بېرىدىغان ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلىمايدىغان كىشىلەرگە سالغۇلۇق. چۈنكى، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان ئادەمگە مەسلىھەت سالىساڭ ياراملىق ئىشنى يارامسىز، يارامسىزنى ياراملىق دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. شۇڭا، ھەرقانداق ئىشتا كېڭەش سالغان ياخشى، لېكىن يەنىلا ئۆزىنىڭ كۆڭۈل خاھىشىنى ئاساس قىلىش كېرەك. چۈنكى، دۇنيادا ھېچقانداق ئادەم ئۆزىگە ئۆزىدەك كۆيۈملۈك بولمايدۇ. توغرا گەپنى دېسەم، ئورنۇڭدىن تۇرۇپ مەن بىلەن قايتىپ كەتكىن. ئۆزۈڭ ياخشى بولساڭ، تىلىڭ بىلەن دىلىڭ دۇرۇس بولسلا، قەيەردە بولساڭ بەختلىك

ياشيالايسەن. ئادەملەرنىڭ ياخشىلىرى قەيەردە بولسۇن ئۆزىنى ئۇنتۇمايدۇ، باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى كۆرمەي ئۆزىنىڭ ئەيىبىنى كۆرىدۇ، ياخشى يول ئىزدەيدۇ، ياخشىلىق تېلەيدۇ، ياخشىلىقنىڭ بەدىلىگە ياخشىلىققا ئېرىشىدۇ.

.16

ئودغۇرمش ئۆز- ئۆزى بىلەن كېڭەشتى ۋە بىر قارارغا كەلگەندەك ئۆگدۈلمىشكە بۇ دۇنيانىڭ ئەيب- نۇقسانلىرىنى مۇنداق بىر قانچە نۇقتىدىن بايان قىلىپ، ئۆزىنىڭ تۇتقان يولىنى ئاقلدى ئۇ:

- بۇ دۇنيا سېنى ئۆزىگە بەك رام قىلىۋاپتۇ. شۇڭا بۇ دۇنيانىڭ ئەيب- نۇقسانلىرى ساڭا پەزىلەت بۇلۇپ كۆرۈنۈپتۇ،- دەپ ئۆزىنىڭ چۈشەنچىلىرىنى بىر قانچە تەرەپتىن شەرھلىدى:

- ئۆگدۈلمىش ئاڭلا، مېنىڭ دۇنيانىڭ ئەيب- نۇقسانلىرى ھەققىدىكى پىكىرىم مانا مۇنداق:

بىرىنچى، ئادەم بۇ دۇنياغا گۇناھنى يۇيۇش ئۈچۈن يارالغان. شۇڭا بۇ دۇنيادا ھېچ نەرسىگە ئېرىشىش مۇمكىن ئەمەس.

ئىككىنچى، ئادەم بەربىر ئۆلىدۇ، شۇڭا بۇ دۇنياغا بېرىلىشكە ئەرزىمەيدۇ.

ئۈچۈنچى، بۇ دۇنيا دېگەن ۋاپاسىز، سېنىڭ رايىڭغا باقمايدۇ.

تۆتىنچى، بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى ئۇنىڭ جاپاسىغا ئەرزىمەيدۇ.

ئودغۇرمش يۇقۇرىقى نۇقتىلاردا پىكىرىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتتى.

.17

- ئەي قېرىنداشىم، سۆزلىرىڭنى تۇلۇق ئاڭلىدىم، ئەمدى مېنىڭ سۆزۈمنىمۇ ئاڭلاپ باققىن، - دەپ سۆز باشلىدى ئۆگدۈلمىش، - بۇ دۇنيانىڭ سەن ئېيتقان بىر قىسىم تەرەپلىرىنى باھانە قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ھاياتلىق پۇرسىتى ۋە يولنى كىشى ئۆز- ئۆزىگە تار ۋىلغۇلۇق ئەمەس. ئويلاپ باققىن، جاھان خەلقنىڭ ھەممىسى شەھەر- كەنتلەرنى تاشلاپ، سەن يۈدۈگەن بۇ ئېغىر يۈكنى يۈدۈپ تاغقا چىقىۋالسا، جاھان قانۇنىيىتى بۇزۇلۇپ، ھەممە نەرسە قۇرۇيدۇ، ئىنسان بالىسىنىڭ ئۇرۇقىمۇ ئۇزۇلدۇ. ئادەم بالىسى ئادىمىيلىك نامى بىلەن قورسىقى ئاچىدىغان ۋە تويىدىغان قىلىپ يارىتىلدى. تىرىكلىك ئۈچۈن ئۇچىغا كىيىم، قورساققا يېمەكلىك لازىم، بۇنىڭدىن كېچىش مۇمكىن ئەمەس. بۇ دۇنيا- ئىنسانلارنىڭ ھاياتلىق ماكانى. ھەر بىر ئادەمنىڭ بۇ دۇنيانىڭ گۈزەللىكىدىن، مەئشەتلىرىدىن بەھرىمان بۇلۇش ھوقۇقى بار. بۇ دۇنيانىڭ مەئشەتلىرىدىن بەھرىمان بۇلۇش ھەرگىزمۇ گۇناھ ئەمەس. ئەكسىچە، ئىنسانغا ئىرادە قىلىنغان بۇ دۇنيانىڭ گۈزەللىكىدىن ھوزۇر ئالالماسلىق، بۇ دۇنيانىڭ بەخت- سائادىتىگە مۇيەسسەر بولالماسلىق گۇناھ.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشقا تەسىر كۆرسەتمەك بۇلۇپ، خېلى چوڭقۇر پىكىرلەرنى قىلدى. شۇڭا ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا:

- ئويلاپ باققىن، ئەگەر تەۋسىيەلىرىمنى قۇبۇل قىلمايدىغان بولساڭ، بولدى، مەن كېتەي، - دەپ سۆزىنى كەستى.

ئودغۇرمىش بېشىنى ئىككى قولنىڭ ئارقىسىغا ئېلىپ ئۇزۇن ئويلانغاندىن كېيىن:

- ئەي قېرىنداشىم، مېنىڭ غېمىمنى يەپ كۆپ جاپا چەكتىڭ. گەپلىرىڭ توغرا بولسىمۇ، بىراق سەن ئېيتقان بۇ ئىشلار ئۈچۈن مەندە ھېچقانداق سالاھىيەت يوق. بۇ ئىشلارنى كۆڭلۈم تارتمايۋاتىدۇ، كۆڭۈل تارتمىغان ئىشتىن خەتەر چىقماي قالمايدۇ. شۇڭا، ئىلىگكە ئېيتقىن، مېنى ئۆزۈمنىڭ مەشغۇللۇقىمنى قىلغىلى قويسۇن،- دېدى. ئىلاجىسىز قالغان ئۆگدۈلمىش ئۇدغۇرمىشقا مۇنداق دېدى:

- قەدىرلىك قېرىنداشىم، ئەگەر مەقسىتىڭ شۇنداق بولىدىغان بولسا، سېنى زورلىمايمەن. كۆڭۈلنى مۇنچە يارا قىلما، ئېسەن بولغىن. ئاخىرقى تەلپىم، ئالىلىرى ئۆز قولى بىلەن ساڭا مەكتۇپ يېزىپ ئەۋەتكەن ئىدى، سەنمۇ بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ بەرگىن، كۈنتۇغدى ئىلىگىنىڭ كۆڭلى قالمىسۇن. ئۇدغۇرمىش ئۆگدۈلمىشنىڭ تەلپىنى ماقۇل كۆرۈپ ئىلىگكە مەكتۇپ يېزىپ بەردى.

ئۇدغۇرمىش ئۆز نامىسىدا سالام- سائەتتىن كېيىن، ئۆزىنىڭ دۆلەت ئىشلىرىغا يارمايدىغانلىقى، قائىدە- يوسۇندىن خەۋىرىنىڭ يوقلۇقى قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئۆزىنى بايان قىلدى. يەنە مەكتۇپنىڭ مەزمۇنىدا ئىلىگكە: بىرىنچى، مەڭگۈ ئۆلمەيدىغان تىرىكلىك؛ ئىككىنچى، نەۋقرانلىقنى ساقلاپ مەڭگۈ قېرىماسلىق؛ ئۈچۈنچى، دائىم باي- پاراۋان تۇرۇش؛ تۆتىنچى، ئاغرىق- سىلاقسىز سالامەت ياشاشقا ئامال قىلالايدىغان- قىلالايدىغانلىقى ھەققىدە شەرت قويدى. ئەگەر بۇ شەرتلەرنى ئورۇندىيالمىساڭ، مېنى دەۋەت قىلىش نىيىتىڭدىن يان، دېگەن ئىدى.

ئۇدغۇرمىش بۇ ئۇزۇن نامىنى يېزىپ بۇلۇپ، تۈرۈپ باغلىغاندىن كېيىن ئۇدغۇرمىشقا سۇنۇپ، قالغان گەپ- سۆزلەرنى ئېغىزچە يەتكۈزۈشنى تاپىلدى.

ئۆگدۈلمش ئۇدغۇرمشنىڭ مەكتۇپىنى قولغا ئېلىۋېتىپ:

- پەرزىمچە، ئالىلىرى سېنى كۆزىدىن يىراققا تاشلاپ قويمايدۇ، مېنى يەنە ئەۋەتتىشى مۇمكىن، - دېدى.

- قېرىندىشىم، مۇنداق دەپ يۈرىكىمنى يارا قىلما، ئۆزۈڭنى قىناپ بۇ يەرگە يەنە كېلىپ يۈرمە. بىلگىنىكى، ئېرىشىش مۇمكىن بولمايدىغان نەرسە ئۈچۈن جاپا چېكىش، ئۆتمەيدىغان سۆزنى قىلىش بەھۇدىلىكتۇر. كۆپ ئىشلارنى بېشىدى ئۆتكۈزگەن بىر ئالىم: ئىزدەپ تېپىش مۇمكىن بولمايدىغان نەرسە ئۈچۈن بىكاردىن زورۇقما، تەلەپ قىلىپ ئېرىشىش مۇمكىن بولمايدىغان نەرسە ئۈچۈن كۈچىمە، يېتىش مۇمكىن بولمايدىغان يەرگە پىيادە ئاتلانما، بولمىسا كۆپ رىيازەت چېكىسەن، دېگەن.

شۇنداق قىلىپ ئۆگدۈلمش ئۇدغۇرمش بىلەن خوشلىشىپ ئوردىغا قايتىپ كەلدى.

* * *

ئۆگدۈلمش ئەتسى ئىلىگكە ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئوردىغا باردى. ئىلىگ ئالدىراپ ئۇدغۇرمش توغرىسىدا سورىدى:

- قېنى ئېيتقىن، ئىشلار قانداق بولدى، قاياشنىڭ نېمىلەرنى دېدى، ئۇ كېلىدىغان بولدىمۇ- قانداق؟

ئۆگدۈلمش ئورنىدىن تۇرۇپ ئاۋۋال ئۇدغۇرمشنىڭ مەكتۇپىنى سۇندى، ئىلىگ مەكتۇپنى ئېچىپ ئوقۇدى. ئۇ ئوقۇۋېتىپ بىر دەم قىزىراتتى، بىردەم تاتىراتتى. ئارقىدىن يەنە كۈلۈمسىرەپ قۇيۇپ چوڭقۇر خىيالغا پاتتى.

- قاياشنىڭ بەكمۇ يىرىك گەپلەرنى قىلىپتۇ، - دېدى ئىلىگ، - مەن ئۇنىڭغا يىپەك تاۋار ئەۋەتسەم، ئۇنىڭغا تىكەندىن نەقىش چېكىپتۇ. ئويلاپ باقسام،

ئۇنىڭ بەزى گەپلىرىمۇ ئۇرۇنلۇق. ساڭا ئېغىزى بىلەن نېمىلەرنى دېدى؟
ئۆگدۈلمىش ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بولغان گەپ - سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى
بىر سۆزلەپ بەردى. ئۆگدۈلمىشنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، كۈنتۇغدى
ئىلگىنىڭ ئىشتىياق ئوتى تېخىمۇ ئۇلغايىدى.

- ھەي ئۆگدۈلمىش، ئەگەر مەن ئۇنىڭ كامالىتى ۋە پاراستىدىن خەۋەردار
بولمىغان بولسام، بىر گەپ ئىدى، ئۆزۈمنىڭ ئېلىدە بۇنچىلىك ئارزۇيۇمغا
يېتەلمىسەم مەن قانداقمۇ بەگلىك قىلالايمەن؟! ئەگەر ئۇ كەلمىسە ئۆزۈمنىڭ
بارغىنى تۈزۈك ئوخشايدۇ، - دېدى ئۇ.

- ئالىلىرى، سېنى بۇ ئارزۇغا گىرىپتار قىلغانمۇ مەن. ئۇنىڭ ئالدى -
كەينىنى ئويلىماي، بۇ گەپنى ئېغىزىدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن، ئالىلىرى
چاقىرتسا كېلەر دەپ ئويلاپ، ئالدىراپ ئالىلىرىغا بۇ ھەقتە گەپ ئېچىپ
قويۇپتىمەن. بۇ نۆۋەت يەنە بىر باراي، يەنە بىر پارچە مەكتۇپ پۈتۈپ
بەرسەڭ، - دېدى ئۆگدۈلمىش بىر ئىلاج قىلىپ ئىلگىنى بۇ مەقسەتكە
يەتكۈزمەك بولۇپ.

ئىلگ ئىككىنچى قېتىم يەنە دەۋەت مەكتۇپى يېزىپ، ئۆگدۈلمىشنى
ئۇدغۇرمىشنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى.

.18

ئۆگدۈلمەش كۈنتۈغدى ئىلگىنىڭ ئەمرى بىلەن ئودغۇرمىشىنى ئوردىغا كېلىشكە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن، ئىككىنچى قېتىم سەھەردىلا ئېتىنى مىنىپ ئودغۇرمىش تۇرۇقلۇق تاغ غارىغا باردى.

ئودغۇرمىش ئىبادەت ئۈستىدە ئىدى. ئۇ ئىشكىنىڭ چىكىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ قويۇپ ئىشكىنى ئاچتى. ئۆگدۈلمەشنى كۆرۈپ سالام قىلدى، قولىدىن تۈتۈپ ئۆگكۈرگە باشلىدى. ئۇلار ھايۋان تېرىسىدىن سېلىنچا سېلىنغان تاش ئورۇندۇقتا يانمۇ يان ئولتۇرۇشتى.

- قارىغاندا، بۇ قېتىمىمۇ بىكاردىن كەلمىدىڭغۇ دەيمەن،- دېدى ئودغۇرمىش سالام- سائەتتىن كېيىن،- ئۆتكەندە گەپنى ئۇچۇق ئېيتقان ئىدىم، بىكاردىن ئاۋارە بولۇپسەن.

- دىلىمنى يارا قىلىپ بۇنچە كايىما،- دېدى ئۆگدۈلمەش،- بۇ يەنىلا ئىلگىنىڭ خاھىشى، سەن بىلسەن، بەگ خىزمەتچىنى ئوق قىلىپ نەگە ئاتسا ئاتىدىغۇ، بۇ نۆۋەت يەنە مەكتۈپ بىلەن ئەۋەتتى.

ئۆگدۈلمەش مەكتۈپنى چىقىرىپ ئودغۇرمىشقا سۈندى، ئودغۇرمىش مۆھۈرلۈك پېچەتنى ئېچىپ مەكتۈپنى ئوقۇدى. مەكتۈپنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

«ئۆتكەندە قېرىندىشىڭ ئۆگدۈلمەشنى سېنى قايتۇرۇپ كېلىشكە قېشىڭغا ئەۋەتكەن ئىدىم. ماڭا قايتۇرغان جاۋاب مەكتۈپىڭنى ئوقۇپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولدۇم. مەن ساڭا شېكەردىن تاتلىقراق سۆزلىرىمنى ئەۋەتكەن ئىدىم، ماڭا قايتقىنى ئوغدىن ئاچچىق سۆزلەر بولدى.»

ئىلگى مەكتۈپتە «زاھىت» لىق نامى بىلەن تاغدا ئىبادەت قىلىشنىڭ

شەھەردە خۇپىيانە قىلغان ئىبادەتكە يەتمەيدىغانلىقىنى ئەسكەرتكەندىن كېيىن يەنە مۇنۇلارنى يازغانىدى:

«ئەل - جامائەتكە قېتىل، سىرلىرىڭنى ئۇلار بىلمەي قالمىسۇن. ھالالدىن مال تېپىپ ئۆزۈڭنى ۋە ئاچ - يالىڭاچلارنى تويدۇرغىن. مال - دۇنيا ياخشى ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشسە ھەر ئىككى ئالەمدە يەپ - ئىچىشكە يارايدۇ. ئەگەر مال - دۇنياغا ئېرىشىپ ئۇنى جايدا سەرپ قىلىشنى بىلمىسە، مانا شۇنى ئەڭ ئېغىر يۈك يۈدۈپتۇ، دېسە بولىدۇ. ئەگەر مەرد بولىدىغان بولساڭ ئەل ئۈچۈن پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزگىن. ئەل ئۈچۈن پايدىسىز ئادەم تىرىكلەر ئارىسىدىكى ئۆلۈكتۇر. ئۆلۈكنىڭ ئىبادىتى نېمىگە يارار؟ ھەقىقىي ئادەممەن دېگەن ئەر ئەلنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە يارىسۇن. مال - دۇنياسىنى ئۈلەشتۈرۈپ بەرسىلا سېخىلىق بولمايدۇ. ھەقىقىي سېخى ئۆزىنىڭ ھاياتىنى ئەل ئۈچۈن پىدا قىلالايدۇ. ئۆزىگەلا كۆيۈنگەن كۆيۈمچانلىق ئەمەس. ئەلگە كۆيۈنۈشنى ھەقىقىي كۆيۈمچانلىق دەيمىز.

ئەقىلنى يورۇتۇپ سۆزلىرىمگە ئېتىبار بىلەن قاراپ باققىن. سۆزلىرىم چىن، دۇرۇس بولسا ھەۋەسنى قويۇپ، يېنىمغا قايتىپ كەل. سۆزۈمنى مۇشۇ يەردە توختىتاي. گەپنى ئۇزۇن قىلىش ئەقىل ۋە بىلىمگە مۇخالىپ. قالغان گەپ - سۆزلىرىمنى ئۆگدۈلمىشتىن ئاڭلىغايىسەن.»

ئودغۇرمىش مەكتۇپنى ئوقۇپ بولۇپ خىيالغا پاتتى. بىر ئازدىن كېيىن:

- ھەي قېرىندىشىم، سىلەرنىڭ نېمە دەردىڭلار بار؟ بېگىڭ مېنى شۇنچە زورلاپ دەۋەت قىلىپتۇ، - دېدى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنى قايىل قىلىش ئۈچۈن پىكىر دۈلدۈلنى مۇنداق چاچتۇردى.

.19

- ئەي قياش، ئىلگىنىڭ ئۈمىدى سەن ئۈچۈنمۇ پايدىلىق. ئۇ سېنىڭ ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىشنىڭ ئۈچۈن سورۇن ھازىرلاپ بەرمەكچى. دۇنيا نېمە تلىرىنى يامان كۆرمە، يەپ- ئىچىپ يەنە خەلقىگە بەرسەڭ يۈزۈڭمۇ يۈرۈك بولىدۇ. مال- مۈلۈك ھەممە ياخشىلىقنىڭ يول باشچىسى، ئۇ ھەم ھەرخىل كېسەلنىڭ ئەمچىسى. بايلىق دېگەن ھەم ئەقىللىق، ھەم بىلىملىك بۇلۇشقا ۋاستە بولىدۇ. بايلىق خاسىيىتىدىن ھەرخىل ساخاۋەتلىك ئىشلارغا قول ئۇزاتقىلى بولىدۇ. ئاسمانغا يول ئالماقچى بولساڭمۇ يەنە شۇ بايلىققا تايىنىدىغان گەپ. ئەگەر قولۇڭ قۇرۇق بولسا، ھەرقانداق ساۋابلىق ئىشلارغا قولۇق قىسقىلىق قىلىدۇ. دېگەنلىرىمنى توغرا كۆرسەڭ ماڭا ماقۇللۇق بەرگىن.

- مېنى تولىمۇ غەمگە سالدىڭغۇ،- دېدى ئودغۇرمىش ئىلاجىسىز قالغانلىقىنى يۇشۇرۇپ قالالماي،- ئېشىمنى زەھەر قىلدىڭ. بولۇپتۇ، ئوردىغا بارغانمۇ بۇلاي، ئوردىغا بېرىپ خىزمەتمۇ قىلغان بولاي. ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن، قاندا- يوسۇنلارنى ئوبدان بىلىشىم، سۆز- ھەرىكەتلىرىم قانداق ئۇيغۇن بولۇشى كېرەككۇ؟!

- بۇ گېپىڭ ياخشى بولمىدى، ئىلگى ساڭا بۇ تەلەپلەرنى قويۇپ كەتمەيدۇ، ئۇ ئىشلارمۇ مۇھىم ئەمەس،- دېدى ئۆگدۈلمىش.

- ئۇنداق دېگىلى بولمايدۇ،- دەپ ئىتراز بىلدۈردى ئودغۇرمىش،- بىز قانۇن- تەرتىپلەرنىڭ ئىجراچىلىرى بۇلۇپ تۇرۇقلۇق، قانۇنغا، قانداق خىلاپلىق قىلساق يارىشامدۇ؟

- قېرىندىشىم، تائام دېگەن يىپىلگەندىن كېيىن ھەزىم بولىدۇ. ئەگەر سېنىڭ ئەندىشەڭ شۇ بولىدىغان بولسا، مانا مەن ساڭا زۆرۈر ئىشلارنى ئۆگىتەي. شۇنىڭ بىلەن ئودغۇرمىش بەگلەرگە خىزمەت قىلىشنىڭ قائىدە-يوسۇنى ۋە دائىرىسى توغرىسىدا سورىدى، ئۆگىدۈلمىش بىرمۇ بىر جاۋاب بېرىپ ئودغۇرمىشنىڭ كۆڭۈل تۈگۈننى يېشىشكە تىرىشتى، پەزىلەتتىن تارتىپ كىشىلىك مۇناسىۋەت قائىدىسىگە قەدەر تەپسىلىي بايان قىلدى.

ئارقىدىن ئودغۇرمىش ئوردىغا بارغاندىن كېيىن كىشىلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە-مۇناسىۋەتتە بولغىنىم تۈزۈك، دەپ سورىدى.

.20

- راست، تىرىكچىلىك كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ئارقىلىق تۈۋلەيدۇ، - دەپ سۆزىنى بايان قىلدى ئۆگدۈلمىش، - كىشىلەر بىلەن يارىشىپ ئۆتمىسە تىرىكچىلىك لەززىتى بۇزۇلىدۇ. شۇڭا، ئوردىدىكىلەرنىڭ بەزىلىرىنى دوست تۇتسەن، بەزىلىرى بىلەن بۇرادەرچىلىكنى ساقلايسەن. ئوردىدىكىلەر بىر نەچچە تەبىقىگە بۆلۈنىدۇ. بىرى، ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغلار، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى قىممەتلىك بىلىپ ئۇلۇغلا. دانالار ئىپتىقانىكى، كىچىكلەرگە بۈيۈكلۈك ئۇلۇغلاردىن كېلىدۇ، ئۇلۇغلارغا قىلغان خىزمەت سائادەت كەلتۈرىدۇ. يەنە بىر تەبىقىە تەڭتۇشلۇق بولۇپ، ئۇلار بىلەن يېقىنلاشساڭ دوست، يىراقلاشساڭ دۈشمەن بولىدۇ. دوستى كۆپ ئادەم ئەل ئارىسىدا ماختىلىدۇ. ئادەملەرنى چۈشەنمەسلىكتىن ئۆزۈڭگە دۈشمەن قىلىۋالما. دوست تۇتساڭ تەڭتۇشلۇقتىن تۇت. تەڭتۇشلۇق بىلەن ھەمىنەپەس بولغىلى بولىدۇ. قولداشلىق ساڭا ياخشى مۇئامىلە ۋە مۇناسىۋەتتە بولسا، سەنمۇ ئۇلاردىن ئاشۇرۇپ ياخشى مۇئامىلە قىل، ھەرگىز يامانلار بىلەن دوستلۇق ئورناتما. ھەرگىز پىتنە - پاساتچى ۋە غەيۋەتچى بولما، مەرد بولساڭ غەيۋەتخورنىڭ تىلىنى كەس. پىتنە - پاسات ھەرقانداق ئىشنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتىدۇ، ئىرىشكەن بەختتىن مەھرۇم قىلىدۇ، ئۆچكەن ئوتنى تۇتاشتۇرىدۇ. پىتنە - پاسات قەيەردە بولسا شۇ يەردە خارلىق بولىدۇ. يەنە بىرى، تەمەخورغا ھەرگىز قول بەرمە. تەمەخور ئادەم تەمە قىلغان نەرسىگە ئېرىشسە سېنى ئاكام، ھەتتا دادام دەيدۇ، ئەگەر ئېرىشەلمىسە سېنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان كىشىدەك تونۇماس بولۇۋالىدۇ. ئادەمنى ئەڭ پەس ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويدىغانمۇ تەمە، ئەڭ ئىپلاس كويلارغا سالىدىغانمۇ تەمە.

:

ئوغلۇم، ھەرقانداق قۇللۇقتىن تەمە قۇللۇقى يامان. ئۇ سېنى ئۆز ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلىدۇ، پۈت- قولوڭنى چۈشەپ، نەپسىڭنى بوغىدۇ، ھەتتا كۆرەر كۆزۈڭنىمۇ كور قىلىدۇ. تەمەخور ئادەمدە ھەقىقىي ئىتقاد ھەم ئەقىدە بولمايدۇ، پەقەت رەزىل نەپسى ئۈچۈن قارىغۇلارچە باشقىلارنىڭ كەينىدىن ئەگشىدۇ. باشقىلار توغرا ماڭسۇن، خاتا ماڭسۇن تەمە زەنجىرى ھەر دائىم ئۇنى شۇ كوچىلارغا سۆرەپ كىرىدۇ، تەمەخور ئادەمدە مۇستەقىل پىكىر بولمايدۇ، ھاقارەتلىنىۋاتسىمۇ ئۇنى ھارئالمايدۇ، دەپسەندە قىلىنىۋاتسىمۇ قارشىلىق قىلىشقا مادارى بولمايدۇ. ئۇنداق ئادەم ياخشىنىمۇ ماختايدۇ، ياماننىمۇ ماختايدۇ. ئۇنداق ئادەمدە ئۆزىنىڭ رەزىل مەنپەئىتىدىن باشقا مەقسەت بولمايدۇ. تەمە زەنجىرىگە باغلانغان ئادەم ۋاقتى كەلسە ئۆز بۇرادەرلىرىدىن، قېرىنداشلىرىدىن، ھەتتا ئاتا- ئانىسىدىن كېچىشتىن يانمايدۇ. ئۇنداق ئادەمنىڭ كۆڭلىدە مۇستەقىل غايە ۋە مەقسەت بولمايدۇ. غوجىسى نېمە دېسە شۇنىلا راست دەيدۇ، غوجىسى نېمە ئىشقا بۇيرۇسا شۇ ئىشنىلا قىلىدۇ، قىلغان ئىشنىڭ ياخشى- يامانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمايدۇ، مىڭ ئادەمنىڭ بېشىغا چىقىپمۇ بىر قېتىم ئۆكۈنمەيدۇ.

ئوغلۇم، ئەر بولدىغان بولساڭ ھەرگىزمۇ تەمە زەنجىرىگە باغلىنىپ قالمىغىسەن. ئۆز روھىڭ ئۆزۈڭ بىلەن، كۆڭۈل خاھىشىڭ، يولۇڭمۇ كۆزۈڭ بىلەن بولسۇن.

* * *

ئۆگدۈلمەش يەنە مۇنداق دېدى:

كىشىلەر بىلەن دۈشمەنلىشىشتىن ساقلان. شۇندىلا ئامان- ئېسەن ياشىيالايسەن. دۈشمەنلىشىشتىن ھەرگىز پايدا كۆرمەيسەن. دۈشمەنلىك بۇلۇش مەڭ خىل دەرد- ھەسرەتكە مۇپتلا قىلدۇ. كۆڭلۈم جايدا، ئىشلىرىم ئۆگۈشلۈك بولسۇن دېسەڭ، مۇنداق ئون ئىشنى قىل، ئۇنىڭدىن پەرھىز قىل:

خاتىرجەم، خۇشال ھاياتقا ئېرىشەي دېسەڭ ھەسەتخور بولما، دۈشمەنلىرىڭنى قۇل قىلىمەن دېسەڭ ئالتۇن- كۆمۈشلىرىڭنى ئايما، ئۈزۈنراق ئۆمۈر كۆرەي دېسەڭ سېخىي بول، تۈز- تائامىڭنى ئايما، باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشمەك بولساڭ تىلىڭ بىلەن دىلىڭنى بىردەك تۇت، قەدىرلىك بولاي دېسەڭ باشقىلارنىمۇ قەدىرلەشنى بىل، تۇلۇق باي بولاي دېسەڭ بارغا قانائەت قىل، باشقىلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولاي دېسەڭ ياخشى قىلىقلارنى قىلىپ يۈزۈڭنى يورۇق قىل، كىشىلەرنىڭ ئەسلى تەبىئىتىنى بىلمەك بولساڭ ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە قارا، بۈيۈك يېقىنلىقنى ئىزدەسەڭ تەمەخورلۇقتىن ساقلان، يۈزۈم يۈرۈك بولسۇن دېسەڭ ھەق- ناھەق مەسلىسىدە لىلا مەيداندا تۇر، سۆزۈم بىلەن ئۆزۈمنىڭ قىممىتى بولسۇن دېسەڭ ھەممە ئىشقا چات كېرىۋالما، ھەرقاچان ئابرويۇم ئۆزۈم بىلەن بولسۇن دېسەڭ سورالغاندا جاۋاب بەر، دۈشمەنلىك بولماي دېسەڭ قۇرۇق سۆزدىن ساقلان، چىقىمچى بولما، ئاداۋەت ساقلىما، پىتنە- پاسات تارقاتما. ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغلارنىڭ سۆزىنى رەت قىلما، ئۇلارنى قەدىرلە، تەڭتۈشلىرىڭ بىلەن بېرىش- كېلىش، ئېلىم- بېرىم قىلىپ تۇر. باشقىلار سېنى قەدىرلىسە سەنمۇ ئۇنىڭ قەدىر- قىممىتىنى قىل، ئەگەر ھاقارەتلىسە سەنمۇ ھاقارەتلە، ئۇنىڭغا يېقىن بارما. سېنى «سىز» دېگەننى سەنمۇ «سىز» دېگەن، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئېيتقىن، ئەگەر «سەن»

دېسە، سەنمۇ سەنلىگىن. بۇ ئىشتا خۇددى تاغدىن قايتقان ئەكس سادادەك بولغىن.

ئۆگدۈلمىش سۆزىنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلارنى ئەسكەرتتى:

- ئادەمگە ئەسقاتىدىغان مۇنداق ئىككى ئىش بار. بىرى، كىشىلەردىن ئاش-تۈزۈڭنى ئايىما. يەنە بىرى، شېرىن سۆز بىلەن ئىللىق چىرايدا مۇئامىلە قىل، توڭ بولما. باشقىلارنى ئۆزۈڭگە مايىل قىلىدىغان بۇنىڭدىن ئەۋزەلرەك چارە تاپالمىدىم.

كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشنىڭ يوللىرى شۇ. يۇقىرىقىلارغا دىققەت قىلالساڭ باشقا ئىشلارنىڭ كارى چاغلىق.

- ھەي كۆڭلى تۈز قياشم، دېگەنلىرىڭدىن نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىۋالدىم،- دېدى ئودغۇرمىش يەنە سوئالنى داۋاملاشتۇرۇپ،- شەھەرگە كىرسەم ئوردىدىكىلەر بىلەنلا چەكلەنمەيمەن. باشقا تەبىقىدىكى ئاۋام بىلەن مۇئامىلىدە بۇلۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ھەقتىمۇ ماڭا چۈشەنچە بەرسەڭ.

- بۇ سوئالنى ياخشى سورىدىڭ، دەرۋەقە ئاۋام خەلق بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشىمۇ ئىنتايىن مۇھىم. بۇ توغرىلىقىمۇ بىلىدىغانلىرىمنى سۆزلەپ بېرى،- دېدى ئۆگدۈلمىش.

21.

- ئەي قېرىندىشىم، ئەل ئىچىدە كۆپ خىل تەبىقىلەر بولىدۇ، ئۇلارنىڭ مەجەز- خۇلقى بىر- بىرىگە ئوخشىمايدۇ. مەن ساڭا بىر سۆزلەپ بېرىمەن: ئەقىل- پاراسەتتە تۈۋەنرەك، بىلىمى كەمەرەك بىر تەبىقە بار، ئۇلارنى «قارا بودۇن» دەيمىز.

ئۇلار ئۆرۈپ- ئادەت قوغلىشىپ كەتمەيدۇ، ئەدەپ- قائىدىگە رىئايە قىلىپ كەتمەيدۇ. بىراق، ئۇلار سىز ھېچقانداق ئىش ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ. شۇڭا ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلىدە بول. بەزى قائىدىسىزلىكلىرىنى ئېغىر ئالما. ئۇلارنىڭ گېلىدىن باشقا غېمى بولمايدۇ، گېلى توپسىلا شۇنىڭغا قانائەت قىلىدۇ.

يەنە بىر تەبىقە خەلقنىڭ يولىنى يۇرۇتقۇچى دانا ئالىملاردۇر. ئۇلارنى بەك ياخشى كۆرۈپ، گەپ- سۆزلىرىنى گۆھەر بىل. ئاز بولسۇن، كۆپ بولسۇن، ئۇلارنىڭ بىلىمىدىن ئۆگىنىۋال، بىلىملىكلەر باشلىغان يولدا ماڭ. ئۇلار ئاق- قارىنى پەرق ئېتىپ توغرا يولدا ماڭغۇچىلاردۇر. ئۇلارغا ھەرگىز تىل تەگكۈزگۈچى بولما. ئۇلارنى قوغدا، تۇرمۇشىدىن ياخشى خەۋەر ئال. ئۇلار ھەقىقەتنىڭ تۈۋرۈكى، دىننىڭ تىرىكى، بىلىم- شەرىئەتنىڭ ئاساسى. ئالىملارنىڭ ئىلىم نۇرى خەلققە مەشئەل بۇلۇپ، ئۇلارنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا باشلايدۇ. بىلگىنكى، مەشئەل بولسا كېچىدە يولدىن ئازمايسەن. ئۇلارغا شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىل، ئۇلاردىن ئاش- تۈزۈڭنى ئايىما، خوشاللىق بىلەن ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىل. ئۇلار ئالدىدا ھەرگىز ھۆرمەتسىزلىك قىلما، ئەگەر قولۇڭدىن كەلسە قانچىلىك قەدىرلىسەڭ قەدىرلە. ئۇلارنىڭ بەزى

يامان ئىش - ھەرىكەتلىرى بولسا ئېغىر ئالما. ساڭا لازىملىقى ئۇ ئۇستازلارنىڭ بىلىمى. شۇڭا، ئۇلارنى قوي پادىسى ئارىسىدىكى سەركە دەپ بىل. سەركە قوي پادىلىرىنى دېگەن مەنىلىگە يەتكۈزىدۇ.

:

ئەي ئوغۇل، ئىلىم ئىگىلىرىنى ۋە ئۇستازلىرىڭنى قەدىرلىگەيسەن. ئۇلار ئەڭ قەدىرلەشكە تېگىشلىك كىشىلەردۇر. ئەڭ ئەزىز، ھۆرمەتلەشكە مۇناسىپ كىشىلەرنى سۆيسەڭ، سەنمۇ سۈيۈملۈك بولۇپ قالسىەن. دۇنيادا ئېرىشىش ئەڭ مۈشكۈل بولغان نەرسىلەر ھەممىدىن ئەزىز ۋە قىممەتلىك بولىدۇ، ئارىمىزدا بىلىملىك، ئەقىللىق ئالىملار ئىنتايىن ئاز، بىلىمسىز، نادان كىشىلەر كۆپ. بىلىمسىزلەرنى تاش دېسەڭ، بىلىملىكلەر گۆھەرگە ئوخشايدۇ. تاش بىلەن گۆھەرنى پەرق ئېتەلمىگەن ئادەمنى ئەقىل ئېگىسى دېگىلى بولمايدۇ. تارىختىن بۇيان بىلىملىك ئالىملار، ئەلنىڭ قەلبىگە ئىلىم سالغان ئۇستازلار ھۆرمەتلىك ئورۇنغا مۇناسىپ كېلىشتى. چۈنكى، قايسى خەلق ئالىملارنى، ئۇستازلارنى قەدىرلىيەلسە، ئۇلارغا يۇقىرى ئورۇن بېرەلسە، شۇ ئەل روناق تاپتى ۋە گۈللەندى، قايسى ئەلدە ئىلىم ئىگىلىرى خارلانغان بولسا شۇ ئەل خارابلاشتى.

ئۇستازلىرىڭنى، بىلىم ئىگىلىرىنى ھۆرمەتلىمىسەڭ ئۇلارغا چوڭ زىيان بولمايدۇ، سەن قەدىر - قىممىتىنى قىلمىساڭ، باشقىلار يەنىلا قەدىر - قىممىتىنى قىلىدۇ. ئەپسۇسكى، ھۆرمەتسىزلىكنىڭ تۈپەيلىدىن ئۆزۈڭ جاھىللار، نادانلار جۈملىسىدىن سانىلىپ قەدىر - قىممىتىڭدىن مەھرۇم بولۇپ قالسىەن. يەنە بىرى، ئۇستازلىرىڭدىن، ئالىملارنىڭ ئىلىم بايلىقىدىن ھېچقانداق بەھرە ئالمايسەن. پەلەكنىڭ چاقى تەتۈر ئايلىنىپ تۆرە بىلىمسىزلەرگە ئورۇن بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ، خۇددى جىڭ ئالتۇن لايدىمۇ ئۆز رەڭگىنى ۋە قىممىتىنى

مەڭگۈ ساقلاپ قالغانغا ئوخشاش، بىلىمىزگە ئورۇن بەرگەن تۆر پەگاھ، بىلىملىككە تەڭگەن پەگاھ ئاللىبۇرۇن تۆرگە ئايلىنىدۇ. تۆرنىڭ تۆر بۇلۇشى ھەرگىزمۇ سېلىنغان كۆرىدە ئەمەس. سەن كىشلەرنى پەرقلەندۈرۈپ مۇئامىلە قىلىمەن دېسەڭ، ئۇنىڭ بەستىگە، كىيىم-كېچىكىگە، ئىسمىنىڭ ئۇلۇغلىقىغا قارىما، ئۇلار ئادەمنىڭ ھۆرمەتلىك بۇلۇشىغا ئاساس بولالمايدۇ. ئەسلى ھۆرمەت ھەرقانداق كىشىنىڭ بىلىمىگە، ئەل ئارىسىدا ئويناۋاتقان رولىغا ئاساسەن بولىدۇ. ئوغرى ئۈچۈن، كېچىدە ئاينىڭ لازىمى بولمىغانغا ئوخشاش، پەقەت نادان، بىغەرەز ئادەملەرلا ئۇستازلارغا ۋە ئالىملارغا پۈت ئاتىدۇ.

ئوغلۇم، بىلگىنىكى، قەلبىڭ بېتىگە ئىلىمدىن بىر رەقەم چەككەن ئۇستازلارنىڭ ھەقىقىي-ھۆرمىتىنى مىڭ تىللا بىلەنمۇ ئاقلاپ بولغىلى بولمايدۇ. ئۇلار سېنىڭ ياراملىق، بىلىملىك بۇلۇپ چىقىشىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىنى پىدا قىلىۋاتقان يەردە، سەن ئۇلارنى ھۆرمەتلىمىسەڭ ئادىمىلىك بولامدۇ؟ ئەقلىڭ بولىدىغان بولسا، سەن ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈۋاتقان، سەن ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان، كېچە-كۈندۈز سېنىڭ غېمىڭ ئۈچۈن تەر تۆكۈۋاتقان ئۇستازلىرىڭنى ھەقىقەتنى سۆيگەندەك سۆيگىن.

ئەي پەرزەنت، يۇقىرىدا ئۇلۇغلىغان ئۇلۇغلاشلىرىمىز، چىرايلىق مەدھىيىلىرىمىز، قول باغلاشلىرىمىز ئۇلار ئۈچۈن ئىلھام، لېكىن بۇنىڭ ئۆزىلا كۇپايە قىلمايدۇ. «تۇخۇم تۇغسا، دان يېمىسە» دېسە بولمايدۇ. ئالىملارنىڭ، ئۇستازلارنىڭ مەقسىتى ئەل-ۋەتەننىڭ تۈپ مەنپەئىتى بىلەن يۇغۇرۇلغان بولىدۇ. سەن ھەقىقەتەن ئۇلارنى ھۆرمەتلەيدىغان بولساڭ ئۇلارنىڭ بۇ ئۇلۇغ يولىدىن ماڭ، ئۇلارنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇر. ئۇلارغا قولۇڭدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىل، ياردىمىڭنى ئايما. ئۇلارنىڭ يولىنى تۇتۇش، ئۇلارنىڭ

ئارزۇسىنى ئاقلاشمۇ ئۇلار ئۈچۈن چوڭ ياردەم قىلغانلىقىنىڭ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزى يامان ئادەت ۋە قىللىقلىرى بولسا ئېغىر ئالما، رەنجىمە ھەم ھەرگىز تىل تەڭگۈزگۈچى بولما. تۇرمۇشتىكى خاتىرجەملىك بىلىم- كامالەتكە يېتىشنىڭ ئۇزۇقى بولسا، تۇرمۇشتا قىسىلىش كامالەت قەدىمىنىڭ تۈزۈقى بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار تۇرمۇشتا قىسىلىپ قالىدىغان ئىش بولمىسۇن. ئۇلار نېمىگە ھاجەتمەن بولسا، شۇنى راۋان قىلىشقا تىرىشقىن. ئۇلار تۇرمۇشتا خاتىرجەم بولالسا ئاندىن ئىلىم نۇرى تېخىمۇ يورۇغان بولاتتى.

ئەي قەدىرلىك ئوغۇل، ئەگەر ئۆزۈڭ ئۇستازلىق ئورنىغا ئىگە بولۇپ قالساڭ، ئىلىم- ھېكمەتتىن تىكىلىگەن ھۆرمەت ھەيكىلىنى كىبىرلىك توپانى بىلەن غەرق قىلمىغىن. شۇنى ئۇنتۇمىغىنكى، ئىلىم- ھۈنەر باشقا ئىش، ئادىمىيلىك خىسلەت ۋە پەزىلەت باشقا بىر ئىش. ياخشى خىسلەت ھۆرمەت دەرىخىڭنى ياشارتىدۇ، ھاكاۋۇرلۇق قەدىر- قىممەت يىلتىزىڭنى قۇرۇتىدۇ. سەن قانچىلىك كىچىك پېئىل بولساڭ تېخىمۇ سۈيۈملۈك بۇلۇپ كۆرۈنسىەن، مەيدەڭنى قانچە كەرسەڭ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن شۇنچە تېز چۈشىسىەن. ھاياتتا ئەل- جامائەتنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىشتىن ئارتۇقراق خوشاللىق بولمىغىنىدەك، ئەلنىڭ نەزەر- ئىتتىبارىدىن چۈشۈپ قېلىشتىن ئارتۇق يوقىتىشمۇ يوق.

ھۆرمەتكە مۇيەسسەر بۇلۇش ئۈنچە ئۇڭاي ئەمەس، لېكىن ئۇنى يوقىتىپ قۇيۇش بەكمۇ ئۇڭاي. ئۆزىنى كەمتەر تۇتۇش يېڭى- يېڭى بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە تۈرتكە بۇلىدۇ.

* * *

كىشىلىك ھاياتتا ئىنتايىن كېرەكلىك يەنە بىر تەبىقە بار. نەپەس

ئېلىۋاتقان، قىمىرلاپ تۇرغان جانلىقلار ئۇلارغا مۇھتاج. ئۇلارنى تېرىقچى (دېھقان) دەيمىز، سەنمۇ ئۇلارغا مۇھتاج بولماي قالمايسەن. ئاش - ناندىن غەمسىز ياشاي دەيدىكەنسىن، تېرىقچىنى ۋە تېرىقچىلىقنى سۆيگىن. تېرىقچىلارغا ياخشى مۇئامىلە بول. تېرىقچىلارنىڭ قولى ئۇچۇق كېلىدۇ، كۆڭۈل - كۆكسىنى خۇدا بەرگەندىنمۇ زىيادە كەڭ تۇتىدۇ، ئۇلار شۇنداق ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي. ئۇلارغا ياردەم قىل، ئۇلارنى كەمسىتمە. ئۇلارغا ھۆرمەتسىزلىك قىلساڭ تۈزكۈرلۈك بولىدۇ، تۈزۈڭنى يەپ تۈزلۈكۈڭنى چاقاي دېگەندەك بېھۆرمەتلىك، ئەدەپسىزلىك قىلغان بولسىن. تېرىقچىلار دىلى پاك، جاپاكەش قوۋم. پاك، جاپاكەشلەرنى ھۆرمەتلەش ئۆزۈڭنى ھۆرمەتلىگەندەك مۇھىم. ئۇلارغا يۈزۈڭنى ئۇچۇق، قەلبىڭنى يورۇق تۇتۇپ ئىللىق مۇئامىلە قىلغىن.

قىش - ياز چارۋىچىلىق بىلەن ھەپلىشىدىغان يەنە بىر تەبىقە بار، ئۇلارنى چارۋىچى دەيمىز. بىلگىنىكى ئۇلارنىڭ باشقىلارغا ئېغىرى چۈشمەيدۇ، ئۇلار ئۇچۇق - ئاشكارا، راستچىل كىشىلەردۇر، ئۇلار ھەرگىز ھىيلە ئىشلىتىشنى بىلمەيدۇ، قائىدە - يوسۇننىمۇ كۆپ قوغلىشىپ كەتمەيدۇ، قارا ساۋات كېلىدۇ. ئۇلار ئۆز ئەركى بويىچە ئىش تۇتۇشقا ئادەتلەنگەن، مېجەزى قوپالراق كېلىدۇ، ئارىلاشقاندا ئۆزۈڭنى تۇتۇتۇۋال. بىلىمىز، نادان كىشىلەر ساددا كېلىدۇ. بىراق، ئۆيۈڭنىڭ بىساتى بولغان كىگىز، گىلەم، پالاسلار شۇلاردىن كېلىدۇ. يېمەك - ئىچمەكتە لازىملىق قىمىز، سۈت، قېتىق، قايماق، قۇرۇتلار شۇلاردىن كېلىدۇ. مىنىشكە لازىملىق ئات - ئۇلاغنى شۇلار تەمىنلەيدۇ. ئۇلارغا توغرا، دۇرۇس مۇئامىلە قىل. لازىملىق نەرسىلەر بولسا ئۇلاردىن سورا، بولسىلا ياق دېمەيدۇ. ئۇلار سورىسا سەنمۇ ئايىماي بەرگىن.

ئېلىم - سېتىم بىلەن تاپاۋەت قىلىدىغان بىر گۇرۇھ بار، ئۇلارنى تىجارەتچى دەيمىز. ئۇلار تىرىكچىلىك ئۈچۈن جاھان كېزىپ يۈرۈيدۇ. بۇ دۇنيادا سەن ئارزۇ قىلغانلىكى تاڭسۇق نەرسىلەر شۇلاردىن تېپىلىدۇ. ئۇلار مەشرىقتىن مەغربىگىچە كېزىپ يۈرۈپ، ساڭا كېرەكلىك بۇيۇملارنى يەتكۈزۈپ بېرىدۇ. جاھان سودىگەرلىرى بولمىغان بولسا، تۈمەن خىل تاۋار - دۇرۇنلار، ھەرخىل ئېسىل بويۇملار نەدىن كېلەتتى؟ بۇ ھەقتە سۆزلىسە گەپ تولا. گەپنىڭ قىسقىسى، ئۇلارغا دائىم ئىشىكىڭنى ئۇچۇق قىل. سودىگەر دۇنيا كېزىپ يۈرۈپ ياخشى - يامان ئىشلارنى جاھانغا يايغۇچىلاردۇر. ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلىدە بولۇپ، ياخشى قارشى ئالساڭ نامىڭ ياخشى بولىدۇ. دىققەت قىلغىنىكى، ئۇلار پايدا - زىيانغا بەك ئېتىبار بېرىدۇ. شۇڭا، ئۇلاردىن ساڭا ئازراق بىر نەرسە ئۆتۈپ قالغان بولسا قايتۇرۇشقا تىرىشقىن.

تۇرمۇشنىڭ زىننىتىنى بارلىققا كەلتۈرگۈچى بىر تەبىقە بار، ئۇلار ھۈنەرۋەنلەردۇر. ئۇلار تىرىكچىلىك ئۈچۈن ھۈنەر - سەنئەت بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. ئۇلارمۇ ئىنتايىن كېرەكلىك تەبىقىدۇر. تۆمۈرچى، موزدۇز، ئويمىچى (نەققاش)، كۆنچى، سىرچى، بوياقچى، ئوۋچى، ياچى، سانىساڭ سانى بەك كۆپ، دۇنيادىكى تاڭ قالارلىق ئىشلار شۇلارنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. ئۇلارغا ئوبدان مۇئامىلە قىل. ئىشىڭنى قىلغان بولسا ھەققىنى ۋاقتىدا بەر. ئۇنداق قىلمىساڭ ئەل ئارىسىدا يامان ئاتاققا قالسىەن. نامىڭنى بۇلغايىسەن. ياشاشنىلا بىلىپ، نام - قايرىپ قويغۇلۇق ئەمەس. ئۆمرۈڭدە بىرەر نام - ئاتاق قالدۇرۇشمۇ ئىنتايىن مۇھىم. بىزدىن بۇ دۇنياغا قالدىغىنى شۇ ئەمەسمۇ. نام ياخشى بولسا ئۆمۈرمۇ

مەنلىك بولىدۇ. كىمنىڭ نامى يامان ئاتاق بىلەن تونۇلسا، ئۇنداق ئادەمنىڭ تىرىكلىكىدىن ئۆلگىنى ياخشى.

ئەي قېرىندىشىم، ئەل ئارىسىدا يەنە سەن ئارىلىشىشقا تېگىشلىك شائىر، مۇنەججىم، پالچى، تەبىرىچى دېگەنگە ئوخشاش نۇرغۇن تەبىقىلەر بار. ھەممىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق قىممىتى بار، ھاياتتا سېنىڭ چوقۇم ئۇلارغا ھاجىتىڭ چۈشىدۇ. شۇڭا، ھەر قاچان ئۇلار بىلەن توغرا، دۇرۇس مۇئامىلىنى ساقلاشقا تىرىشقايسەن.

:

ئەي پەرزەنت، ھاياتىڭدا بىرەر كەسىپ بىلەن مەشغۇل بولغىن ھەم قىلىۋاتقان كەسىپىڭگە چىن دىلىڭدىن ئەقىدە قىلغىن. كىشىلىك ھاياتقا كېرەكلىك بولغانلىكى كەسىپنىڭ چوڭ-كىچىكى، ئەتىۋارلىق-ئەتىۋارسىزى، تۈزى ۋە ئەگرىسى بولمايدۇ. مەسىلەن، بىر قازان ئاش ئېتىپ يېيىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئاشلىققا مۇھتاج بولىمىز. ئاشلىق بولمىسا ھاياتلىق كاپالەتكە ئىگە بولمايدۇ. ئاشلىققا ئىگە بۇلۇش ئۈچۈن تېرىقچىلىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشقا لازىملىق بولغان كەتمەن، گۈرچەك، بوقۇسا ۋە باشقا قوراللارغا مۇھتاج بولىدىغان گەپ. ئاشلىق تەييار بولسا ئۇنى پىشۇرۇش ئۈچۈن قازان، چۆمۈچ، يېيىش ئۈچۈن تاۋاق، قوشۇق قاتارلىق نەرسىلەرگە ھاجەتمەن بولىمىز. مۇبادا يۇقىرىقىلاردىن بىرەرسى بولمىسا بىر قازان ئاشنى ئېتىپ يېيىشكە ئامالسىز قالىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەتتە تېرىقچىمۇ، تۆمۈرچىمۇ، چارۋىچىمۇ، سودىگەر مۇ بولۇشى كېرەك. شۇڭا، سەن ئالدى بىلەن نېمە ئىش قىلىشنى ئويلىشىشتىن بۇرۇن، شۇ ئىشنى قانداق قىلىشنى ئويلىشىش لازىم. ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتا، چوقۇم ئۇ ئىشنىڭ قانۇنىيىتىنى

ئىگىلە، قانۇنىيىتىنى ئىگىلىۋالساڭ ئاندىن ئۇ ئىشتا ئۇتۇق قازىنالايسەن. ھۈنەرنى، كەسپىنى خار كۆرمە، بولمىسا ئۈزۈڭ خارلىق كۆرسەن، كەسپىڭنى، ھۈنرىڭنى ئەزىز بىلسەڭ ئۈزۈڭمۇ ئەزىزلىنسەن، ھەرگىزمۇ دۇنيادا ھۈنەرسىز، كەسپسىز قالمىغايىسەن. ھاياتتا ئەڭ ئېغىر ئىشىمۇ ھۈنەرسىزلىك، كەسپسىزلىكتۇر. ھۈنەرگە، كەسپكە ئەقىدە قىلساڭ ئۇمۇ ساڭا قۇت ئاتىدۇ.

بىرەر كەسپنىڭ ئەھلى بولغان بولساڭ، ھەرگىزمۇ بىر ئىزدا توختاپ قالما، ئىزدىنىپ ئۇ كەسپنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن زېھنىڭنى سەرپ قىل. ھاياتى كۈچى زور يېڭى - يېڭى نەرسىلەر بولسا قۇبۇل قىل ھەم ئۈزۈڭ يېڭى - يېڭى نەرسىلەرنى ئىجاد قىل. خەلق نېمىگە ئىنتىلىۋاتىدۇ، نېمە كىشىلەرنىڭ ئىستېمالىدىن قالدى، بۇلارنى ئوبدان كۈزەتكىن.

ھاياتىڭدا نېمە ئىش قىلىش كېرەكلىكىنى ئۈزۈڭ بەلگىلە، ئۈزۈڭنىڭ قىزىقىشى نېمە بولسا شۇنى قىل، ئاندىن راۋاج تاپالايسەن. چامىڭ يېتىدىغان ئىشلارغا ئېسىل، چامىڭ يەتمەيدىغان بولسا دەرھال ۋاز كەچ. سەن ئاددىي دەپ قارالغان ئىشلاردىن يېڭى نەتىجە قازىنالايساڭ، ئۇ ئەڭ ئۇلۇغ ئىش بولىدۇ. چوڭ ئىشلارغا ئېسىلىۋېلىپ ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمىساڭ ۋاقتىڭ، ھاياتىڭ، ئەجرىڭ، زېھنى كۈچۈڭ بىكاردىن زايە بولىدۇ. ئەمگەكنىڭ زايە بولۇپ كېتىشى بەك ئەپسۇسلىنارلىق ئىش.

* * *

- ھەر قايسى تەبىقىلەر بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدىكى سۆزلىرىڭنى ئاڭلىدىم. ئەمدى ماڭا كىشىلەر بىلەن بولىدىغان ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدىكى ساۋاتنى سۆزلەپ بەرگەن

بولساڭ. چۈنكى، مەن شەھەرگە بارسام كىشىلەر بىلەن تۈرلۈك ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتلەردە بۆلۈشۈمغا توغرا كېلىدىغۇ، - دەپ ئۆتۈندى ئودغۇرمىش.

.22

- توغرا دېدىڭ،- دېدى ئۆگدۈلمىش،- ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت كىشىلىك مۇناسىۋەتنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنىڭ ۋە ھەممە ئىشنىڭ ھېسابى بولىدۇ. يىللار، ئاي- كۈنلەرنىڭمۇ، يېمەك- ئىچمەك، كىيىم- كېچەكنىڭمۇ، ھەتتا ئۆمۈرنىڭمۇ ھېسابى بولىدۇ. بۇ دۇنيادىن ھېسابسىز ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، ھەر قانداق ئىشنى توغرا، لىلا ھېساب بىلەن يۈرۈشتۈرسەڭ، كۈنلىرىڭ ئىلگىرى باسىدۇ، ھەتتا ئائىلىۋى ئىقتىسادتىمۇ ئىنتايىن پۇختا بولغان ياخشى. كىرىمىڭگە يارىشا چىقىم قىل، چىقىم بولسا دەرھال كىرىمنىڭ يولىنى قىل. چىقىمىڭ ھەرگىز كىرىمىڭدىن ئېشىپ كەتمسۇن. ئون يۈەن پۇل كىرىم قىلغان بولساڭ، ئىككى يۈەننى كەينىڭگە تاشلاپ قوي، شۇندىلا خارلىق كۆرمەيسەن. مۇھتاجلىق دېگەن بەك ئېغىر، ئۇنى كۆتۈرمەك مۇشكۈل.

قولۇڭ قىسقا بۇلۇپ قالغان چاغلاردا كىشىلەرگە زارلانما، يېلىنما. مۇھتاجلىقنى دوستلىرىڭ بىلىشىمۇ قولۇڭغا قول، پۈتۈڭغا پۈت بولالشى ناتايىن، دۈشمەنلىرىڭ ئاڭلىسا تىنماي كۈلىدۇ، بۇرادەرلىرىڭنىڭ ئالدىدىمۇ خارلىقتا قالسىن، كۆڭلۈڭ ئاغرىيدۇ، دىلىڭ ئازار يەيدۇ.

ھەرگىز باشقىلارغا دەسمايە قۇشۇپ شىركىچىلىك يولىنى تۇتما، بولمىسا پۇشايماندا قىزىل مەڭزىڭ زەپىران بولىدۇ. پۇل دېگەن بەك سۈيۈملۈك نەرسە. چۈنكى، ئۇنىڭسىز تىرىكلىك ئۆتمەيدۇ. ئۇنىڭ مېھرى خۇددى گۈزەل قىزنىڭ مېھرىدەك ھەر قانداق كىشىنى ئۆزىگە ئەسىر قىلالايدۇ. پۇل دېگەن ھەر قانداق كۆڭۈلنى ئوۋلىيالايدۇ، ھەرقانداق ئېگىلمەس بويۇننى ئېگەلەيدۇ. شۇڭا،

ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت قىلماقچى بولساڭ ۋۇجۇدى توغرىلىق بىلەن پۈتكەن،
ۋىجدانلىق كىشىنى تاللاپ مۇئامىلە قىل.

:

ئوغلۇم، ئىقتىسادىي مۇئامىلىدە ئادەملەرگىمۇ ئالدىراپ ئىشىنىپ كەتمە،
كۆڭلۈڭگىمۇ ھەددىدىن ئارتۇق تەمەننا قويما. ئادەمىمۇ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، كۆڭلۈمۇ
ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇڭا، كۆڭلۈمدە ساقلىسام بولدى، دەپ قاراپ ھېساب-
كىتاب ئىشلىرىنى ئېنىق قىلمىساڭ بولمايدۇ. «ھېساب راست- دوست راست»
دېگەن گەپنىڭ مەنىسىنى ئوبدان چۈشەن. ھېسابنى ئېنىق قىلغان ئادەمنى
ھېچكىم يامان ئالمايدۇ. ھېساب ئېنىق بولماي شۈبھە بىلەن كۆڭلۈڭگە گۇمان
چۈشۈپ قالغاندىن، ھېسابنى ئېنىق پۈتۈپ قويغىنىڭ تۈزۈك. ھېساب ئىشى
خان ئىشى ھەم جان ئىشى. ھېساب بىلەن ئويناشقانلىق جان بىلەن
ئويناشقانلىق. ھەر قانداق كىرىم- چىقىم ھېسابىڭنى دەپتەرگە پۈتۈپ قوي.
كىمدىن نېمە ئالدىڭ، كىم سەندىن نېمە ئالدى ئېنىق بولسۇن. كىشلەر بىلەن
ئارىدا توختام، ھۆججەت ۋە شاھىتلار بولسۇن. ئىقتىسادىي مەسىلىدە دوستۇم
ئىدى، تۇغقىنىم ئىدى دەپ سەل قاراشقا بولمايدۇ. بۇ ئۆزۈڭ ئۈچۈنمۇ، باشقىلار
ئۈچۈنمۇ ياخشى. كۆڭۈل دېگەن ھەممىگە قادىر ئەمەس، كۆڭلۈمدە ساقلايمەن
دەپ ئالغان- بەرگەنلەرنى پۈتۈكسىز قويۇپ قويساڭ، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
بۇ خاپىلىق ئۆزۈڭ ئۈچۈن كىشەن بولىدۇ. پۈتۈلگىنى مىسالى قۇياش بولسا،
پۈتۈلمىگىنى گويىكى قاراڭغۇ زۇلمەتكە ئوخشايدۇ. ھېسابقا پۇختا بول، بۇ ئىشتا
تۆت ئەمەلنىڭ ماھىرى بول.

ئوغلۇم، پۇل دېگەننىڭ مېھرى ئىسسىق، ئۈزۈمنى بۇلغىماي، ئالەمدە رەسۋا
بولماي دېسەڭ كۆڭلۈڭنى، ئۆزۈڭنى ئەقلىڭ بىلەن كونترول قىل. ھەرگىزمۇ

كۆڭۈل ئېزىتقۇسىنىڭ كەينىگە كىرىپ باشقىلارنىڭ نەرسىسىگە ئالا كۆڭۈللۈك قىلىپ پاكلىقنى بۇلغىمىغايسەن. كۆز كۆرسە كۆڭۈل تارتىدۇ، كۆڭۈلنى توسماق تولىمۇ مۈشكۈل. شۇڭا ئۆزۈڭنى بەك تىزگىنلىمىكىڭ لازىم. ھەرگىز خىيانەتكار بولمىغايسەن، پۇل، مال - دۇنياغا ۋىجدانىڭنى، ئىمانىڭنى، ئىنسانىي قەدەر - قىممىتىڭنى خار قىلمىغايسەن. پۇل ئۈچۈن ئۆزىنى بۇزغان، پۇل ئۈچۈن ئۆزىنى بۇلغىغان ئادەمنىڭ ئىنسانىي قەدەر - قىممىتى بولمايدۇ. چۈنكى، پۇل بىلەن سېتىۋالغىلى بولىدىغان نەرسىلەرنى قىممەتلىك دېگىلى بولمايدۇ. شۇنى چۈشەنگىنىكى، بىر ئۆمۈر تىكلىگەن قەدەر - قىممىتىڭ ۋە ئابرويۇڭ ئازغىنە پايدا - مەنپەئەتنىڭ قۇربانى بولسا بەك ئەپسۇسلۇق ئىش بولمامدۇ؟!

ئېلىم - بېرىمدا ھەرگىز يالغانچى ئاتىلىپ قالما. يالغانچىلىق خەلقئالەم ئالدىدا بېشىڭنى تۈۋەن قىلىدۇ. بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى يالغانچىلىقنىڭ ئاشكارىلىنىپ قالدىغانلىقىنى ئويلا. مۇرۇۋەتسىز، ئىنساپسىز بولما. باھادا پۈتۈشكەندىن كېيىن، ئەرزىمىگەن ئىشلارنى باھانە قىلىپ تالاش - تارتىش قىلما. توغرا، راست سۆزلۈك بولساڭ سەن بىلەن كىشىلەر يۈرەكلىك ئالاقە قىلىدۇ، بولمىسا كىشىلەر سەندىن قاچىدۇ. ئازغىنە مەنپەئەتنى دەپ ئۆزۈڭنى ئىشەنچسىز قىلىپ قويساڭ، ياغاچ قازان بۇلۇپ قالسىەن، ياغاچ قازاندا پەقەت بىرلا قېتىم ئاش پىشىدۇ. ساختىلىق قىلىپ ئىگە بولغان پايداڭدىن كېيىن تارتىدىغان زىيىنىڭ كۆپ بولىدۇ. ئېلىم - بېرىم مۇناسىۋىتىدە پەقەت ئۆزۈڭنىڭلا مەنپەئەتنى كۆزلىمە، سەن بىلەن مۇئامىلە قىلغانلارنىڭمۇ پايدىسىنى ئويلا. ئۆز پايداڭنى دەپ باشقىلارغا زىيان يەتكۈزمە. ئۆز پايدىسى ئۈچۈنلا كەتمەن چېپىش ئىنسانىيلىقمۇ، مەردلىكىمۇ ئەمەس.

ئودغۇرمش يۇقۇرقى بايانلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆگدۈلمىشتىن يەنە سوئال سورىدى:

- ئۆگدۈلمىش، كىشلەر بىلەن ئارىلاشقاندىن كېيىن ھەر خىل مېھماندارچىلىق سورۇنلىرىغا بارىدىغان گەپ، مەنمۇ مېھمان چاقىرىشىمغا توغرا كېلىدۇ. مېھماندارچىلىقنىڭ قائىدە-يوسۇنلىرى توغرىسىدىمۇ چۈشەنچە بەرسەڭ بولاتتى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنى قايىل قىلىش ئۈچۈن تىل داستىخاننى ھازىرلاپ، ئۇنىڭغا سۆز بېغىدىن مۇنداق نازۇ نېمەتلەرنى تىزدى.

.23

- ھەي قېرىندىشىم، مېھماندوستلۇق ئىنسان ئۈچۈن ياخشى سۈپەت. ئۇ ئادىمىگە رىجىلىك، سېخىلىق، ئىتتىپاقلىقنىڭ شاھىتى. مېھماندارچىلىق ئىككى خىل بولىدۇ. بىرى، چاقىرغان جايغا بېرىش. يەنە بىرى مېھمان چاقىرىش.

مېھمان چاقىرماقچى بولساڭ قولۇڭ ئوزۇن، ئىقتىسادىي ئەھۋالنىڭ ياخشى بولسا ئاندىن ياخشى تەييارلىق قىلىپ مېھمان چاقىر، چاقىرماقنىڭ ئېتى ئۇلۇغ بولىدۇ. ياخشى تەييارلىق قىلىپ مېھمانلارنى ئوبداب، ئوچۇق- يورۇق كۈتسەڭ دىلىڭمۇ يورۇق بولىدۇ. ئەگەر يىتتەلمىگۈدەك بولساڭ مېھمان چاقىرىمەن دەپ زورۇقما، بولمىسا ئۆزۈڭ ئوڭايسىزلىنىپ قالسىەن، مېھمانلىرىڭنى كۆڭۈلدىكىدەك كۈتەلمەي ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشۇڭمۇ مۇمكىن. مېھمان چاقىرغان بولساڭ ئاش- تامىقىڭنى كەڭرى قىل، لېكىن ئىسراپ بولمىسۇن. ئىسراپچىلىق بەك يامان ئىش. چاقىرساڭ يېقىن- يورۇقلىرىڭدىن، ساڭا قەلبىداش، دىلكەش دوستلىرىڭدىن بىرەرسىنىمۇ ئايرىپ قويما. تائام ھەممە مېھمانلارغا تۇلۇق يەتسۇن. مېھمانلىرىڭنىڭ ھەممىسىگە ئوخشاش كۆزدە قارا، مېھمانلارنىڭ ھەممىسىنى تاماققا ئورتاق تەكلىپ قىل. بىرەرسىنىڭ نامىنى ئاتا پ ئايرىم تاماققا زورلىساڭ ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. تاماقنى تۆردە ئولتۇرغانلار بىلەن تۈۋەندە ئولتۇرغانلارغا ئوخشاش تارتقىن، ھەرگىز پەرقلەندۈرمە. كېچىكىپ كەلگەنلەر بولسا ئايرىم داستىخان ھازىرلاپ، تائاملارنى تۇلۇق تارتقىن. مېھمانلارغا تاماق يېتىشمەي قېلىپ، ئاچ قايىتىپ قالمىسۇن. بۇنىڭغا ئوبدان كۆز قۇلاق بولۇپ

تۇرغىن. شۇندىلا ئۇلار سەندىن رازى بولىدۇ.

مېھمان چاقىرىشتا كىمنى تەكلىپ قىلىش، كىمنى تەكلىپ قىلماسلىققا دىققەت قىلىش زۆرۈر بولغانغا ئوخشاش، زىياپەتكە بېرىشتىمۇ نەگە بېرىش، نەگە بارماسلىقىمۇ ئوبدان ئەھمىيەت بېرىش زۆرۈر. ئۆلۈم- يېتىم ئىشلىرىغا ئالدى بىلەن بار. باشقا مېھماندارچىلىق بولسا دوست- بۇرادەرلەرنىڭكىگە، قوشنا- قۇلۇملارنىڭكىگە ئاۋۋال بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئال. دىلىڭ تارتمىغان، ئۆزۈڭ خالىمىغان يەرگە ھەرگىز بارغۇلۇق ئەمەس. يەنە بىرى چاقىرىمىغان جايغا بارما، بولمىسا قىسىلىپ، قورۇنۇپ قالسىن، كۆڭلۈڭ ئازادە بولمايدۇ. نامۇناسىپ كىشىلەر چاقىرىغان بولسا ئۆزۈڭنى تارتقىنىڭ ياخشى. نۇرمال بولمىغان، كەيىپ- ساپا، ئەدەپسىز ئادەملەر ئولتۇرغان سورۇندا ئاداۋەت ساقلىغۇچىلارنىڭ، مەستلەرنىڭ جېدەل- غەۋغالىرى بولماي قالمايدۇ. ئۇنداق ئولتۇرۇشلارغا كۆڭلۈڭنى يېشىمەن دەپ بېرىپ دىلىڭ چىگىلىدۇ. دىمەك، بىر كاپام ئاش ۋە بىر ئوتلام ئىچمىلىكىنى دەپ بېرىپ ئۆزۈڭنى خار قىلما، ھەرگىز گالنىڭ قولى بۇلۇپ قالمىغىسەن.

ھەرقانداق سورۇنغا تاللاپ بارغاندىن كېيىن، ئەمدى بارغان سورۇنلادا ئۆزۈڭنى قانداق تۇتۇش مەسلىسىمۇ بار. ھەر قانداق سورۇنغا بارساڭ تائامنى ئەدەپ- قائىدە بىلەن يېگىن، مۆتىۋەر كىشىلەر تائامغا قول ئۇزاتماستىن بۇرۇن ھەرگىز تائامغا قول ئۇزاتما. چوڭلار بىلەن بىرگە بولغان سورۇنلاردا چوڭلارغا ئەگىشىپ ئەدەپ بىلەن ئوڭ قۇلۇڭ بىلەن تاماق يېگىن، نەپىسنىڭ بالاسى سېنى جەھەننەمگە ئۈزۈپ تاشقا ھازىرلانغان بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ ئالدىدىكى لوقمىغا قول ئۇزاتما، ئالدىڭدا نېمە بولسا شۇنى يېگىن. داستىخاندا ئورنۇڭ نەگە توغرا كەلسە شۇ يەردە ئولتۇر، ھەرگىز سۈرۈلۈپ يۇقۇرى چىقىۋالما، قوپۇپ كەت دېسە

ئۆزۈڭگە سەت بولىدۇ. تائام يېگەندە ئالدىراپمۇ كەتمە، نازلىنىپمۇ ئولتۇرما، تاماقنى ماختاپ ئىشتىھا بىلەن يېگىن. ھەر قانچە قورسىقنىڭ توق بولسىمۇ، ئازراق ئېغىز تەگكۈز، بولمىسا ئۆي ئىگىسىنىڭ كۆڭلى رەنجىدۇ. سېنى ئادەم ئېتىپ شۇنچە ئەجر قىلىپ چاقىرسا ئۆي ئىگىسىنى پەرىشان قىلساڭ بولامدۇ؟! ئاچ كۆزلۈكتىن ساقلان، يېمەكلىكلەرنى ئۇششاق چايناپ يە، ئالدىراپ پۈتۈن- پۈتۈن يۇتما، قىزىق ئاشنى پۈۋلىمەي ئۈتلىما. قىسقىسى، نەپىسنىڭ ھاكىملىق قىلىپ پەزىلىتىڭنى پەسلەشتۈرمىسۇن.

ئىككىنچى گەپ، زىياپەت سورۇنلىرىدا بولسۇن ياكى جامائەت سورۇنلىرىدا بولسۇن، ئەدەپ ساقلاشنى بىلگەيسەن. چوڭلارنىڭ قېشىغا كەلسەڭ ۋە ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدە بولساڭ ئۇلارنىڭ ئالدىدا كۆرەڭلەپ، قوللىرىڭنى سېلىپ كىرمىگىن، باشقىلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئال، ئۆزۈڭمۇ تەزىم بىلەن سالامنى بەجا كەلتۈر. ھەرگىز غاپىل بولما، ئورنۇڭنى بىلىپ ئولتۇر، جەمئىيەتتە ھەرقانداق ئادەمنىڭ چوڭ- كىچىكلىكى، بىلىملىك- بىلىمسىزلىكى، جامائەت ئالدىدىكى قەدەر- قىممىتىنىڭ يۇقۇرى- تۆۋەنلىكى ۋە مەرتىۋىسىگە قاراپ بەلگىلىك ئورنى بولىدۇ. شۇڭا، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى بىلىپ ئۆزىگە مۇناسىپ ئورۇندا ئولتۇرغىنى تۈزۈك. جامائەت سورۇنلىرىدا كەلسە- كەلمەس يەرگە تۈكۈرمە ھەم بۇرنۇڭنى تاشلىما، بۇ بەكمۇ يامان ئادەت. زۆرۈر تېپىلسا خالىي جايغا بېرىپ ئۆزۈڭنى بوشىتىۋال. گېلىڭنى قاتتىق قاقما. ئولتۇرغاندا بەدەشقان قۇرۇپ، پۈتلىرىڭنى سۇنۇپ ئولتۇرما، يانپاشلاپ ياتما. بۇ ئادەتلەر باشقىلارغا نىسبەتەن كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ھۆرمەتسىزلىك تۇيۇلسا، ئۆزۈڭگە نىسبەتەن چوڭ ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. باشقىلارنى كۆزۈڭگە ئىلمىساڭ سەنمۇ ئىتبارسىز بۇلۇپ قالسىەن، سورۇندا قاقالاپ قاتتىق ئۈن بىلەن كۈلمىگىن،

بۇنداق كۈلكە مەستلەرگە، ساراڭلارغا خاس، ئانچىكى گەپلەرگە قاقلاپ كۈلۈش تېتىقسىزلىق بولىدۇ. قاقلاپ كۈلۈشتىن بۇرۇن ئېشەكنىڭ ھاڭرىشىنى يادىڭغا ئال. ھەر قانداق ئىشنىڭ ئورنى، تەرتىپى بولغانغا ئوخشاش، كۈلكىنىڭمۇ ئورنى ۋە چېكى بولىدۇ. يەنە بىرى، ياسالما، سىپايە كۈلكىنى كۈلمە، ئۇنداق كۈلكە خۇشامەتگۈيلىقنى ئىپادىلەپ قويدۇ. كىشىلەرنىڭ ئالدىدا تىرىق ئېلىش، پۈتتىنى مىنگەشتۈرۈپ ئۆلتۈرۈشمۇ ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. ئۆزۈڭدىن چوڭلار گەپ قىلىۋاتقاندا تىلىڭنى تارت. قوشۇق سېلىپ گېپىنى بۆلمە. ئاۋازلىق، ۋارقىراپ- جارقىراپ گەپ قىلما، ئەدەپ بىلەن شېرىن، يۇمشاق گەپ قىل، بولمىسا شاللاق، ئەدەپسىز ئاتىلسەن، قەدىر- قىممىتىڭ بولمايدۇ، بەخت- سائادەت سەندىن يۈز ئۆرۈيدۇ. ئەدەپ ئەڭگۈشتىرى قولۇڭدىلا بولسا باشقىلار سەندىن سۆيىنىدۇ.

- :

ئوغلۇم، تەن ساقلىق- پادىشاھلىق، دېگەن گەپ بار. تەن ساقلىق ھەم بەخت. ساغلام بەدەن كۈچ- قۇدرەت ھەم شىجائەت. كېسەللىك بولسا جاننىڭ تۈزىقى. كۈچ- قۇدرەتنىڭ خورىشى، گۈلدەك روخسارىڭنىڭ زەپىران بۇلۇشى بەخت ھوزۇرنىڭ سەندىن يىراقلىشىشىدۇر. كېسەللىكنىڭ ياخشىسى، ئۆلۈمنىڭ ئۆگىيى ياكى نېسىسى بولمايدۇ. شۇڭا تەن ساغلاملىقىڭنى ئاسرىغايسەن.

كېسەللىكنىڭ كۆپلىگەن سەۋەبلىرى بولسىمۇ، ئەڭ مۇھىم سەۋەب ئىككى. كېسەللىك بىرى، غىزادىن، يەنە بىرى، مەينەتچىلىكتىن بولىدۇ. چۈنكى كۆپ كېسەللىك ئېغىزدىن كىرىدۇ. شۇڭا، ئېغىزىڭنى ئوبدان كۆزىتىشىڭ لازىمدۇر. بىرى، تاماقنى كۆپ يېمە. كۆپ يېگەن ئادەمنىڭ تامىقى ھەزىم بولمايدۇ، ئاش

ياخشى ھەزىم بولمىغان ئىكەن، ئۇ سېنى زەھەرلەيدۇ. بەدىنىڭنى ئاغرىق چىرمايدۇ. ئاشقازنىڭ بۇزىلىدۇ. ئىچىڭ سۈرىدۇ، نەتىجىدە ئۆزۈڭ ئاجىزلايسەن. كېسەللىك ئاجىز بەدەنگە ئامراق بولىدۇ. شۇڭمۇ كۆپ يېگەن ئادەم كېسەلچان بولىدۇ ھەم ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمەيدۇ. ئۇنداق ئادەمنىڭ چىرايى سېرىق، ياداڭغۇ ۋە خار كۆرۈنىدۇ. ئىبرەت بولسۇنكى، مۇۋاپىق، قەرەللىك تاماق يېيشكە ئادەتلەن، ھەر قانداق ئىشنىڭ مۇۋاپىق بولغىنى ياخشى ئەمەسمۇ. يەنە بىرى، بەك ئاز تاماق يېيشمۇ بەدىنىڭنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويدۇ.

ئوغلۇم، ئادەمنىڭ ھاياتىدىن پەرقلىنىدىغان مۇھىم بىر ئالاھىدىلىكى ئوزۇقلانغاندا مىزاجغا قاراپ ئوزۇقلىنىشتۇر. مەن ساڭا مىزاجنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئېيتاي: ئىنساننىڭ تېنى تۆت خىل خىلىت تۈزۈلۈشىدە بولىدۇ. ئادەم بەدىنىدىكى تۆت تەركىب تەبىئەتتىكى تۆت تادۇ- زات (سۇ، ھاۋا، تۇپراق، ئوت) بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئادەمنىڭ جىسمانىيىتى مۇنداق تۆت خىل مىزاجدا بولىدۇ: ھۆل ئىسسىق، ھۆل سوغۇق، قۇرۇق ئىسسىق، قۇرۇق سوغۇق. بۇلار ھەم بىر- بىرى بىلەن باغلىنىشلىق، يارىشىملىق، ھەم قارمۇ قارشى ھالەتتە بولىدۇ. قۇرۇق سوغۇق دېگىنىمىز، «تۆت تادۇ» نىڭ بىرى بولغان تەبىئەتتىكى تۇپراق ماددىسى بۇلۇپ، ئۇنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى ئىپادىسىنى سەۋدا دەيمىز. قۇرۇق ئىسسىق دېگىنىمىز، تۆت تادۇنىڭ بىرى بولغان تەبىئەتتىكى ئوت بۇلۇپ، ئۇنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى ئىپادىسى سەپرا- ئوت سۈيۈقلۈقدۇر. ھۆل ئىسسىق دېگىنىمىز، تۆت تادۇنىڭ بىرى بولغان تەبىئەتتىكى ھاۋا بۇلۇپ، ئادەم بەدىنىدىكى ئىپادىسى قاندۇر. ھۆل سوغۇق دېگىنىمىز، تۆت تادۇنىڭ بىرى بولغان تەبىئەتتىكى سۇ بۇلۇپ، ئۇنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى ئىپادىسى بەلغەمدۇر. ئوغلۇم، بۇ خىل ئالامەتلەرنى سېرىق، ئاق، قارا ۋە قىزىلدىن ئىبارەت تۆت خىل

رەڭ بىلەن ئىپادىلەش مۇمكىن. سېرىق رەڭ سەپراغا، ئاق رەڭ بەلغەمگە، قارا رەڭ سەۋداغا، قىزىل رەڭ قانغا ۋە كىلىك قىلىدۇ. تەن ساقلىقنىڭ كاپالىتى ئۈچۈن بۇلارنىڭ بەدىنىدىكى تەڭپۇڭلۇقى ساقلىنىشى كېرەك.

مۇبادا بۇلارنىڭ بىرى يەنە بىرىدىن غالىپ كەلسە ھاياتىڭنى خەۋپكە ئېلىپ بارىدۇ. تەڭپۇڭلۇق ھاياتىڭنىڭ كاپالىتى شۇڭا، مىزاجىڭغا بېقىپ ئۈزۈۋالغۇسىغا ئاتەلەن. ئەگەر مىزاجىڭغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان تائام بولسا، ئۇ ھەر قانچە ئېسىل غىزا بولسىمۇ كۆز قىرىڭنى سالما، ئادەمنىڭ مىزاجى پەسىلگە، ياشقا قاراپ ئۆزگىرىپ بارىدۇ. بۇنى بىل. سوغۇقۇڭ ئاشسا، دەرھال ئىسسىقلىق بىلەن مەشغۇل بول، ئىسسىقنىڭ ئاشسا، سوغۇقۇڭ يېمەكلىكلەرگە مايىل بول. ئەگەر ئۆزۈڭ ياش بولساڭ باھار پەسىللىرىدە سوغۇقۇڭ قىلغىنىڭ تۈزۈك، سوغۇقۇڭ قېنىڭنى سوۋۇتىدۇ. يېشىڭ 40 تىن ئاشقاندا كۈز پەسىللىرىدە

ئىسسىقلىق قىلىپ مىزاجىڭنى تەڭشىگىن. چۈنكى، كۈز پەسىللىرىدە 40 ياشتىن ئاشقان كىشىلەرنىڭ مىزاجى سوغۇققا مايىل بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈز پەسلى مېۋە- چېۋە ۋاقتى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزۈڭنى ئىسسىق تۇتمىساڭ مىزاجىڭ بۇزىلىدۇ. ئادەمنىڭ يېشى 60 تىن ھالقىغاندىن كېيىن قىش مەزگىللىرىدە ئۆزىگە ئىسسىقلىقنى ھەمراھ قىلسۇن، سوغۇققا ھەرگىز يېقىن يولمىسۇن. بۇ چاغدا ئادەم سوغۇق مەجەز بولۇپ قالىدۇ. سوغۇقۇڭ ئىچىنى بوشتىپ ئىشتىك كېسەل قىلىپ قويدۇ.

دىمەك، مىزاجىڭنى ئاشۇنداق تەڭشەپ تۇتۇشنى بىلسەڭ ھاياتىڭ تىنچ ئۆتىدۇ. مىزاجىڭنى تەڭشەپ تۇتۇشنى بىلىشىمۇ ئەقىل ۋە بىلىمگە

مۇناسىۋەتلىك. ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇزۇقلۇق قۇبۇل قىلىش ئالاھىدىلىكىنى چۈشەنمىسە، تويغىنىنىمۇ سەزمەي ئارتۇق يەۋالسا، بۇ نادانلىق سۈرىتى ۋە ھايۋانلىق سۈپىتى بۇلۇپ قالىدۇ. شۇڭا، ئوغلۇم، سالامەت ياشاپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەي دېسەڭ «ئاز يە» ناملىق دورىنى يېگىن.

ئەي ئوغلۇم، ھاياتلىقىڭنىڭ كاپالىتى ۋە سالامەتلىكىڭنىڭ يەنە بىر ئوزۇقى پاكىزلىقتۇر. پاكلىق ۋە پاكىزلىق ئادەمدىن نىجاسەتنى نېرى ھەيدەيدۇ، كۆڭۈلنى روشەن قىلىدۇ. مەينەتچىلىكتە جىسمىڭمۇ، روھىڭمۇ، ئەقلىڭمۇ بۇلغىنىدۇ. پاكىزلىق ۋە پاكلىق بار يەردە سالامەتلىك بار، بەخت بار. مەينەتچىلىكتە ئامەتمۇ قاچىدۇ، بەختمۇ سەندىن يىراقلىشىدۇ. تەن دېگەن پاك بۇلىدۇ. شۇڭا ئۇ پاكلىقنى، پاكىزلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. روھمۇ پاك ۋە بىغۇبار بولىدۇ. ئۆمۈمۇ پاكىزلىق، ئازادلىقتە ئەركىن قانات قاقىدۇ. شۇڭا، ئوغلۇم تازىلىقنى، پاكىزلىقنى سۆيۈشنى ھاياتنى سۆيۈش، بەختنى سۆيۈش، گۈزەللىكنى سۆيۈش دەپ بىلگىن. كىشىلىك تۇرمۇشتىكى ھەرقانداق ئۇلۇغ مەدەنىيلىكمۇ ۋە گۈزەللىكمۇ پاكىزلىقنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. تازىلىقنى سۆيىمگەن يەردە مەدەنىيەتمۇ بولمايدۇ، گۈزەللىكمۇ بولمايدۇ. ئەگەر سەن ھاياتىڭنى سۆيىدىغان بولساڭ، ھاياتىڭنى قەدىرلەيدىغان بولساڭ پاكىزلىقنى سۆيىگىن، تازىلىققا ئەھمىيەت بەرگىن. ئۆزۈڭنى پاكىزە تۇت. ئۆيۈڭنى پاكىزە تۇت، سىنىپىڭنى پاكىزە تۇت، يېزاڭنى پاكىزە تۇت، شەھىرىڭنى پاكىزە تۇت. چۈنكى، شۇ زېمىندا، شۇ ماكاندا ئۆزۈڭ ياشايسەن. مەينەتچىلىكتىن ئۆزىنى ئېرىغدىيالمىغان ئادەم بۇ دۇنيادا بەخت يۈزىنى كۆرمەيدۇ، پاكىزلىق شان-شەرىپىنى مەينەتچىلىك غۇبارى بىلەن بۇلغىغان خەلق روناق تاپالمايدۇ.

ئوغلۇم، پاكىز بۇلۇش، تازىلىقنى سۆيۈش تەلپىنى ئاكا-ئۇكىلىرىڭغىمۇ،

ئاچا- سېگىللىرىڭغىمۇ، دوستلىرىڭغىمۇ، ساۋاقداشلىرىڭغىمۇ ئۆگىتىپ قويۇشقا ھەقىقەتەن.

* * *

ئۆگدۈلمەش كىشىلىك ھايات مىزانلىرىنى، قانداق ياشاش يوللىرىنى ناھايىتى تەپسىلى ۋە كونكرت چۈشەندۈردى. ئۇدغۇرمىش بۇ بايانلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يەنىلا ئۆزىنىڭ خاھىشى بويىچە دۇنيانى ئەيىبلىگىلى تۇردى. ئىبادەتنى باھانە قىلىپ، بۇ دۇنيادىكى ھاياتنىڭ مەقسىتى يەپ- ئىچىشلا ئەمەس، قىسقا ئۆمرىدە مال- دۇنيا توپلاشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇ دۇنيادا خۇددى كۆلەڭگۈدەك ئۆتۈپ كېتىدۇ، ئۇ بىر زىندان، زەھەرلىك چاپانغا ئوخشايدۇ. يىلان- چاپانلارغا يەم بولىدىغان بۇ بەدەننى سەمىرتىشكە ئەرزىمەيدۇ. ئادەمگە پەقەت قورساق تويغۇدەك يېمەك، ئۇچىسىغا سالغۇدەك جەندە بولسلا كۇپايە. چۈنكى، ئۆلگەندە ھەممە ئادەم ئوخشاش بولىدۇ. مەن بەندىنىڭ خىزمىتىنى قىلمايمەن دېگەن مەزمۇندا ناھايىتى نۇرغۇن گەپ- سۆزلەرنى قىلىپ، ئىلىگىنىڭ تەكلىپىنى يەنە بىر قېتىم رەت قىلدى. ئاخىرىدا:

- مېنىڭ ئەقىدەم ۋە چۈشەنچەم شۇ، مەندە بۇنىڭدىن باشقا سىلەرگە نەپ بەرگىدەك قابىلىيەت يوق. ئىلىگىمنى تەڭرىگە تاپشۇرۇپ ئۆزۈمنىڭ ئىختىيارغا قويسۇن. سەن يېنىمغا كېلىپ كۆپ جەبىر چەكتىڭ، مەن ئۈچۈن كۆڭلۈڭنى بىئارام قىلما. قەلبىڭدىكى ئورنۇمدىن مېنى يىراق قىلمىغايىسەن،- دېدى.

- سۆزلىرىڭنى ئاڭلىدىم. بۇنىڭغا مەندە نېمە ئامال. سۆزلىرىڭنى ئىلىگىگە ئەينەن يەتكۈزۈمەن، مېنى ۋە ئىلىگىنى دۇنيايىڭدا ئۇنتۇمىغايىسەن،- دېدى

ئۆگدۈلمەش ۋە خوشلىشىپ ئوردىغا قايتىپ كەتتى.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشنىڭ قانداق سۆز ئېلىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىدى. ئەتسى ئەتگەندە ئۆگدۈلمىش ئوردىغا كىرىپ، كۈنتۈغدى ئىلىگكە ئەھۋالنى بىرمۇ بىر مەلۇم قىلدى.

- ئۇنىڭدىن ئاغرىنىشقا بولمايدۇ، ئۇمۇ كۆڭلىدىكى راست گېپىنى دەپتۇ،- دېدى ئىلىگ،- بىز ھازىر ئۆزىمىزگە ئۆزۈمىز زۇلۇم قىلىۋاتىمىز. ئۆزىمىزنىمۇ رەنجىتتۇق، ئۇ زاتنىمۇ پاراكەندە قىلدۇق. ئۇ راستىنلا سەگەك ئىكەن. قارىغاندا ئۇنى بۇ يەرگە كەلتۈرگىلى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

ئىلىگ بىر ئاز تىنىۋېلىپ، ئودغۇرمىشنى چاقىرىشتىكى مۇددىئاسىنى ئاشكارىلاپ مۇنداق دېدى:

-ئەي ئۆگدۈلمىش ئۇ زاتنى چاقىرىشىمدىكى مۇددىئىغا، ئۇ كۆڭلۈمنى ئويغىتىپ، ئەلگە ياخشىلىق قىلىشىم ئۈچۈن سەۋەبچى بولارمىكىن دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. ئەمدى ئۇنى زورلاشقا بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. سەن ئىككى ئارىدا كۆپ جاپا چەكتىڭ، بىر مەزگىل بۇ ئىشنى قۇيۇپ تۇرايلى. بىر ئىشنى قىلىپ ئۇنىڭدىن نەپ كۆرۈشكە كۆز يەتمىسە، ئۇنى ۋاقتىنچە تاشلاپ قويۇش كېرەك. بۇ دۇنيانىڭ خۇي- پەيلى شۇ، قوغلىساڭ قاچىدۇ، قاچساڭ قوغلايدۇ. ئۇ زات ياخشىراق ئويلىنىپ بۇ تەرەپكە كېلىشىنى ئىختىيار قىلىپ قالمىدۇ تېخى.

ئىلىگ سۆزىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆگدۈلمىش ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوردىدىن چىقىپ كەتتى. شۇ قېتىمقى ئىشتىن كېيىن يەنە بىر قانچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئىلىگ ئىشلارنىڭ ئالدى- كەينىنى بىر ئاز مۇلاھىزە قىلىپ كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىدا باشقىچە بىر خىيال پەيدا بولدى ۋە دەرھال ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆز ھوزۇرىغا كېلىشىگە ئەمىر قىلدى.

24.

ئىلىگىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئۆگدۈلمىش ئوردىغا كىرىپ قۇللۇق بىلەن قول باغلاپ تۇردى.

- ئۆگدۈلمىش، سەن ماڭا يەنە بىر ئىش قىلىپ بەرگىن، - دېدى ئىلىگ، - قاياشىڭنى چاقىرتسام يېنىمغا كەلمىدى. مېنىڭ ئارزۇيۇم قانمىدى، ئەمدى باشقىچە يول بىلەن ئۇنىڭ دىدارىنى كۆرۈشنى ئىزدەپ قالدۇم. ئۇ كېلىشىنى خالىمىسا مەن ئۈزۈم بېرىپ ئۇنى زىيارەت قىلاي، ئەگەر كېلىشىنى خالاپ قالسا ئۇنى تۇتۇپ قالماسلىققا ۋەدە بېرىي. ئۇنىڭ بىلەن سىردىشىپ كۆڭلۈمدىكى چاڭ - توزانلار سۈزۈلسە، ماڭا پايدا كەلتۈرگەن بولىدۇ، بۇ ئىشتىن ئۇنىڭغىمۇ ھېچقانداق زىيان يوق.

- ئەي ئالىيلىرى، مانا بۇ سۆزۈڭ ئاقىلانلىك بولدى، - دېدى ئۆگدۈلمىش، - بولدى، بۇ ئىشقا مانا مەن تەييار. ئالىيلىرى، خالايدىغان بولساڭ بۇ ئىشنى ئۈزۈم بەجا كەلتۈرەي، مەن ئۇنى دەۋەت قىلىپ، قېشىڭغا باشلاپ كېلەي، بۇ ئىشنى چوقۇم ۋۇجۇدقا چىقىرىمەن.

ئۆگدۈلمىش ئىلىگكە يۇقۇرىقى ۋەدىلەرنى بېرىپ ئوردىدىن چىقتى.

* * *

ئودغۇرمىش تاغ غارىدا ئىپتىكاپ ئۈستىدە ئىدى. ئىشىك چېكىلدى. ئودغۇرمىش قوپۇپ ئىشىكنى ئاچتى. ئۇ كۆز ئالدىدا تۇرغان ئۆگدۈلمىشنى كۆرۈپ ئەجەبلەندى:

- ئەي قېرىندىشىم، سەن ئىشنى بەك ئۇزارتقۇتتىڭ،- دېدى ئۇ،- ئۆزۈڭنى نېمانچە زورمۇزور قىنايسەن، مەن بىلەن نېمانچە قارشىلىشىسەن. ئىچكىرى كېلىپ مەقسىتىڭنى ئېيتقىن.

- ھەي قېرىندىشىم، بۇنداق قاپقىڭنى تۈرمە،- دېدى ئۆگدۈلمىش ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن،- ئالدى بىلەن سۆزۈمنى ئاڭلا. بۇ نۆۋەت ئىلىگ مېنى باشقا بىر ئىش بىلەن ئەۋەتتى، ئەمدى مېنى ئۇياتقا قويىمىغىن. ھەرقانداق ئىشنىڭ چېكى بۇلىدۇ. ئاقىللار بۇھەقتە: ھېچ ئىشنى ئۆلچىمىدىن ئاشۇرۇۋەتمە، ئۆلچىمى بۇزۇلسا ئىشنىڭ چېكىگە يەتمەيدۇ، ھەرقانداق ئىشنىڭ ئۆلچىمى، ئۇسۇلى، قائىدىسى بولىدۇ. ئىشلار ئوتتۇرا ھال بولغاندىلا ئېسەنلىك بولىدۇ. دېيىشكەنغۇ. ئىلىگ بۇرۇنقى تەلەپلىرىدىن ۋاز كېچىپ پەقەت سېنى زىيارەت ئۈچۈنلا تەكلىپ قىلدى. سەن بارامسەن، ئۇ كېلەمدۇ، قانداقلا بولسۇن، ئۇنىڭغا يار- يۆلەك بولغىن. ئىلىگمۇ ناھايىتى ياخشى سۇلتان، ئۇ يوقسۇل، كەمبەغەللەرگە بەك كۆيۈمچان.

- ھە، بۇ سۆز ئەقىلگە مۇۋاپىق،- دېدى ئوڭۇرۇمىش ئىشنىڭ تەكتىنى بىلىپ،- قېرىنداشلارنىڭ ئۆز ئارا زىيارەت قىلىشى ئەلۋەتتە توغرا، بۇ سۆزۈڭگە تەن بېرىپ بوينۇمنى ئېگىمەن. بولدى ئۆزۈملا باراي، ئۇنى جاپا چەكتۈرمەي، ئۇ دېگەن ئەلنىڭ بېگى، خەلقنىڭ ئۇلۇغى، سەن قايتىپ بېرىپ مېنىڭ بارىدىغانلىقىمدىن ئۇنى ۋاقىپلاندىرغىن. مەن قاراڭغۇ چۈشكەندە سېنىڭ ئۆيۈڭگە باراي. كۈندۈزى بارسام كىشىلەر كەينىمگە كىرىۋالىدۇ، ھەرخىل گەپلەر- سۆزلەرنى قىلىپ ئۆزلىرىنى ئوتقا ئاتىدۇ. قالغان گەپنى مەن بارغاندىن كېيىن دېيىشەرمىز.

- بۇ ئىنتايىن خەيرلىك ئىش بولدى،- دېدى ئۆگدۈلمىش خۇشال بۇلۇپ،-

مەن بېرىپ ئىلگىنى خۇرسەن قىلاي.
ئىككى قېرىنداش شۇنداق كېلىشتى. ئۆگدۈلمىش خۇشال ھالدا قايتىپ
بېرىپ ئىلگىگە خەۋەر قىلدى.
- بۇ ئىشلىرىڭ بەك ياخشى بولدى، - دېدى ئىلگى، - ئۇنىڭ ۋەدىسى سەن
ئېيتقاندەك راست بولسا ئىدى ئىلاھىم. بۇ ئىش ئۈچۈن خېلى ئەجر قىلدىڭ.
تېلىكىم ئۇرۇندىلىدىغان بولدى. سەن بېرىپ، ئۇ كېلىشى ھامان ماڭا خەۋەر
قىلغىن، مەن ئادەم ئەۋەتمەن.
دېگەندەك، قاش قاراغاندا ئودغۇرمىش ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆيىگە كىرىپ
كەلدى، ئۇلار قىزغىن سالاملاشتى. ئۆگدۈلمىش زاھىتنىڭ ئالدىغا ياخشى
غىزالارنى كەلتۈرۈپ غىزالاندۇردى. ئىلگىگە خەۋەرچى ئەۋەتتى، ئىلگى دەرھال
ئادەم ئەۋەتىپ ئودغۇرمىشنى ئوردىغا تەكلىپ قىلدى.

.25

كۈنتۇغدى ئىلگىنىڭ ئەمرى بىلەن ئودغۇرمىش ئۆگدۈلمىشنىڭ
 ھەمراھلىقىدا ئوردىغا كەلدى. ئىلگى ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئىلگى
 ئاۋۋال سالام قىلدى، ئودغۇرمىش سالامنى ئىلگى ئالدى.

- ئەي قەدىرلىك زات، پىيادە بۇ يەرگە كېلىپ كۆپ جاپا چەكتىڭ، ھېرىپ
 چارچىدىڭ، - دەپ ئۆزرە ئېيتتى ئىلگى.

- ئاللىلىرى، سېنى كۆرۈش بىلەنلا تارتقان جاپايىم ئۇنتۇلۇپ، ھاردۇقۇم
 چىقتى. مەن ئالدىڭغا ئۆز ئىختىيارىم بىلەن كەلدىم. ئادەم بىر ئىشقا ئۆز
 خاھىشى بىلەن قەدەم قويسا ھاردۇق ھېس قىلمايدۇ، - دېدى ئودغۇرمىش.

- ئۇنداق بولسا سەندىن بىر ئىشنى سوراي، - دېدى ئىلگى، - ئۆز خاھىشىم
 بىلەن كەلدىم دەيسەن، نېمە ئۈچۈن مېنى كۆرۈپ سالام قىلمايسەن؟ بىلسەڭ،
 سالام قىلىشنىڭ پەزىلىتى ئىنتايىن چوڭ، كىم ئالدى بىلەن سالام قىلسا،
 پەزىلەت يولىنى ئاچقان بولىدۇ.

- ئاللىلىرى، مەن بىلىپ تۇرۇپ ئاۋۋال سالام قىلىمدىم، - دېدى ئودغۇرمىش
 چۈشەندۈرۈپ، - توغرا، سالام دېگەن كىشى ئۈچۈن سالامەتلىك يولى، سالام
 قىلىشقاندا سالامەتلىكنىڭ ئۇلىنى سالغىلى بولىدۇ. سالام ھەم ئەمىنلىك يولى،
 سالامدىن جان ئەمىن تاپىدۇ. چۈنكى، سالام قىلغۇچى سالامەت بولىدۇ. سالام
 كىشىلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلايدۇ. بۇنىڭمۇ يەنە قائىدىسى بار. ئۇلۇغلار
 ئالدى بىلەن كىچىكلەرگە سالام قىلسا ئىش يوللۇق بولىدۇ، كىچىكلەر
 ئۇلۇغلارنىڭ سۆزىنى تۇتىدۇ. شۇڭا، پۇقرالار خانغا ئاۋۋال سالام قىلمايدۇ. يەنە

بىر سەۋەب، مەن يەنىلا ئەنسىرەپ تۇرغان ئىدىم، سېنى گېپىدىن يېنىۋالمىغىدى، دېگەن تەشۋىش بار ئىدى. سالىمىڭدىن كېيىن، سەندىن ياخشىلىققا ئىرىشىدىغانلىقىمغا تامامەن ئىشەندىم.

- بەگ ئۈچۈن دېگەن سۆزىدىن يېنىۋېلىش تولىمۇ يامان ئىش، - دېدى ئىلىگ، - بەگ سۆزىدىن يېنىۋالدىغان بولسا ئۇلۇغلۇقنى يوقىتىدۇ. كۈنلەر نەسەت قىلىپ: كىم سۆزىدىن يانسا، بەختىمۇ ئۇنىڭدىن ياندى، دېگەن. ئادەمنىڭ ئەڭ ئەسكىسى يالغانچىدۇر. ھەقىقىي ئەركەك سۆزىدىن يانمايدۇ، سۆزىدىن يانغان ئەر ئەركەك ئەمەس، ئۆزىمۇ ئەمەس.

- ئالىلىرى، مەن پەزىلەتلىرىڭدىن خەۋەر تاپقان. شۇڭا، ھوزۇرىڭغا سېنى زىيارەت قىلغىلى كەلدىم. ھەرگىز يامان يول تۇتما. بۈگۈن ياخشىلىق قىلىپ ئەلنىڭ يۈكىنى كۆتۈرسەڭ، تاڭنا بىر كۈنى ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئالسىن، - دېدى ئۇدغۇرمىش.

- ئەي بىلىملىك ئۇلۇغ زات، - دېدى ئىلىگ، - ياخشىلىققا قولۇمنى ئۇزىتىشىم ئۈچۈن مەندىن ياخشى نەسەتلىرىڭنى ئايىمغايسەن. پەزىلەت ساڭا مۇجەسسەم بولغان ئىكەن، سۆز - ھەرىكىتىڭمۇ نام شەرىپىڭگە مۇناسىپ ئىكەن. ھېكمەت دۇرلىرىڭنى تۆكۈپ، قەلبىمنى ئويغاتقىن.

- ئەي ئەلنىڭ بېگى، ئادەمگە تاشقى سۈرىتىگە قاراپ باھا بەرمە. دۇكان كىشىلەرنى مەپتۇن قىلغۇدەك بېزەلگەن بىلەن دۇكاندا سودىدىن ئەسەر، پايدىدىن خەۋەر يوق بولسا، قوغۇننىڭ سىرتقى يۈزى ھەرقانچە كۆركەم، پۇراقلىق، چىرايلىق بولغان بىلەن تەمى بولمىسا، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىش كېرەك. شۇڭا، قەلبى ئويغانغان كىشىلەر: تېشىڭنى پەردازلاپ بويىغىچە، ئىچىڭنى بېزە، ھەممە ئۈستۈنلۈك ئىچكە مەنسۇپ. ئىچى قۇرۇق بولسا، تاشقى

بېزەكمۇ ئەھمىيەتسىز، دېيىشكەن.

كۈنتۈغدى ئىلىگ ئودغۇرمىشنىڭ پارسەت بىلەن تولغان، ھەققەت تېمپ تۇرغان سۆزلىرىدىن بەك سۆيۈندى ۋە:

- ئاللا بارچە ياخشىلىقنى ساڭا ئاتا قىلىپتۇ. ئەمدى ساخاۋەتلىك سۆزلىرىڭ بىلەن ماڭا تەربىيە قىلغىن. مېنىڭ نۇسرەت يولىنى ئېچىشىمغا يار. يۈلەك بولغىن.

ئودغۇرمىش ئەقىل - ئىدراك قۇشىنى دۆلەت ئىشلىرى ئۈستىدە پەرۋاز قىلدۇرۇپ، دۆلەتنىڭ سائادەت يولىنى مۇنداق قۇردى:

- ئەي ئەلنىڭ باشپاناھى، مېنىڭ پەند - نەسھەتلىرىمنىڭ زۆرۈرىتى نېمە؟ بۇ دۇنيا ۋە زامانداشلىرىڭنىڭ ئۆزى ئەڭ ياخشى تەربىيە قىلغۇچى ئەمەسمۇ؟ بۇ كونا دۇنيا نى - نى بەگلەرنى قېرىتتى، ئۇنىڭ سېنى ھەم يەپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلساڭلا كۇپايە. ئۆتكەنكىلەر قايسى ئىشتىن شادلانغان بولسا شۇ ئىشنى قىل، قايسى ئىش ئۇلارنى پۇشايماغا قويغان بولسا دەرھال ئۇ ئىشتىن يالتاي. ھەرگىز ئۆمرۈڭنى، پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويما.

ئودغۇرمىش يەنە مۇنداق دېدى:

- بەگلىكىم ئۇزۇن زامانلار داۋاملاشسۇن دېسەڭ، توغرا بول، ئادىل قانۇن يۈرگۈز. مەن بەگ دەپ ئۆزۈڭنى چوڭ تۇتما، بۇ ئوردا سارايلار ساڭا تەئەللۇق ئەمەس، ئۇ ھامنى سەندىن كېيىنكىلەرگە قالدۇ. خەلق ئۈستىدىكى مەجبۇرىتىڭنى ئۇنتۇپ قالما. ئويغاق بول. ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلمە. ئەلنى تۈزەيمەن دەيدىكەن سەن ئاۋۋال ئۆزۈڭنى تۈزە. نەرسە كىر بولسا سۇ بىلەن تازىلىغىلى بولىدۇ، ئەگەر سۇ بولغانسا قانداق تازىلىغىلى بولىدۇ؟

ئودغۇرمىش يەنە مۇنداق دېدى:

- ئىش قىلغاندا غەزەپلەنمە، ئالدىرىماي ئويلاپ قىل. ياخشى ئادەملەرنى ئۆزۈڭگە يېقىن تۇت. يامانلارنى يېقىن يۇلاتما. كۆپ غەم- قايغۇ قىلما، ئۆلۈمنى ھەم ئۈنۈمۈم. سەن بىر تېۋىپقا ئوخشايسەن، خەلق ئارىسىدىكى كېسەللەرنى ئۈزۈل- كېسىل داۋالا. بىلىملىكلەر خارلىنىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەقىل- پاراستى، بىلىمى ھاقارەتلەندى. ئەقىللىقلار كېكەچ بۇلۇپ ئېغىز ئاچالماس بولدى، ئەل ئىچىدە يارىماس، پەس كىشىلەر كۆپىيىپ كەتتى. ياۋاشلار دەپسەندە بۇلۇپ بېشىنى كۆتۈرەلمەس بولدى. مەي بىلەن يۈزىنى يۇيىدىغان مەلئۇنلار باتۇر- مەرد ئاتىلىۋاتىدۇ. كىشىلەرنىڭ كۆڭلى تىلىدىن باشقىچە بۇلۇپ كەتتى. خەلق تىن ۋاپا كۆتۈرۈلۈپ جاپا غالىب كەلدى. قېرىنداشلار يېقىنلىقنى تاشلاشتى، دوستلار ساداقەتنى تەرك ئەتتى. كىچىكلەردە ئەدەپ- ئەخلاق قالمىدى، قوپال- نادانلار كۆپىيىپ پەزىلەت ئىگىلىرى ئازايدى، ھەممە يېقىنلىق پۇل ئۈچۈنلا بۇلىۋاتىدۇ ھەم ئادەملەر پۇلنىڭ قولى بۇلۇپ كەتتى، كىمدە پۇل كۆپ بولسا شۇنىڭغا بۇيۇن ئەگدى. ھەقىقەت ئۈچۈن دۇرۇس ئىش قىلغانلار قېنى؟ قانۇن- نىزام ئۆزگىرىپ، ئاق بىلەن قارا پەرقسىز بۇلۇپ كەتتى. بۇ ئېغىر كېسەلنى توغرا داۋالىمىساڭ خەلقىڭنىڭ ئاپىتى بولسەن. بۇنىڭ سۈرىتىنى تارتماق تەس. بۇ جاۋابكارلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ياخشى جاۋاب تەييارلىغىن.

:

ئەي ئوغۇل، سەن مۇشۇ جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسى ئىكەنسەن، جەمئىيەتتە بىر كىشىلىك ئورنۇڭ، ھوقۇقۇڭ بۇلۇپلا قالماي، بەلكى ئۈتەشكە تېگىشلىك مەسئۇلىيەتنىڭ ۋە مەجبۇرىيەتنىڭ بارلىقىنى ئۈنۈپ قالما. جەمئىيەتنىڭ ياخشى بۇلۇشى سېنىڭ تۇرمۇشىڭغا، روھىي ھالىتىڭگە ۋە غايەڭگە تەسىر قىلىپلا قالماي، جەمئىيەتنىڭ ناچار بۇلىشىمۇ كىشىلىك ئەخلاق نىزاملىرىنىڭ

بۇزۇلۇشى، قانۇن- تۈزۈمنىڭ توغرا يولغا قۇيۇلماسلىقىمۇ سېنىڭ ھەربىر قەدىمىڭگە تەسىر قىلىپ، ئىلگىرىلەش يولۇڭدىكى بىر توسۇق بۇلۇپ تۇرىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۆزۈڭگىلا مەسئۇل بۇلۇپ قالماي، جەمئىيەتكىمۇ مەسئۇلىيەتچان پوزۇتسىيە تۇتۇشۇڭ كېرەك. ئەتراپىڭدىكى كىشىلەر ئۇرۇق- تۇغقانلىرىڭ بولسۇن، دوست- بۇرادەرلىرىڭ بولسۇن، ساۋاقداشلىرىڭ بولسۇن، ئۇلارنىڭ ياخشى ئىش، ياخشى ھەرىكەتلىرى بولسا ئۇلارنى قوللاش، ئۇلارغا ياردەم بېرىش، ئۇلارغا ئىلھام بېرىش تەرەپتە بول. ئەگەر ئۇلاردىن ناچار ئىشلارنى، ئەخلاقسىزلىقلارنى، يامان ئادەتلەرنى بايقاپ قالغىدەك بولساڭ، مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئۇلارنى توس، ھەرگىز نەسىھەتگۈي بۇلۇپلا، ئۆزۈڭنى چەتتە قالدۇرۇپ قويما. ئۆزۈڭگە ھەقىقىي تەلەپچان بولالساڭ، ئاندىن جەمئىيەتكە مەسئۇل بولالايسىن.

ئۆزۈڭدە ئىجتىمائىي ئەخلاققا، قانۇن- تۈزۈمگە خىلاپ ئىشلار سادىر بولغان بولسا، باشقىلارنىڭ ياردىمىنى قۇبۇل قىلىشقا تەييار بول، ھەرگىز «كارىڭ نېمە» دەپ ئىنكار پوزۇتسىيە تۇتما. مۇبادا باشقىلارنىڭ ئەخلاقسىزلىق، قانۇنسىزلىق ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق ئىش- ھەرىكەتلىرىنى بايقىساڭ ھەرگىز سۈكۈت قىلما، «كارىم نېمە» دەپ پەرۋاسىز قارىما. بۇ ئۇلارنى قوللىغانلىق بىلەن باراۋەر. بۇ دۇنيادا بىر كىم بىلەن بىر كىمنىڭ كارى بولمايدىغان بولسا، بۇ دۇنيا ھەقىقىي مەنىسى بىلەن جەمئىيەت بۇلۇپ تۇرالمىتى. بىرىنىڭ كىسپىتى مېڭغا، بىر سېسىق ئامۇت بىر سېۋەت ئامۇتنى سېستىپتۇ دېگەن گەپ بارغۇ. ئەگەر يامانلارغا يول قۇيۇلۇۋەرسە، جەمئىيەتنى يامانلىق قاپلاپ كېتىدۇ، ياخشىلارغا كۈن بولمايدۇ. جەمئىيەتتىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ جانجان مەنپەئىتى باشقىلارنىڭ مەنپەئىتى بىلەن ئۆز ئارا باغلىنىپ كەتكەن. شۇڭا بىر

ئادەمنىڭ ناچارلىقى ھەرگىزمۇ ئۆزى بىلەنلا كەتمەيدۇ. بەلكى پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ نۇرغال تەرتىپىگە بەلگىلىك تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەلۋەتتە بۇ ھال، ھەر بىر ئادەمنىڭ ياخشى-يامان ئىشلىرىغا باشقىلارنىڭ مەسئۇل بۇلۇش ھوقۇقى بارلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

جەمئىيەت دېگەن بىر ئىجتىمائى قورغان. ئائىلىدە ئائىلە تۈزۈمى، جەمئىيەتتە جەمئىيەت تۈزۈمى، مەكتەپتە مەكتەپ تۈزۈمى بولىدۇ. ھەر بىر قاتلامدا ياشاۋاتقانلار بىر-بىرىگە مەسئۇل بولىدۇ. ئاتا-ئانا بالىلىرىغا، ساۋاقداشلار ساۋاقداشلىرىغا، دوستلار دوستلىرىغا دېگەندەك. شۇنىڭ بىلەن بىر زەنجىرسىمان ئىجتىمائى قورغان بەرپا بولىدۇ. ئوغلۇم، بۇ مەسئۇلىيەتچانلىقتىن ھەرگىز ئۆزۈڭنى تارتما.

* * *

ئودغۇرمىش نەسەھەتنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى:

- ئەي ئىلىگ، بۇ دۇنياغا ياخشىلىق ئۇرۇقىنى چاچ. ئىنساننىڭ ئىزدەيدىغىنىمۇ ۋە ئاخىرىدا ئىرىشىدىغىنىمۇ ياخشى نام. شۇڭا گەپنى ئازراق قىلىپ، ياخشى ئىشنى كۆپرەك قىل. تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارغا نەزەر سال، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئال. ئاچ كۆز كىشىلەرگە ھوقۇق بەرمە. بەگ دېگەن سائادەت دېمەكتۇر، ئۇ خەلق سائادەت كەلتۈرۈشى كېرەك. بەگلەر ئالتۇن-كۈمۈش كاندۇر، بۇ كاننى قازغانلار باي بولمىسا بولامدۇ؟

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى:

- ئەي ھۆكۈمدار، خەلقىڭگە قۇياشتەك يورۇق ۋە ئىللىق بول. خەلقنىڭ سېنىڭ سايەگە يېمەك-ئىچمەكتىن خاتىرجەم بولسۇن. خەلق ساڭا تاپشۇرۇلغان

ئامانەت، بۇ ئامانەتنى ياخشى قوغداش سېنىڭ بۇرچۇڭ. ئاچ كۆزلۈك بىلەن پۈتۈن دۇنيانىڭ مال - دۇنياسىنى يېغىۋالساڭمۇ، ئاخىرىدا قارا تۇپراق كۆز چاناقلىرىڭنى تولدۇرمىغىچە مال - دۇنياغا توپماسەن.

ئودغۇرمىش ناھايىتى كۆپ نەسىھەتلەرنى قىلىپ، «توغرا نەسىھەت كىشىلەرگە پايدىلىق، سۆزلىرىمگە ئەمەل قىلغايەن» دەپ سۆزىنى تۈگەتتى. ئىلىگ بىلەن ئۆگدۈلمىش تەسىرلىنىپ كۆزلىرىگە لىق ياش ئالدى ۋە ئودغۇرمىشتىن ئۆزىگە قۇتلۇق دۇئا بېرىشىنى تەلەپ قىلدى.

ئودغۇرمىش قۇتلۇق دۇئالارنى قىلغاندىن كېيىن يەنە نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلدى ۋە ئاخىرىدا:

- تىلىم سۆزىنى تۇتالماي كۆپ سۆزلەپ قويدۇم، سۆزۈم ئازلىمىدى، لېكىن قىممىتى كەملىدى بولغاي. سۆزىڭ پايدىسى ئۇنى كۆپ دەۋىلىشتا ياكى ھەيرەتتە قېلىپ كۆپ ئاڭلاشتا ئەمەس، بەلكى ئاز بولسىمۇ قىممىتى بار سۆزىنى سۆزلەشتە ۋە ئاڭلىغان سۆزىنى كۆڭۈلدە تۇتۇپ، ئەمەل قىلىپ توغرا يولدا مېڭىشتا.

ئودغۇرمىش ئورنىدىن قوپۇپ مېڭىشقا تەمىشەلدى. كۈنتۇغدى ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ «ئازراق ئولتۇرغىن، غىزا كەلتۈرسۇن» دېدى. مۇلازىملار ھەر تۈرلۈك غىزالارنى داستىخانغا تىزىشتى.

- ئەي ياخشى كىشى، يېمەكلىكلەردىن ئازراق تېتىپ باققىن، - دېدى ئىلىگ.

ئودغۇرمىش تائامغا قول سۇنۇپ ھەرخىل يېمەكلىكلەرگە ئازراق ئېغىز تەگكەن بولدى، كۆپ يېمىدى. ئاندىن تاماقتىن قولىنى تارتىپ ئاللاننىڭ نامىنى ئاتا پ شۈكۈر قىلدى.

ئودغۇرمش ئىلىگ بىلەن خوشلىشىپ ئوردىدىن چىقتى. ئىلىگ كەينىدىن چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى، ئىككى زات قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى. ئۆگدۈلمش ئۇنىڭ قولىنى سۆيۈپ خېلى يەرگىچە ئۇزىتىپ باردى. ئىلىگ ئودغۇرمش بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن، غەمگە پاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلغاندەك ئىدى. ئۇ ئۆگدۈلمشكە:

- ئەمدى يېگەن ئېشىم زەھەر بولىدىغان بولدى. مېنىڭمۇ بىر ئۇچام، بىرلا گېلىم بارى. شۇنداق تۇرۇپ پۈتۈن خەلقنىڭ يۈكىنى يۈدۈۋالدىم. ئەمدى قانداق قىلىشىم كېرەك؟

ئۆگدۈلمش ئىلىگنىڭ سۆزىدىن تېڭىرقاش ئالامەتلىرىنى ھېس قىلدى. ئۇنى بۇخىل روھىي بېسىمدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، پاراسەت دۇلدۇلىنى مىنىپ دۆلەت باشقۇرۇش تەدبىرى ئۈستىدە مۇنداق چاقتۇردى.

.26

ئۆگدۈلمش ئالدى بىلەن ئىلگىنىڭ ئەقىل - پاراستى، دۆلەت باشقۇرۇش ئىقتىدارى ۋە دۆلىتىنىڭ قۇدرەتلىكلىكى قاتارلىقلارنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، ئىلگىنىڭ كۆڭلىنى توختىتىشقا تىرىشتى.

- بۇ سۆزلەرنى ياخشى دېدىڭ، - دېدى كۈنتۇغدى ئىلگى، - بۇ ئىشلارنى قىلىشتا ماڭا يار - يۈلەك بولغىن. ئىچكى - تاشقى ئىشلارنىڭ تەدبىرىنى ئوبدان تۈزەيلى، ئەلنى تېخىمۇ روناق تاپقۇزايلى. نۇرغۇن ئىشلار تۇرۇپتۇ، ئىش ئۈستىگە ئىش توپلىنىپ يېتىشەلمەي قالدىم. بۇنداق تۇرسا قانداقمۇ كۆزۈم ئۇيغۇغا بارسۇن؟

- ئاللىبىرى، ئىشلارنى ئۈنچە سوزغۇلۇق ئەمەس، - دېدى ئۆگدۈلمش، - قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى قىلىش كېرەك، ئارقىغا سۈرگۈلۈك ئەمەس. بۈگۈنكى ئىشنى ئەتە قىلىمەن دېمە. بۈگۈنكى ئىشىڭنى بۈگۈن قىلىمىساڭ، ئەتىكى ئىشلىرىڭمۇ قوشۇلۇپ ئىش - ئۈستىگە ئىش توپلىنىپ قالىدۇ، نەتىجىدە ھېچ ئىش قىلىنمايدۇ.

:

ئوغلۇم، ھاياتلىق دۇنياسى چەكسىز «بۈگۈن» ۋە «ئەتە» لەردىن تەشكىل تاپقان مۇئەييەن ۋاقىت ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. زامان ۋە ماكاندىن مۇستەسنا ھېچقانداق شەيئە مەۋجۇت ئەمەس. بىراق، زامان چەكسىز بولسىمۇ، بىر ئادەمنىڭ ئۆمرىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا تولىمۇ چەكلىك. دۇنيادا ۋاقىتنى بويىسۇندۇرالايدىغان ھېچقانداق قۇدرەت يوق. شۇڭا، كىشىلەر ۋاقىتنىڭ

ئىنتايىن رەھىمسىز ئىكەنلىكىدىن زارلىشىدۇ. ھەر قانداق مەۋجۇدات ۋە جانلىق ۋاقتىنىڭ رەھىمسىز چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدۇ. ھەر قانداق بىر مەۋجۇدات پەيدا بولۇشى بىلەنلا ۋاقتىنىڭ تۇتقىنى بولىدۇ. ۋاقتىنى مەۋجۇدىيەت ئالىمىدىكى ھەر قانداق نەرسىنىڭ قىممىتى بىلەن ئۆلچەشكە بولمايدۇ. چۈنكى، ۋاقت ھەر قانداق قىممەتلىك نەرسىلەرنىمۇ ئۆزگەرتىۋېتەلەيدۇ ۋە يوقىتىۋېتەلەيدۇ، شۇنداقلا تاڭ قالدۇرۇرلىق ئېسىل مۆجىزىلەرمۇ ۋاقت ئىچىدە يارىتىلىدۇ. مەسىلەن، ئىنساننىڭ ھاياتى ئىنتايىن قىممەتلىك، ئىنسانغا ھاياتتىنمۇ قىممەتلىك نەرسە يوق. ئەپسۇس، بىزنىڭ ئەڭ قىممەتلىك بولغان ھاياتىمىزنى ۋاقت يوقىتىۋېتەلەيدۇ.

ئۇنداق بولسا، بىز بۇ رەھىمسىز ۋاقتقا قانداق تاقابىل تۇرالايمىز؟ بۇنىڭ ئۈچۈن پەقەت بىرلا ئامال بار، ئۇ بولسىمۇ بىزگە ئاتا قىلىنغان قىممەتلىك ئۆمرۈمىز ئىچىدىكى ئۆزىمىزگە مەنسۇپ بولغان ئالتۇندەك قىممەتلىك پۇرسەتتىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش ئارقىلىق ۋاقتىنى كونترول قىلىش. تارىختا، بۇ ئىنسانىيەت ئالىمىدە قانچىلىك ئادەملەر ياشاپ، ئاخىرى توپىغا قوشۇلۇپ كەتكەندۇ؟! پەقەت بۇلارنىڭ ئىچىدىن ناھايىتى ئاز ساندىكى كىشىلەرلا ئۆمۈر گۈلشىنىدىن، ھايات پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ئىنسانىيەت ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئەڭگۈشتەلەرنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇلار بۇنداق نەتىجىسى بىلەن بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلىقىدىن نشان قالدۇرۇپ كەتكەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ كۈچ قۇدرىتىنى نامايەن قىلىش بىلەن ئىنسانىيەتكە بەخت يارىتىپ كەتتى.

ئىنساننىڭ ئۆلۈشى مەڭگۈلۈك قانۇنىيەت. بىراق، ئۆلۈمۈمۇ ئىككى خىل بولىدۇ. بىر خىلى، يۈز ياشقا كىرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە تۇغۇلۇپلا ئۆلگەن بولىدۇ.

يەنە بىر خىلى، ئوتتۇز ياكى قىرىققا كىرگەن بولسىمۇ خىزىرنىڭ يېشىنى ياشىغاندەك مەڭگۈلۈك ئۆمۈر كۆرىدۇ. قارا، ئۇلارنىڭ بىرى، بۇ دۇنيادا نام-نشانسىز ياشاپ غايىپ بولدى. يەنە بىرى، ھايات دەرىخىنى شۇنداق ياشىنىشنى، ئۇنىڭدىن خۇددى ئەپسانىلاردىكىدەك خاسىيەتلىك مېۋىلەرنى يادىكار قىلىپ كەتتى.

شۇنداق ئوغلۇم، ۋاقىت ئۆزى بەخت يارىتالمايدۇ، بەختنى يارىتىش پەقەت ۋاقىت ئېتىنى مىنگەن ئادەمنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ. ۋەھالەنكى، ۋاقىت ئادەمنى بىر دەقىقىمۇ ساقلاپ تۇرمايدۇ، بەلكى ئۆزىنىڭ تەرتىپلىك قانۇنىيىتى بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋېرىدۇ. «بۈگۈن» ھەرگىزمۇ تۈنۈگۈننىڭ تەكرارلىنىشى ئەمەس، شۇڭا ئەجداتلار ۋاقىتنى ئاتقان ئوققا، ئاتقان سۇغا ئوخشاتقان. شۇنىڭدەك بالىلىق ياشلىققا، ياشلىق ھەرگىزمۇ قېرىلىققا ئوخشىمايدۇ. بالىلىق دەۋر ياشلىق ئۈچۈن، ياشلىق قېرىلىق ئۈچۈن، پۈتۈن ھاياتلىق كەلگۈسى ئۈچۈن ئاساس سالىدۇ.

ئەگەر ۋاقىت قانۇنىيىتىنى چۈشەنگەن بولساڭ، بۈگۈنۈڭنى قەدىرلە. كىمكى بۈگۈنكى ئىشنى ئەتىگە، ئەتىكى ئىشنى ئۈگۈنگە سۈرسە، ئاخىرقى ھېسابتا ھېچقايسى كۈننىڭ ئىشنى قىلىپ ئۆلگۈرەلمەي، نادامەت بىلەن ئۆمرىنى خازان قىلىدۇ. ئۆز ئىلكىڭدىكى ۋاقىتنى ئۈنۈملۈك تىزگىنلىيەلمىسەڭ، ئۆزۈڭنىمۇ قولىدىن بېرىپ قويسەن. شۇنىڭ بىلەن ھاياتنىڭ خۇددى كىچىك بالىنىڭ قولىدىكى ئويۇنچۇققا ئوخشاش ئەرزىمەس بىر نەرسە بۇلۇپ قالىدۇ. بۈگۈن بىلەن ئەتىنىڭ مۇناسىۋىتىنى، بۈگۈنكى ئىش بىلەن ئەتىكى ئىشنىڭ باغلىنىشىنى شۇنداق قىياس قىلساڭ بولىدۇكى، بۈگۈنكى دەرسنى بۈگۈن ئۈگۈنۈپ بۇلۇشۇڭ، بۈگۈنكى تاپشۇرۇقنى بۈگۈن ئىشلەپ بۇلۇشۇڭ كېرەك.

بۈگۈنكى تاپشۇرۇقۇڭنى ئەتىگە قويساڭ، ئەتە بولغاندا يەنە ئۇنىڭ ئەتسىگە قۇيۇشۇڭغا توغرا كېلىدۇ. نەتىجىدە ھېچقايسى كۈننىڭ ئىشىنى قىلىپ بولالمايسەن.

ئوغلۇم، شۇڭا ۋاقتىنى پۇرسەت دەپ بىل، ۋاقتىنى قىممەت دەپ بىل، ۋاقتىنى غەنىمەت دەپ بىل. ئۇ سېنى ھەممە نەرسىگە ئېرىشتۈرەلەيدۇ ھەم ھەممە نەرسەڭدىن مەھرۇم قىلالايدۇ. ۋاقت چەكسىز بولغىنى بىلەن «بۈگۈن» تولىمۇ چەكلىك، پۇرسەت ئەنە شۇ «بۈگۈن» نىڭ ئىچىدە بولىدۇ. پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇشنى ھاياتىڭدىكى ئەڭ چوڭ مەھرۇملۇق دەپ بىل. پۇرسەت كەتسە ھەرقانچە بېشىڭنى تاشقا ئۇرۇپمۇ ئۇنى قايتۇرۇۋالالمايسەن.

* * *

ئۆگدۈلمىش سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنۇلارنى ئەسكەرتتى:

- ئاۋام خەلقنى ئوبدان مۇھاپىزەت قىل، زۇلۇم قىلما، زۇلۇم ئەلگە ئاپەت ئېلىپ كېلىدۇ. ئاۋام خەلق ئۈچ تەبىقىگە بۆلۈنىدۇ. ئۇلارنى ئوبدان پەرقلەندۈرۈپ مۇئامىلە قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇلارنىڭ بىرى بايلاردۇر. بايلار خەلقنىڭ كۈچلۈكى، ئۇلاردىن كېيىن ئوتتۇرا ھال كىشىلەر تۇرىدۇ. ئوتتۇرا ھال كىشىلەر بايلار كۆتۈرگەن يۈكنى كۆتۈرەلمەيدۇ. ئۇلاردىن كېيىنكىسى كەمبەغەللەردۇر. ئەڭ ئاۋۋال بۇلارنى ئوبدان ئاسراش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن بايلارنىڭ يۈكىنى ئوتتۇرا ھاللارغا يۈكلەمە، ئەگەر ئۇلارغا ئېغىر مەسئۇلىيەت ئارتىپ قويساڭ ھالىدىن كېتىپ پۈتۈنلەي خارابلىشىدۇ. كەمبەغەللەرگە ئوتتۇرا ھاللارنىڭ يۈكىنى ئارتما. ئۇنداق قىلساڭ كەمبەغەللەر ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ، يىلتىزى قۇرۇيدۇ. كەمبەغەللەرنى كۆپرەك يۆلسەڭ ئوتتۇرا ھال بۇلىۋالىدۇ،

ئوتتۇرا ھاللارغا ئازراق تىنىۋېلىش پۇرسىتى بەرسەڭ ئۇلار بېيىۋالدۇ.
كەمبەغەللەر ئوتتۇرا ھاللارغا بېيىسا ئېلىڭدە بايلار كۆپىيىدۇ،
دۆلەتمۇ بېيىدۇ.

ئۆگدۈلمەش يەنە مۇنداق دېدى:

- خەلقنىڭ ئۈستۈڭدىكى ھەقىقىتىنى تۇلۇق ئادا قىل. بىرى، ئېلىڭدە
ئالتۇن - كۈمۈشنى ساپ قىل، ئارىلاشما پۇلنى بازارغا سالما. ھەر دائىم پۇلنىڭ
راست - يالغانلىقىنى تەكشۈرۈپ تۇر. ئىككىنچىسى، خەلقىڭگە ئادىل قانۇن
يۈرگۈز، بىرىنىڭ يەنە بىرىگە زۇلۇم قىلىشىنى ئەلدىن كۆتۈر. ئۈچۈنچىسى،
قاراقچى، بۇلاڭچىلارنى پاك - پاكىز تازىلاپ، يوللارنىڭ بىخەتەرلىكىنى كاپالەتكە
ئىگە قىل، ئاندىن سەنمۇ خەلقنىڭ ئۈزۈڭنىڭ ھەقىقىتىنى تەلەپ قىلساڭ بولىدۇ.
سېنىڭمۇ خەلق تەرىپىدىن مۇنداق ئۈچ ھەقىقەت بار. بىرى، يارلىقىڭغا ھۆرمەت قىلىپ،
ئىجرا قىلسۇن. ئىككىنچىسى، خەزىنە ھەقىقىتىنى تۇتۇپ قالماي ۋاقتىدا
تاپشۇرسۇن. ئۈچۈنچىسى، سەن دوست بولغانغا دوست، دۈشمەن بولغانغا دۈشمەن
بول.

ئۆگدۈلمەش سۆزىنى تۈگىتىپ ئىلىڭگە ئۆزىڭنىڭ ئىپتىتى. ئىلىڭ
سۈيۈنۈپ ئۆگدۈلمەش كۆرسەتكەن تەدبىر بويىچە ئىش تۇتىدىغانلىقىنى ئىپتىتى.
ئۆگدۈلمەش خوشلىشىپ ئوردىدىن قايتىپ چىقتى.

شۇنىڭدىن كېيىن، كۈنتۇغدى ئىلىڭ يەنمۇ غەيرەتكە كېلىپ، زور
مۇشەققەت چېكىپ ئېلىنى يەنمۇ بىر بالداق گۈللىنىش باسقۇچىغا ئېلىپ
كىردى.

* * *

ئۆگدۈلمش دۆلەت ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بۇلۇپ بىر قانچە ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. كېيىنكى چاغلاردا ئۇنىڭ قەلبىنى بىر قايغۇ-ئەلەم زەنجىرى چىرمىۋېلىپ، ئۇنىڭغا ئاراملىق بەرمىدى. ئۇ، دەرد-ھەسرەتلىرىنى ئېيتىپ، قەلبىدىكى تۈگۈننى يېشىش ئۈچۈن ئودغۇرمىشنى زىيارەت قىلىش قارارىغا كەلدى.

.27

ئۆگدۈلمش بەھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتغا، زايا بولغان نەۋقران چاغلارغا ئۆكۈنۈپ ئازابلىق خىيال دەرياسىغا چۆمگەن ئىدى: «ھاياتىمنى غەپلەت ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋەتتىم، ھاياتىمنىڭ كۈچ- قۇۋۋەتكە تولغان، جۇشقۇن چاغلارنى يوقىتىپ ھاسىغا تايىنىدىغان ھالەتكە يەتتىم. ئىست! كۈنلىرىم بەھۇدە ئۆتۈپ كەتتى. ئۆمرۈم ئۆتۈپ كىتۋاتىدۇ، كۈنلىرىم قاراڭغۇلۇققا پاتتى. مەن نازۇنپەتلەرنى كالىدەك يەپ، ھاياۋاندەك ياشايتىمەن. بىخۇتلۇق بىلەن ئويناپ- كۈلۈپ كۈنلىرىمنى زايا قىلىپتىمەن. مانا ئەمدى يىگىتلىكىمنىڭ كۈچ- قۇۋۋىتى ئۈزۈلگەندە، كۆيۈپ، ئۆرتىنىپ ياشلىقىمغا ئىچىنماقتىمەن. ئۆمرۈم تۈگەپ، ئۆلۈمۈم يېقىنلاپ قالدى. ئۇنىڭغا چارەم يوق، قۇتۇلۇش يولۇمۇ يوق. چاچلىرىم شۇڭقار پەيلىرىدەك كۈل رەڭ تۈسكە كىردى. ساقاللىرىم كۈزدە خازان بولغان گۈل بەرگىلىرىگە ئايلاندى. ئاق ئۈنچىدەك ئوتتۇز ئىككى چىشىمنىڭ يىپى ئۈزۈلۈپ، بىر- بىرلەپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى. كۆزۈم بىر كۈنلۈك يەرنى كۆرەلەيتتى، مانا ئەمدى خىرەلىشىپ ئالدىمدا تۇرغان كىشىنىمۇ كۆرەلمەيدىغان بولدۇم. قۇلاق سالسام خېلى يىراق جايلاردىكى ئاۋازلارنى ئاڭلىيالايتتىم، ئەمدى گەپنى قول ئىشارىسى بىلەن ئاڭلايدىغان بولدۇم.»

ئۆگدۈلمش شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ توۋا قىلماق بولدى، بىراق يەنىلا ئىشنى مەسلىھەت بىلەن قىلماقنى ئويلاپ، بۇ ئىش توغرىسىدا ئۇدغۇرمىشتىن مەسلىھەت ئالماقچى بولدى.

ئەتىسى ئەتەگەندە ئىلىگىنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ قېرىندىشىنىڭ قېشىغا بېرىپ

كېلىش ھەققىدە ئىجازەت ئالدى.

* * *

ئۆگدۈلمىش قېرىندىشى ئودغۇرمىشنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى ۋە دەۋرۋازنى چەكتى. ئودغۇرمىش ئىبادىتىنى توختىتىپ چىقىپ ئىشىكىنى ئاچتى. ئۇلار سالاملاشقاندىن كېيىن قول تۇتۇشۇپ ئىچكىرى كىرىشتى.

ئودغۇرمىش ئالدى بىلەن سۆز ئاچتى:

- بىز كۆرۈشكەنگە تېخى بىر ئايىمۇ بولمىدى، يەنە نېمىشقا كەلدىڭ؟ ھالىڭ قانداق، مەڭزىڭ سېرىق، روھىڭ چۈشكۈنرەك تۇرىدۇ. ساڭا نېمە قايغۇ كەلدى؟
- ھەي قياشىم، زامان ئوقى دىلىمنى يارا قىلدى،- دەپ جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش،- ئۆزۈم غەپلەتتە، قەلبىم ئۇيقۇدا ئىدى، زاماننىڭ ئىبرىتى قەلبىمنى ئويغاتتى. كۆڭۈل كۆزى بىلەن ئۈزۈمگە قاراپ يولدىن ئازغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. ئۆمۈر بويى باشقىلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ئىبادەتنى تاشلاپتىمەن. مەن ئەمدى ئاخىرەتلىكىمنىڭ تەييارلىقىنى قىلاي دەپ سەندىن مەسلىھەت ئالغىلى كەلدىم.

- كېلىشتىكى مۇددىئايىڭنى تۇلۇق چۈشەندىم،- دېدى ئودغۇرمىش،- بۇ ياخشى نىيەتنىڭ ئۈچۈن خۇدا دىلىڭنى يورۇتسۇن. لېكىن، بۇ ھەقتىكى بىلىم بىر تۈرلۈكلا ئەمەس. ئۇنىڭ ھەم ھەرخىل پۈتتىكى بار، ئۇنىمۇ بىلىش كېرەك. سېنىڭ شەھەردە ئەلنىڭ ئىشى بىلەن بولغىنىڭ ياخشى، مېنىڭ ئىبادەتتە بولۇشۇمۇ ئۆزۈم ئۈچۈن ياخشى. سەندىن ھازىر ئەلگە كۆپ پايدا تېگىدۇ، ئۇلارنى بۇ پايدىدىن مەھرۇم قىلساڭ ئەيىبلەش ۋە قارغىشقا نىشان بولىسەن. ئېلىڭ ئەمىنلىك تېپىپ، خەلق خاتىرجەملىككە ئېرىشكەندىلا ۋەتەن خەلقى

سەندىن سۆيىنىدۇ. نىيەت توغرا بولىدىغان بولسا، يەنىلا ساۋابقا ئىگە بولىۋېرسەن. ھازىر ئىشلار ياخشى تەرتىپكە چۈشتى. ئەلىمۇ سەندىن رازى، ئىلىگمۇ مەمنۇن، ئەگەر سەن بۇ ساخاۋەتلىك ئىشنى تاشلايدىكەنسىن، تەرتىپكە سېلىنغان قائىدە- قانۇنلارنىڭ ئورنىغا دەردماندىن كەتكەن، بۇزۇلغان ئەل تېگىشىلىدۇ. سېنىڭ ئورنىڭغا ئەسكىدىن بىرى كېلىپ ئولتۇرىدۇ، ئىلىگىنىمۇ يامان يولغا باشلايدۇ. ئەلدە يامانلارنىڭ ئىشلىرى ئىز باسىدۇ. سەن بۇنىڭ سورىغىنى بېرەلمەسەن؟ سەن ئەلنىڭ مەنپەئىتىنى تاشلاپ ئۆزۈڭنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىپ نېمە پايدىغا ئېرىشسەن؟

ئودغۇرمىش بۇ ھەقتە نۇرغۇن قائىدىلەرنى چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن تائەتكە باغلىنىپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندۈردى. ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

- داداڭ سەن كىچىك چاغدىلا ئۆلۈپ كەتكەن. ئىلىگ سېنى تەربىيەلەپ ئۆستۈردى، ئەل ئىچىدە قولۇڭنى ئۇزۇن قىلدى. ئەمدى ئىلىگكە قايتۇرىدىغان ئادىمىگەرچىلىك ھەققىڭ شۇمۇ؟ ئىلىگكە تازا ئەسقاتىدىغان ۋاقتىڭدا ئۇنى تاشلاپ كەتسەڭ، ئاللا راۋا كۆرەمدۇ؟ ئادىمىگەرچىلىككە ئادىمىگەرچىلىك بىلەن جاۋاب قايتۇرايلىدىغان كىشى ئادەملەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

بۇ دانا مەسلىھەتلەرنى ئاڭلاپ ئۆگدۈلمىشنىڭ دېلى يورۇپ كەتتى:

- بۇ سۆزلەر ماڭا ئانچە روشەن ئەمەس ئىدى، ئەمدى كۆڭلۈمدىكى پەردىنى كۆتۈرۈۋەتتىڭ،- دېدى ئۇ ھاياجاندا.

ئۆگدۈلمىش سۆزىنى تۈگىتىپ قايتىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئودغۇرمىش بىلەن خوشلىشىپ ئېتىغا مىنىپ كۆڭلى روشەن ھالدا ئۆيىگە قايتىپ كەتتى.

-

:

ئوغلۇم، ئادەم ئۆزىنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىگەنگە ئوخشاش، ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ قانداق بولىۋاتقانلىقىنىمۇ توغرا پەرق ئېتىشى ناتايىن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سەن بىرەر چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلىشتىن بۇرۇن چوڭلارغا، ئاتا-ئانىلارغا مەسلىھەت سېلىپ، قىلماقچى بولغان ئىشىڭنىڭ جەريانىنى، مەقسىتىڭنى ۋە يەتمەكچى بولغان نىشانىڭنى چۈشەندۈرۈپ، قىلىۋاتقان ئىشىڭنىڭ توغرا ياكى خاتا ئىكەنلىكى توغرىسىدا ئۇلاردىن مەسلىھەت ئال ۋە ئۆزۈڭدە ئېنىق قاراش تۇرغۇزۇۋال. يەنە بىرى، چوڭلارنىڭ كۆرگىنى كۆپ، تەجرىبە-ساۋىقى مول، ئىشىنىڭ ئالدى-كەينىنى ئوبدان ئويلىيالايدۇ، ئەقلى سەندىن يۇقۇرى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى ئارقىلىق يېڭى ئەقىل تاپالايسەن. بۇ ئىشىڭدىن ھەرگىز زىيان تارتمايسەن. ئۇلارنىڭ بەرگەن مەسلىھەتىدە ساڭا پايدىلىق تەرەپلەر بولسا قۇبۇل قىلىسەن، ئەگەر پايدىلىق ئەمەس دەپ قارىساڭ قۇبۇل قىلمىساڭمۇ بولىۋېرىدۇ. مەسلىھەت دېگەن ئادەمنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرىدۇ، ئىشقا يۈرەكلىك قول سالالايسەن. شۇڭا ئاقىللار: «مەسلىھەت-ھەر ئىشىنىڭ داۋاسى» دېگەن. «كېڭەشلىك ئىش ئۇزار، كېڭەشسىز ئىش بۇزىلار» دېگەن گەپمۇ بارغۇ.

كېڭەشمەكچى بولساڭ ئەقىللىق، بىلىملىك، تەجرىبىلىك كىشىلەر بىلەن كېڭەش. ھەرگىزمۇ نادان ئادەملەردىن مەسلىھەت سورىما. كېڭەشكىمۇ ئىشەن، ئەڭ مۇھىمى ئۆزۈڭنىڭ بىلىمىڭ، ئىقتىدارىڭ ۋە شۇ ئىشنى قىلىپ نەتىجىگە ئېرىشىشكە بولغان ئىشەنچىڭگە بەكرەك ئىشەن. ئەقىلگە ئىشەنسەڭ بولىدۇ، ئەمما كۆڭۈلگە ئانچە ئىشەنپ كەتكۈلۈك ئەمەس. چوقۇنۇش توغرا كەلسە رېئاللىققا، ئەمىلىيەتكە چوقۇنساڭ بولىدۇ. كۆپ ھاللاردا ئۆزۈڭنىڭ مۇستەقىل

پىكىرنىڭ، ئۆزۈڭگە خاس تۇرمۇش قارشىڭ بولسۇن، ھەرگىزمۇ مەنئى جەھەتتە باشقىلارغا بېقىندى بۇلۇپ قالما. پەقەت پۈتى ناكار ئادەملەرلا قولتۇق تايىقىغا تايىنىپ ماڭىدۇ. ئىككى پۈتۈڭ مەزمۇت بولسا، مۇستەقىل يول يۈرەلەيدىغانلىقىڭغا ئوخشاش، مەنئى دۇنيانىڭ ساپ ۋە بېجىرىم بولسا باشقىلارغا قارىغۇلارچە چوقۇنماي، مۇستەقىل ئاڭ بىلەن ياشىيالايدىغان ھالەتكە يېتىسەن.

ئوغلۇم، بىزدە «كۆڭۈلنىڭ كەينىگە كىرمە، كۆڭۈل ھەر جايغا باشلايدۇ، سەمەرقەنت ئالمىسىدەك ئاپىرىپ چۆللەرگە تاشلايدۇ» دېگەن گەپ بارغۇ. كۆڭۈل سۆيگەن نەرسىنىڭ ئەيىبى كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ. شۇڭا، كېڭەشمە كىچى بولساڭ، بىرى، ئەقلىڭ بىلەن كېڭەش. يەنە بىرى، ئاقىللار بىلەن كېڭەش. توغرا كېڭەشنى ھەرگىز قايرىۋەتمە، بولمىسا تاپا- تەنە ۋە پۇشايمانغا قالىسەن.

* * *

ئۆگدۈلمىشنىڭ ئودغۇرمىشنىڭ قېشىدىن قايتىپ كېلىپ ئەتىسى ئىلىگە كۆرۈنۈش قىلدى. ئىلىگ ئۆگدۈلمىش بىلەن سالاملىشىپ بۇلۇپ ئودغۇرمىشنى سورىدى:

- ئۇ كامىل ئىنسان ئامان- ئېسەنمىكەن؟ ئۇ نېمىلەرنى دېدى، مېنى دۇئادا ئەسلەپ تۇرۇپتىمۇ؟

- ئالىلىرى، ئۇ قاياشم ئۇ يەردە ھەر دائىم بىزنىڭ غېمىمىزنى يەپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭدىن كۆيۈمچان ئىنسان نەدە بار، ئۆزىنىڭ غېمىنى قويۇپ، بىزنىڭ غېمىمىزدە كۆيۈپ پىشىۋاتقان،- دېدى ئۆگدۈلمىش.

- ئەي ئاقىل، سېنىڭ ئىشلىرىڭنىڭ ھەممىسى سىرتتا، مەن ئوردىدا

ئولتۇرۇپ، كۆپ ئىشلاردىن ۋاقىپ بولالايمەن، سەن ماڭا كۆز- قۇلاق بۇلۇپ جەمئىيەتنى كۆزەتكىن. قانداق نالايىق ئىشلار بولسا ماڭا خەۋەر قىل، تەدبىرنى قىلاي،- دېدى ئىلىگ.

- ئاللىلىرى، جېنىم ساڭا تەسەددۇق بولسۇن،- دېدى ئۆگدۈلمىش،- بىراق سەندىن ئۆتۈنىدىغان بىر ئىش بار. سەن مېنى قانچىلىك ئۆزۈڭگە يېقىن تۇتساڭ، چېقىمچى، پىتىنخورلار يالغان- ياۋىداق سۆزلەر بىلەن تۆھمەت قىلىپ ئالدىڭغا كىرسە، تەرىڭنى تۈرمەي قالمايسەن. ئالىپ ئەرتۇڭا: «چېقىمچىلىقنى ھەرقانچە ياقتۇرمايدىغان ياخشى ئەرمۇ چېقىمچى ئارىغا قىستۇرۇلسا دەرھال ئۆزگىرىدۇ. كۆڭۈل دېگەن يامان سۆزدىن سوۋۇسا، ياخشى سۆزدىن ئىسىدۇ» دېگەن. شۇڭا، ئەنسىرەيمەنكى، ئادەم سۈرەتلىك ئىتلار، چېقىمچىلار چىشلەپ تارتسا يەنىلا كۆڭلۈڭ ئېغىپ، تەرىڭنى تۈرۈپ ماڭا سوغۇق باقساڭ، قىلغان ئەجرىم بىكار بولارمۇ؟ مېنىڭ ئۆتۈنۈشۈم، كىم مېنى ساڭا چېقىپ كىرسە، ئالدى بىلەن ئۆزۈمگە ئېيتساڭ، تېگى- تەكتىنى ئوبدان سۈرۈشتۈرۈپ كۆرسەڭ.

- خاتىرجەم بول، مەن ساڭا تۇلۇق ئىشىنىمەن. سېنى ماڭا چېقىپ كىرگۈچىلەر مەن ئۈچۈن ئەڭ ئەشەددىي دۈشمەن. ياخشى بىلەن ياماننى پەرقلەندۈرەلمىسەم قانداقمۇ ئەلنىڭ ئۇلۇغى بولالايمەن؟! سەن ئاللىبۇرۇن مېنىڭ سېنىقىمدىن ئۆتكەن، تىرىشىپ خاتىرجەم ئىشلەۋەرگىن. سىرتنىڭ ئىشلىرىغا ئۆزۈڭ مەسئۇل بول،- دەپ ئۆگدۈلمىشنىڭ كۆڭلىنى توختاتتى ئىلىگ.

:

ئوغلۇم، چېقىمچى دېگەن بىر كۆيدۈرگۈ، باشقىلارغا قەستەن زىيانكەشلىك قىلىش ئۈچۈن قويولغان قاپقان. ھەزەر قىلدى، بۇ قاپقانغا چۈشۈپ قالمىغايسەن. چېقىمچىلىق بىرى تەمەخورلۇقتىن، يەنە بىرى كۆرەلمەسلىكتىن كېلىپ

چىقىدۇ. ئەمما چىقىمچىلىق ساڭا ھېچقانداق پايدا كەلتۈرمەيدۇ. ئالدى بىلەن چىقىمچىلىق بىلەن باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولساڭ، ئازراق ئىنسانىي تەبىئەتنىڭ بولسا ۋىجدان ئازابىغا قالسەن، ئۆزۈڭگە دۈشمەننى كۆپەيتىۋالسەن، ئىشەنچسىز بولۇپ قالسەن.

باشقىلار ساڭا بىرەرسىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ چاققان بولسا، سەنمۇ ئەقلىڭنى ئىشلىتىپ، چاققۇچى يىلان تەبىئەتلىك ئۇ كىشىنىڭ مۇددىئاسىنى، مەقسىتىنى توغرا ئىگىلە، ئۇنداق ئادەمنىڭ گىپىگە پىسەنت قىلما. ئۇنىڭ توغرىدىن - توغرا زىيانداش ئىكەنلىكىنى بىلسەڭ، دەرھال ئۇنداق ئادەمدىن كۆڭلۈڭنى ئۈز، باشقىلارنى ساڭا چاققان ئادەم، سېنى ھەم باشقىلارغا چاقالايدىغانلىقىنى ئويلا.

* * *

شۇنىڭدىن تارتىپ ئىلىگ بىلەن ئۆگدۈلمىشىنىڭ ئادالەتلىك قانۇن يۈرگۈزۈپ، ئەلگە كۆيۈنۈپ ئىشلىشى بىلەن دۆلەت گۈللەپ ياشنىدى. ياخشى قانۇن نېمىدىگەن ئوبدان، ئادىل ۋە خەلقپەرۋەر باشلامچىغا ئېرىشكەن خەلق نېمىدىگەن بەختلىك!

شۇنىڭدىن كېيىن خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

.28

بىر كۈنى ئۆگدۈلمىش يېتىشقا تەرەددۇت قىلىپ تۇرۇۋېدى، ئىشك ئالدىدا بىرەيلەننىڭ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۆگدۈلمىش مۇلازىمدىن بىرىنى «قاراپ باق» دەپ چىقاردى. مۇلازىم قايتىپ كىرىپ:

- ئىشك ئالدىدا بىر يۈچۈن كىشى تۇرىدۇ، جانابلىرى بىلەن كۆرۈشەتتىم دەپ ئىجازەت سوراۋاتىدۇ، مېنى ئودغۇرمىش ئەۋەتتى دەيدۇ،- دېدى.
ئۆگدۈلمىش دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، خەۋەرچىنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇنى ئىچكىرى كىرىشكە تەكلىپ قىلىپ ئەھۋال سورىدى.

- ئالىلىرى، قېرىندىشىڭ ئودغۇرمىش كېلىپ ماڭا بىر يولۇقسۇن، دىدارلىشىۋالاي دەپ مېنى ئەۋەتتى، ئەھۋالى ئېغىرراق،- دېدى ھېلىقى كىشى.

ئۆگدۈلمىش جىددىيلىشىپ قالدى. ئۇنىڭ ھەسرەتتى ئۇلغايىدى، ھەدەپ قوللىرىنى ئىشقىلايتتى. تېخى خېلى كېچە ئىدى. ئۇ بېشىنى ياستۇققا قويدى. لېكىن، ئۇيقۇسى كەلمىدى. ناھايىتى تەستە تاڭ ئاتقۇزۇپ، نامازنى ئوقۇۋېلىپ دەرھال ئودغۇرمىشنىڭ يېنىغا ئاتلاندى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنىڭ يېنىغا كىرىپ ئۇنىڭ جۇۋىسىنى تۆشەك، يېڭىنى تەكشۈرۈپ، پۈت- قوللىرىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقانلىقىنى كۆردى.
- ئەي قېرىندىشىم ساڭا نېمە ئىش بولدى، يۈرىكىم ئېچىشىۋاتىدۇ،- دەپ ئودغۇرمىشنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى.

- يولۇم كۆرۈنۈپ قالدى، ئۆلۈم تۇتقاقلقى تۇتتى، دىدارىڭنى كۆرۈۋالاي

دەپ چاقىرتتىم، - دېدى ئودغۇرمىش كۆزىگە ياش ئېلىپ،
 - ئەي جېنىم، قاياشم بولمىغۇر گەپلەرنى قىلما، يامان خىياللارنى كۆڭلۈڭگە
 كەلتۈرمە. ئادەم ھاياتلا بولىدىكەن كېسەلدىن خالىي بولالمايدۇ، كېسەللىك
 گۇناھقا كاپالەت بولىدۇ، ساقىيىپ كېتىسەن، - دەپ تەسەللى بەردى
 ئۆگدۈلمىش.

- ئۆلۈم چۈشۈمدە زاھىر بولدى، - دەپ جاۋاب بەردى ئودغۇرمىش.
 - ياق، ئۇخلىغان ئادەم چۈش كۆرىدۇ، چۈش دېگەن تەبىرىگە باقىدۇ.
 كېسەللىك تارتقان ئادەمنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كېتىدىغان بولسا، بۇ دۇنيادا تىرىك
 ئادەم قالمىغان بولاتتى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنىڭ كۆڭلىنى تىنچىتىشقا تىرىشىپ، چۈش ئىلمى
 توغرىسىدا ناھايىتى ئەتراپلىق ئىلمىي پىكىرلەرنى قىلدى:
 - چۈشنى خالىغانچە ئۆرۈيدىغان نەرسە ئەمەس، چۈشنىڭ مەنىسى تەبىرىگە
 باقىدۇ، تەبىرنى بىلىمگەندە ئۇنىڭ مەنىسى يوقىلىدۇ. چۈشنى يامانغا تارتىپ
 ئۆرسە زىيان كەلتۈرىدۇ.
 ئۆگدۈلمىش يەنە مۇنداق دېدى:

- قارايدىغان بولساق، كېچىدە كۆرگەن چۈشنىڭ تەبىرى بىلەن كۈندۈز
 كۆرگەن چۈشنىڭ تەبىرى باشقا- باشقا بولىدۇ. بەزى چۈشلەر غىزاغا
 مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر يېگەن غىزايىڭ تەبىئىتىگە مۇناسىپ كەلمىگەن ياكى
 كۆڭلۈڭ خالىماي زورلىنىپ قالغان بولساڭ چۈشۈڭمۇ خۇنۇك بولىدۇ، بۇ ئەلۋەتتە
 تېنىڭنىڭ غەۋغاسى. شۇڭا، كۆڭلۈڭ تارتىمسا زورلاپ ئۇزۇقلانما. كۆڭلۈڭگە شەك
 چۈشسە قولۇڭنى تارت. مىزاجىڭغا ياقمىغان تائامدىن قول ئۈز. تېنىڭنى ئارامدا
 قويساڭ، ئۆزۈڭ پاراكەندە بولمايسەن، چۈشۈڭمۇ ساغلام، كۆڭۈللۈك بولىدۇ.

يەنە بىرى، چۈشلەر ھايات مەۋسۈمىگە، تەبىئىتىگە ۋە تېنىنىڭ قۇدرىتىگە باغلىق بولىدۇ. پەسلىنىڭ ئۆزگىرىشى تېنىنىڭ، مىجەزنىڭ ۋە روھى ھالىتىگە ئۆزگىرىش قوزغايدۇ. مەسىلەن، ئۆزۈڭ ياشتا كىچىك بولۇپ، چۈشۈڭدە ھەممە نەرسە قىزىل ياكى قوڭۇر كۆرۈنسە، قېنىڭ كۆپۈپ، ھەرىكىتى كۈچىيىپ كەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن دەرھال قېنىڭنى ئالدۇرۇپ تەكشۈرۈپ، شۇنداقلا جىددىيلىك ۋە قىزىقلىقتىن ئازاد بولالايسىن. ئەگەر ياز پەسلى بولۇپ، يېشىڭ يىگىتلىك قۇرامىدا بولسا، چۈشۈڭدە سېرىقلىق، ھال رەڭ ياكى كۆكۈم- تالقان قىلىنغان نەرسىلەرنى كۆرگەن بولساڭ، سەپرايىڭ ئاشقان بولىدۇ. دەرھال سۈرگە بىلەن يانتاق شېكىرنى دورا قىل. ئۇ مىزاجىڭنى تەكشۈرىدۇ. سەپرادىن قوتۇلسەن. كۈز پەسلى بولۇپ، ئوتتۇرا ياشتا بولساڭ، چۈشۈڭدە كۆرگىنىڭ چوڭقۇر ھاڭلار، تاغۇدەشت، قۇدۇق ياكى قارا نەرسىلەر بولسا، شۇنى بىلگىنىكى، چارچىغانلىقىڭ، نېرۋانىڭ چىچىلغانلىقى ۋە ئاجىزلاشقانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. نېرۋا تىنچلاندىرىدىغان دورىلارنى يەپ ئۆزۈڭنى تىنچلاندۇر، ئۆزۈڭنى خاتىرجەم، بەھۇزۇر تۇت، كۆڭلۈڭ ئازادە بولسۇن. ئادەم قېرىلىققا يەتكەندە قىش پەسلى بولسا، چۈشىدە ئېقىن سۇ، مۇز، قار، مۆلدۈر قاتارلىقلارنى چۈشىسە سوشۇق ئېشىپ بەلغىمى كۆپەيگەن بولىدۇ. ئادەم قېرىغاندا مىزاجى سوغۇققا مايىل بولۇپ قالىدۇ. ئۇلار ئۆزىگە ئىسسىقلىقنى ھەمراھ قىلسۇن. بەزى چۈشلەر باركى، نېمە ئويلاپ ياتساڭ شۇنى چۈشەيسەن. بەزى ئادەملەر ئۆزىنىڭ كەسپىنى چۈشەيدۇ. «توخۇ داڭگال چۈشەپتۇ، ئۆچكە جاڭگال» دېگەندەك، بايلارنىڭ چۈشى بۆلەك، كەمبەغەللەرنىڭ چۈشى بۆلەك بولىدۇ. شۇڭا بەزى چۈشلەرنىڭ تەبىرى بولمايدۇ. قايغۇ- يىغا چۈشىسە خۇشاللىق، خۇشاللىق، كۈلكە چۈشىسە قايغۇ بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا چۈش شۇ ئادەمنىڭ ئۆزىگە ۋە

تۇرمۇشىغا باغلىق بولىدۇ. ئادەم قانداق بولسا چۈشى شۇنداق بولىدۇ. ئۆگدۈلمىش چۈش توغرىسىدا يۇقۇرقى چۈشەنچىلىرىنى دەپ بۇلۇپ، ئۇدغۇرمىشىنى چۈشىنى ئېيتىپ بېقىشقا ئۈندىدى. ئۇدغۇرمىش چۈشىنى مۇنداق سۈرەتلەپ بەردى:

- چۈشۈمدە ئەللىك ۋاخىنلىق بىر شوتا كۆردۈم. شوتا كەڭ ھەم ئېگىز بۇلۇپ، ئالدىغا يانتۇ تىكلەپ قويۇلغانمىش. مەن ۋاخىنلارنى بىر-بىرلەپ دەسسەپ ئەڭ يۇقۇرى بالداققا چىقىپ ۋاخىنى سانغۇدەكمەن. شوتىنىڭ يۇقۇرى بېشىدا بىر قاسساپ ماڭا بىر كوزا سۇ بەرگەنمىش. مەن سۇنى ئېلىپ تۈگىگىچە ئىچىپ راسا قېنىپتىمەن. بارا-بارا تېخىمۇ يۇقۇرى ئۇچۇپ كۆككە سىڭىپ كەتكەندەكمەن.

ئۆگدۈلمىش بۇ چۈشكە مۇنداق تەبىر بەردى:

- چۈشۈڭ شۇنداق پايدىلىق، ياخشى چۈش ئىكەن، ھەر قانداق چۈشتە يۇقۇرى ئۆرلەش، كۆككە ئۇچۇش قەدەر-قىممەتنىڭ تېخىمۇ ئاشقانلىقىنىڭ نىشانى. تەبىرچىلەر شۇنداق دېگەنكى: چۈشتىكى شوتا ئەزىلىكنىڭ بېشارتى، بالداقمۇ بالداق كۆتۈرۈلۈش قەدىرلىك بۇلۇشنىڭ ئالامىتىدۇر. سېنىڭ كوزىدىكى سۇنى ئېلىپ ئىچكىنىڭ ھاياتلىق يىلتىزىڭنىڭ ئۇزۇن زامان قورۇمايدىغانلىقىنىڭ بەلگىسىدۇر. ئۇچۇپ كۆككە ئۆرلەپ سىڭىپ كەتكىنىڭ، نېمە تىلىسەڭ ئاللا تىلىكىڭنى بېرىدىغانلىقىنىڭ بېشارتىدۇر.

- ئەي قېرىندىشىم، چۈشۈمنىڭ تەبىرى مۇنداق ئەمەس، - دېدى ئۇدغۇرمىش ئۆز چۈشىگە ئۆزى تەبىر بېرىپ، - ئەگەر بۇ چۈشنى سەن كۆرگەن بولساڭ تەبىرى سەن ئېيتقانداك ئېزگۈ بولاتتى، چۈنكى سېنىڭ مەشغۇللۇقۇڭ دۇنيا ئۇچۇندۇر. مەن بولسام دۇنيانى تەرك ئېتىپ تاغقا چىققان ئادەممەن، شۇڭا

سېنىڭ تەبىرىڭ ماڭا مۇناسىپ كەلمەيدۇ. ئېڭىز ۋاخىنلىق شوتا تىرىكلىكىمنىڭ ئالامىتى، شوتىنىڭ ئەڭ بېشىغا قەدەر چىققانلىقىم يېشىمنى ياشاپ بولغانلىقىم، رىزقىمنى يەپ بولغانلىقىمنىڭ بىشارىتى. شوتىنىڭ بېشىغا چىققاندا قاسساپ بەرگەن سۇنىڭ ھەممىسىنى تۇلۇق ئىچىۋەتكەنلىكىم ھاياتلىقىمنى پۈتۈنلەي ياشاپ بولغانلىقىمنىڭ بەلگىسى. بىلسەڭ قاسساپ دېگەن ئاتىلىقلارنى ئاتىسىز قىلغۇچى، جانلىقلارنى تىرىك قويمىغۇچى ئەمەسمۇ؟! سەن كوزىدىكى سۇنى پۈتۈنلەي ئىچىپ تۈگەتكەنلىكىمنى ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بۇلۇشى دەپ تەبىر بەردىڭ. راست، سۇ دېگەن ھاياتلىقنىڭ بەلگىسى. بىراق، كوزىدىكى سۇنىڭ بىر قىسمىنى ئىچىپ يەنە بىر قىسمى قالغان بولسا، ئاندىن سەن دېگەندەك بولاتتى. ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ سىڭىپ كەتكەنلىكىم سۈزۈك جاننىڭ بەدەن قورغىنىدىن چىقىپ ئەسلى ماكانغا قايتىپ كېتىدىغانلىقىنىڭ بىشارىتى. چۈشۈمنىڭ بۇنىڭدىن باشقا مەنىسى يوق. سەن ماڭا تەسەللى بېرىۋاتسەن، لېكىن ئۆلۈم كەلگەندە ئۇنى كىم تۇتۇپ قالالغان!

ئۇدغۇرۇش ئۆز چۈشىگە تەبىر بېرىپ بولغاندىن كېيىن قېرىندىشى ئۆگدۈلمىشكە ئىنتايىن قىممەتلىك ۋە ئەھمىيەتلىك نەسىھەتلەرنى قىلدى. ئۇنى ھاياتىنى قەدىرلەپ، پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇشقا، توغرا، دۇرۇس ياشاشقا، ئۆزىنى، ئەسلىنى ئۇنتۇپ قالماسلىققا، دۇنياغا ھېرىس بولماسلىققا، ئۆزىنى بۇلغىماسلىققا ئۇندىدى.

ئۇدغۇرۇش يەنە:

- خەلقىڭگە ئېغىرىڭنى كۆتۈرتىمە، خەلقىڭنىڭ ئېغىرىنى كۆتۈر. خەلقىڭگە مېھرىبان بول، قورۇق ئارزۇ- ھەۋەسنى قوغلاشما. بەخت- دۆلەت سېنى مەست

قىلىپ قويمىسۇن. خەلقىگە ھەرگىز كىبرىلىك بوپىنۇڭنى سوزما، ئۆلۈمنى ئۇنتۇما.

ئودغۇرمىش يۇقۇرىقى مەزمۇندا نۇرغۇن نەسەتلەرنى قىلدى. ئاخىرىدا:
 - ئەي، مېھرىبان قېرىندىشىم، ساڭا لازىملىق سۆزلەرنى تۈگەل قىلدىم.
 ئەمدى ھەسرەتتە سەن بىلەن خوشلىشىدىغان بولدۇم. مېنىڭ زارىم ئۈچۈن
 كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، روھىڭنى چۈشۈرمە، ئۆزۈڭنى ئازابقا سالما، كۆڭۈل
 توختىتىپ ئەلنىڭ خىزمىتىنى قىل. ئىلىگە مېنىڭ سالىمىنى يەتكۈزۈپ
 قوي، - دەپ كۆزلىرىدىن بۇلاقتەك ياشلارنى تۆكتى.

- مەن سېنى مۇنداق يالغۇز تاشلاپ قويۇپ قانداق كېتەلەيمەن، - دېدى
 ئۆگدۈلمىش قايتىپ كېتىشكە كۆڭلى قىيامى.

- مەندىن ئەنسىرمە، قايتىپ كېتىۋەرگىن، - دەپ ئۆگدۈلمىشنى كېتىشكە
 ئۈندىدى ئودغۇرمىش، - سالامەت بول، كۆزۈڭدىن ھەرگىز ياش تۆكمە.

ئۆگدۈلمىش ئورنىدىن تۇردى، ئودغۇرمىشنى قۇچاقلاپ بۇقۇلداپ يىغلاپ
 كەتتى ۋە ئىلاجىسىز خوشلاشتى.

ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قاينۇ- ئەلەم تورى چىرمىۋالغان
 ئىدى.

ئىنسان دېگەن نېمانچە ئاجىز ۋە بىچارە- ھە! خۇشاللىقى ئاز، پۈتۈن ھاياتى
 قاينۇ- ئەلەم بىلەن ئۆتىدىكەن، تىلەككە يەتسە شادلىنىپ كۈلىدۇ، ئەلەم تارتسا
 ھەسرەتتىن يىغلاپ ئۆتىدۇ. ۋىسالغا يەتسە سۆيۈنۈپ كۈلىدۇ، جۇدالىق يەتسە
 قاينۇدا ئۆرتىنىدۇ. ھەر قانداق جۇدالىقتىنمۇ، پىراقتىنمۇ ئۆلۈم جۇدالىقى ئېغىر
 بولىدۇ.

* * *

ئۆگدۈلمش بىر ئاز ئارام ئېلىپ ياتتى. بىراق، ئۇنىڭ كۆزى يۇمۇلمىدى. ئۇ نەچچە قوپۇپ، نەچچە يېتىپ ئۇزۇن كېچىنى ئاران تاڭ ئاتقۇزدى. بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بۇلۇپ، ئىلىگىنىڭ ھوزۇرغا باردى. ئىلىگ ئۆگدۈلمشنىڭ سۇلغۇن ھالىتىنى كۆرۈپ ئەھۋالنى سورىدى. ئۆگدۈلمش ئودغۇرمىشنىڭ ھازىرقى ھالىنى، ئۇنىڭ يالغۇز قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئىلىگ ئەھۋالنى ئوقۇپ كۆزىگە ياش ئالدى ۋە:

- ئەجەب ياخشى زات ئىدى، تەڭرى ئۇنىڭ جېنىنى ئامان قىلسۇن، - دېدى ئىلىگ ئودغۇرمىشنىڭ نۇرغۇن ياخشى تەرىپىنى تىلغا ئالدى ۋە ئۆگدۈلمشكە تەسەللى بەردى.

ئىلىگنىڭ تەسەللىسى ئۆگدۈلمش ئۈچۈن روھى ئۇزۇق بولدى، بىراق يەنىلا خاتىرجەم بولالماي بىر قانچە كۈننى ئۆتكۈزدى. بىر كۈنى ئۆگدۈلمش ئىلىگدىن ئىجازەت سوراپ، ئودغۇرمىشنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن تاغقا باردى.

.29

ئۆگدۈلمش ئودغۇرمىشنى يوقلاش ئۈچۈن تاغقا كېلىپ ئىشكىنى چەكتى. ئىشكىنى ئودغۇرمىشنىڭ مۇرتى قۇمارۇ دېگەن كىشى چىقىپ ئاچتى ۋە كۆزلىرى ياشلىق ھالدا ئۆگدۈلمشكە سالام قىلدى. ئۇ ئۆگدۈلمشكە:

- ئەي قاياش، سەۋر قىلغىن، كۆڭلۈڭنى بۇزما، قېرىندىشىڭ بۇ دۇنيادىن كۆچۈپ، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى، كۆپ پەرياد چەكمە،- دېدى.

ئۆگدۈلمش بۇ كۆڭۈلسىز خەۋەرنى ئاڭلاپ ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى. قېرىندىشى ئۆلگەندە بېشىدا بۇلالمىغانلىقى ئۈچۈن قاتتىق ئازابلاندى. قۇمارۇ كۆپ تەسەللىلەردىن كېيىن ئۆگدۈلمشنى ئودغۇرمىشنىڭ قەۋرىسى بېشىغا باشلاپ كەلدى.

ئۆگدۈلمش توپا دۆۋىلەنگەن ئاددىي قەبرىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنىڭ ھەممىسىنى تۆكۈپ يىغلىدى، ئاخىرىدا ئۇ دۇئا قىلىپ ياخشى تىلەكلەرنى تىلىدى.

قۇمارۇ ئۇنى يۆلەپ ئورنىدىن تۇرغۇزدى ۋە:

- ئەي مېھرىبان كىشى، قېرىندىشىڭ سېنىڭ مۇنداق ئۆزۈڭنى ئۇرۇپ يىغلىشىڭنى خالىمايدۇ. چۈشكۈن ھالغا چۈشۈپ قالساڭ، قېرىندىشىڭنىڭ روھىنى ئازابلان قويسەن، يۈر، مەن بىلەن ماڭ، قېرىندىشىڭنىڭ ئامانتىنى تاپشۇرۇپ ئال،- دېدى.

قۇمارۇ ئۆگدۈلمشنى غارغا باشلاپ بېرىپ ئودغۇرمىش ھايات چېغىدا ئىشلەتكەن ھاسا بىلەن ئۆرنىقىنى ئۇنىڭغا بەردى:

- بۇ قېرىندىشىڭدىن ساڭا قالغان تەۋەررۈك،- دېدى قۇمارۇ،- بۇ سەن

ئۈچۈن ئىبرەت بولسۇن. ئۇنىڭ بار- يوق بىساتى مۇشۇلا، شۇنىمۇ بۇ دۇنياغا قۇيۇپ كەتتى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنىڭ تەۋەرىۋىكىنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتتى، ھەسرەت چېكىپ يىغلىدى، كۆزلىرى ياشلىق ھالدا قايتىپ كەلدى. ئۆگدۈلمىش قايتىپ كېلىپ ئودغۇرمىشقا ماتەم تۇتۇپ، بىر قانچە كۈن ئوردىغا چىقىمىدى. ئىشىكىنى تاقاپ، سىرتقىمۇ چىقماي ئېتىكاپتا ئولتۇردى.

* * *

كۈنتۇغدى ئىلىگ بۇ شۇم خەۋەردىن ۋاقىپ بۇلۇپ، سارايدىن چىقىپ ئۆگدۈلمىشنىڭ ئۆيىگە كەلدى ۋە چىن دىلىدىن ئودغۇرمىشقا تەزىيە بىلدۈردى. - ئەي ئۆگدۈلمىش، ئەقلىڭنى ئىشلەت،- دېدى ئۇ،- ئىشىكىڭنى تاقاپ يولۇڭنى ئىتىپسەن، بۇنداق قىلىش ساڭا ياراشمايدۇ. قېرىندىشىڭنىڭ ئۆلۈمى ساڭا ئىبرەت بولسۇن. سەن ئۇنىڭغا دۇئا بىلەن ياردەم قىلساڭ، قېرىنداشلىق ھەققىڭنى ئۆتكەن بولسەن.

كۈنتۇغدى ئىلىگ ئودغۇرمىشقا تەزىيە بىلدۈرۈپ، ئۆگدۈلمىشكە سەمىمىي تەسەللى بەردى. ئاخىرىدا ئودغۇرمىشنىڭ ئۆلۈمىنىڭ ئالدى- كەينىدىكى ئىشلارنى سورىدى.

ئۆگدۈلمىش ئودغۇرمىشنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا قۇمارۇدىن ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئودغۇرمىشتىن قالغان ھاسا بىلەن ئىشۇرىقنى ئېلىپ كېلىپ: - قېرىندىشىمدىن قالغان مىراس مۇشۇ ئىكەن. بۇنىڭدىن بىرنى ئەستىلىك ئۈچۈن سەن ئالغىن، بۈگۈن قۇت ئاتقاي، تاڭنا ئەسقاتقاي،- دېدى. - بۇ تەۋەرىۋىك ماڭا قۇت ئاتسۇن،- دېدى ئىلىگ قولىنى ئۈزۈپ ۋە

ئۆگدۈلمىشكە نۇرغۇن ياخشى روھىي مەدەتلەرنى بېرىپ قايتىپ كەتتى. ئۆگدۈلمىش نەچچە كۈنلۈك قايغۇلۇق ماتەم كۈنلىرىنى ھەسرەت ئىچىدە ئۆتكۈزۈپ، ئاخىرى ئاستا- ئاستا قايغۇ- ئەلەم تۇمانلىرىنى تارقىتىپ. ئەل باشلىرىدىن بىرى شۇنداق دېگەن:

قايغۇ- ئەلەم سېنى قانچىلىك ئەسر قىلسۇن، كۆزۈڭ قانچىلىك يىغلىسۇن، بەربىر يەنە كۈلىدىغان ۋاقىتمۇ بولىدۇ. بۇ جاھاننىڭ ئەزەلدىن قانۇنى شۇنداق. مانا شۇنداق قىلىپ ئۆگدۈلمىش ماتەم تۈنلىرىنى تۈگىتىپ خىزمەت كۈنلىرىنى باشلىۋەتتى.

- :

ئەي ئوغلۇم، بۇ دۇنيادا قايغۇ بىلەن خوشاللىق قوشكېزەك. ھاياتلىقتا شادلىقمۇ بولىدۇ، قايغۇ- ئەلەممۇ ساڭا خىرىس قىلىدۇ. ئەمما، شادلانغان چاغلىرىڭدا ھەددىڭدىن ئېشىپ، شىلتىڭ ئاتما، قايغۇ- ئەلەم تۇمانلىرى ۋۇجۇدۇڭنى ئەسر قىلغاندا ئۈمۈد، ئىشەنچ رىشتىسىنى ئۈزۈمە. شادلىقنىڭ مەڭگۈلۈك بولۇشىمۇ، قايغۇ- ئەلەم تۇمانلىرىنىڭ تارقىماسلىقىمۇ مۇمكىن ئەمەس. سەندە ھەر ئىككى ئېھتىماللىق ئۈچۈن روھى تەييارلىق بولسۇن. ئازغىنا ئازابقا ۋە زەربىگە يولۇقۇپلا ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويما. بۇنداق قىلىش ئازاب ئۈستىگە ئازاب، زەربە ئۈستىگە زەربە ئېلىپ كېلىدۇ. ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار ئۈچۈن قايغۇرۇش، پۇشايمان قىلىش ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ. كەتكەن ئىشنى باشنى تاشقا ئۇرساڭمۇ ئەسلىگە كەلتۈرەلمەيسەن. قەددىڭنى كۆتۈرۈپ، شىجائەت بىلەن كىشىلىك ھاياتقا قەدەم قوي. سەن ئۈچۈن بىر يول توسۇلغان بولسا يەنە بىر يولنى ئىزدە، ھايات دېگەندە يول كۆپ. تۇرمۇشتا ئۈچ ئىشقا ئەھمىيەت بىلەن قارا. بىرى، قانائەتچان بول. ئىككىنچى، ئىنتىلىشچان بول. ئۈچۈنچى،

تېرىشچان بول. مانا بۇ ئۈچى قايغۇگىنى قىسقارتىپ، يولۇگىنى كېڭەيتىدۇ.

* * *

بىر كۈنى ئىلىگ ئۆگدۈلمىشىنى يېنىغا چاقىرتىپ، ئۇنىڭدىن خەلقنىڭ ئەھۋالىنى، ئەل-يۇرت كۈنلىرىنىڭ قانداق ئۆتۈۋاتقانلىقىنى سورىدى.

- ئەي ئىلىگ، خەلقنىڭ ھال-كۈنى سېنىڭ ھەققىڭگە دۇئا قىلغۇدەك ياخشى. قانۇن توغرا، ئادىل يۈرگۈزۈلۈپ، ئەل خاتىرجەملىككە ئېرىشتى، زوراۋانلار ئەدەپ يەپ ياۋاشلاشتى. بايلار كۆپىيىپ نامراتلار ئازايدى. مەنمۇ كۆڭلۈمنى توختاتتىم. پۈتۈن ئەقىل-ئىدىرىكىم ۋە ۋۇجۇدۇم بىلەن ئەلنىڭ ئىشلىرىنى قىلىشقا بەل باغلىدىم،- دېدى ئۆگدۈلمىش جاۋاب بېرىپ.

* * *

كۈنلەر ئارقا-ئارقىدىن ئۆتمەكتە. ئىككى زات ئۆز ئارا سېرىشىپ ھاكىمىيەت مەسلىسى ۋە كىشىلىك ھايات توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇرۇپ ئۆتۈشمەكتە ئىدى. بۈگۈنمۇ بۇ ئىككى زاتنىڭ كۆڭۈللىرى ئازادە ھالدا سەمىمىي سېرىشماقتا.

- ئەي ئۆگدۈلمىش، ئەقىل ئىنسان پائالىيىتىنىڭ يول باشچىسى، ياخشى-يامانلىقنىڭ تارازىسى ئىكەن، ئۇنداقتا ئەقىلنىڭ كۈشەندىسى نېمە؟- دەپ سورىدى ئىلىگ.

- ئەقىل ۋۇجۇدنىڭ قوماندانى ئالىيلىرى،- دەپ جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش،- ئۇنىڭ ئەڭ ئەشەددىي كۈشەندىسى تىل، بوغۇز، كۆز ۋە ھەۋەستۇر. شۇڭا، ئادەم نەپسىگە ھاكىم بولسا، قۇرۇق گەپ قىلىشتىن ساقلىنسا، يارىماس ئىشلاردىن پەرىز تۇتسا، ھاۋايى ھەۋەسكە يول بەرمىسە، شۇ كىشىنى ئەقىللىق، بىلىملىك،

تەمكىن كىشى دېسە بولىدۇ.

- ۋۇجۇدنى بەك سۆكسەن، ئۇنىڭ يامانلىقى نەدە؟ - دەپ سورىدى ئىلىگ.

- ئىنسان بالىسى بۇ ئالەمگە تۆرەلگەندىن بېرى ۋۇجۇد ئېزىتقۇ، ئەقىل تىزگىن بۇلۇپ كەلدى. ئادەم نەپىس بالاسىدىن جەننەت مېۋىسىنى يەپ قويۇپ ئەقىلگە خىيانەت قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ ۋۇجۇد ئەقىل بىلەن قارشىلاشتى. ئەقىل تىزگىنى بوشاپ كەتسلا، نەپىس بالاسى ئادەمنى ھەر كويغا سالىدۇ. ئۇنىڭ ھاسىلى جاپا مېۋىسىدۇر. مۇنۇ ئۈچ مەخلۇقنى سەمىرتىش ياخشىلىق ئېلىپ كەلمەيدۇ. بىرى، قورسقى توق، ئېتى سىمىز ئىت ئوۋ قوغلىمايدۇ. ئىككىنچى، داندان قىلىمىسا ئوۋ قۇشمۇ ئوۋ تۇتمايدۇ. ئۈچۈنچى، نەپىسنىڭ كەينىگە كىرىپ ۋۇجۇدنى سەمىرتىش ئادەمنى بۇغرا تۆگىدەك قۇتارتىدۇ، ياخشىلىقنى تاشلاپ، يامانلىققا ئۆزىنى ئاتىدۇ، ئادەمنىڭ رايىغا باقماس بولىدۇ. نەپىسگە بېرىلىپ ئۇنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋېتىدىغان بولساڭ ئۇ بۇغرا تۆگىدەك قۇتراپ، ياخشىلىقنى تاشلاپ يامانلىققا ئۆزىنى ئاتىدۇ. ئىت ئوۋغا يۈگۈرمىسىغۇ بىر سۆسەرگە زىيان بولا، قۇشۇڭ ئوۋلىمىسا قولدىن كېتىدىغىنى بىر ئۆردەكلا. بىراق، نەپىسنىڭ قۇتارسا سېنى ئوتقا ئىتتىرىپ ئازابتا ئىگىرتىدۇ.

- ئۆگدۈلمىش، ئادەم ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر يۈك نېمە، بۇ يۈكنى قانداق كۆتۈرمەك كېرەك؟ - دەپ سورىدى ئىلىگ.

- دۇنيادا ئەڭ ئېغىر يۈك ئۈچ، - دەپ جاۋاب بەردى ئۆگدۈلمىش، - بىرى، يوقسۇللۇق. ئىككىنچىسى، بىكارچىلىق. ئۈچۈنچىسى، يالغۇزلۇق. بۇنى ھەرگىز ئەستىن چىقارغۇلۇق ئەمەس، بىخەستىلىك قىلىپ يۈكنى ئېغىرلىتىۋالماستىن كېرەك. ھاياتتىكى يۈكنى كۆتۈرمەك بەك مۇشكۈل.

موھتاجلىق دېگەن تاشتىن قاتتىق نەرسە، موھتاج ئادەم ئۈچۈن بۇ دۇنيا قاراڭغۇ دوزاخقا ئوخشايدۇ. موھتاج بولغىنىڭدا ئەڭ يېقىن كىشىلىرىڭمۇ تۇنۇمايدۇ. موھتاجلىق بىرى، سېنىڭ ھورۇنلۇقىڭدىن، ئەمگەكنى سۆيىمگەنلىكىڭدىن كېلىپ چىقىدۇ. يەنە بىرى، ئىسراپخورلۇقىڭدىن كېلىپ چىقىدۇ. قۇلدەك ئىشلەپ بەگدەك يە، دېگەن گەپ شۇنىڭغا ئاساسەن ئېيتىلغان. موھتاج بولماسلىقىڭ يەنە بىر ئاساسى ھۈنەردۇر. قولىڭدا ھۈنەر بولسا خارلىق كەمىرى بويۇڭغا سېلىنمايدۇ. ھۈنەرلىك ئادەم ھېچ يەردە خار بولغان ئەمەس. پۇل-مېلىك بولسا يولدا سەرپ قىل، پۇل-مالنى ساقلاش توپلاشتىن مۇشكۈل. خىراجىتىڭ كىرىمىڭدىن كۆپ بۇلۇپ كەتسە ھەرقانچە كۆپ دۇنيامۇ يەتمەيدۇ. ئىسراپخورلۇق بىلەن دوستقا موھتاج بولغاندىن كۆرە، تېجەشلىك بىلەن دۈشمىنىڭگە قالدۇرغىنىڭ ياخشىراق. ھەرقانچە موھتاج بولساڭمۇ زارلانما، دۈشمىنىڭنىڭ ئالدىغا قول سۇنۇپ بارما.

يالغۇزلۇقنىڭ ئېغىر يۈككە باسۇرلۇپ قالماي دېسەڭ، بىرى، خەسسى بولما، كىشىلىك تۇرمۇشقا پىخسىقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلساڭ يالغۇز قالسىەن. يەنە بىرى، مەنمەنچى، تەكەببۇر بولما. ئۈچۈنچى، خەلقىڭگە ئاسىيلىق قىلىپ، خەلقىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالما. ھەرقانداق چوڭ مەھرۇملۇقمۇ خەلقىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالغاندىن ئېغىر بولمايدۇ. خەلقنى ئايرىلىپ قالغان ئادەمنىڭ بۇ دۇنيادا ياشىغىنىدىن ئۆلگىنى ئەۋزەل. ھەر قاچان خەلق تەرەپتە تۇرغايىسەن.

دۇنيادىكى بولمىغۇر، ئىپلاس ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىكارچىلىقتىن كېلىپ چىقىدۇ. ئادەم ھاياتتا مەلۇم بىر ئىشقا باغلىنىپ ئۆتمىسە بۇ دۇنيا تولىمۇ زېرىكىشلىك تۇيۇلىدۇ. بىرەر ئىش قىلمايمۇ ئۆتۈش مۇمكىن ئەمەس. بىكارچى ئادەم ھەممە كىشىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنىدۇ. ئۇنداق ئادەم زېمىنىمۇ ئېغىر

يۈك.

ئۆگدۈلمىش جاۋابىنى تۈگەتتى. ئاخىرىدا:

- ئاللىلىرى، ئۇزۇن ياشا، بۇ ئالەم سېنىڭسىز قۇرۇق قالمىسۇن، ئۇرۇق-ئەۋلادمۇ مەڭگۈ ئۈزۈلمىسۇن. راھەت- پاراغەت ئىچىدە خۇشال- خۇرام ياشاش ساڭا نېسىپ بولسۇن. سېنى ھەقىقىي سۆيىدىغان دوستلىرىڭ كۆپەيسۇن، دۈشمەنلىرىڭ قان يۇتسۇن، سەلتەنەت زېمىنىڭ تېخىمۇ كېڭەيسۇن، - دەپ ياخشى تىلەك تىلدى. ئۆگدۈلمىش ئىلىگە باش قۇيۇپ خوشلاشقاندىن كېيىن ئوردىدىن چىقتى. ئۇ ئۆيىگە قاراپ ئات سالىدى.

يەنە تاڭ ئاتتى، ئۆگدۈلمىش يەنە ئەل ئىشلىرىنى باشلىۋەتتى. ئۇ شۇنداق دۇرۇس ئىشلەيتتىكى، خەلق ئۇنى ھىمايە قىلاتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۇلۇغ زاتلار دۆلەتكە ئاشۇنداق ھۆكۈمرانلىق قىلىپ ئۆتۈشتى، ياخشى نام- شۆھرىتى بۇ دۇنيادا ئەبەدىلىككە قالدى. ئۇلارنىڭ ئۇلۇغ نامى ۋە تەڭداشسىز ئىززەت- ھۆرمىتى مەڭگۈ ئۆچمىگەي.

:

ئەي ئوغۇل، ياشلىقنىڭى، قىرانلىقنىڭى قەدىرلە. يىگىتلىك ھاياتنىڭ ئەڭ گۈزەل مەۋسۈمى، ئۇ كىشى ھاياتىنىڭ شېرىن چېغى، شېرىن جاننىڭ لەززەتلىك بېغى. ھاياتىڭنىڭ مۇقەددەس گۈل- غۇنچىسى ياشلىق باھاردا ئېچىلىپ خۇش پۇراق چاچىدۇ. بۇ قىممەتلىك گۈلنى ئۆمرۈڭدە بىرەر قېتىممۇ ئېچىلدۇرالمىي قۇرۇتۇۋەتسەڭ بەك ئېچىنشىلىق بولمامدۇ؟! ئەزىز نەرسىنى خار قىلىش ئاخىرقى ھېسابتا ئۆز- ئۆزىنى زار قىلىشقا ئېلىپ بارىدۇ.

ئەي ئوغۇل، باشقىلارنىڭ ساۋىقىدىن ئىبىرەت ئېلىش ھاياتتا نۇسرەت تېپىشنىڭ مۇقەددىمىسى بولىدۇ. مېنىڭ ئۆكۈنۈش- زارىمنى ئاڭلا، بۇنى

ئۆزۈڭگە ئىبرەت ئەينىكى قىلغىن.

ئەي ياشلىق، ئېھ ھايات، سېنى ئۆتكۈنچى بۇلۇتتەك، ئۇچقۇر بوراندەك تۈگەتتىم. ئىست، يىگىتلىك چاغلىرىم، سېنى ئەجەب تېز قاچۇرۇپ قويدۇما، يەنە بىر قېتىم مۇيەسسەر بولسام ئىدىم، كۆز قارىچۇقۇمدەك ئاسرىغان بۇلاتتىم. ئەپسۇس، بېشىمنى تاشقا ئۇرساممۇ قۇرۇق ھەسرەتتىن باشقىغا ئېرىشەلمىدىم. جاھاندىن شۇنچە قېزىپ ئىزدەپ باقساممۇ مەنسىزلىك بىلەن قالدۇرغان يامان داغلاردىن باشقا ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىدىم. ھاياتنىڭ سۆيۈنچىسى جان بولسا، ئۇنىڭ لەززىتى ياشلىق مەزگىلدە ئىكەن، ئەجەبمۇ بىلمەپتىمەن. بالىلىرىم، مەن قېرىلىقىمدىن ئۆكۈنمەيمەن. چۈنكى، بۇ قانۇنىيەتتىن ھېچكىمنىڭ قېچىش يولى يوق. ھاياتىم مەنلىك ئۆتكەن بولسا قېرىلىقتىمۇ ئەيىب يوق ئىدى. پەقەت ئۆمرۈمنىڭ بەھۈدە ئۆتۈپ كەتكەنلىكىگە ئېچىنمەن. مانا مەن يۇقۇرى ئۆزلىگەنلىكىمنى يوقاتتىم، بىلىم يادەك ئېگىلدى. ياشلىقىمدا يېمەك-ئىچمەك قوغلىشىپ، قاپ-تاغاردىن بىرنى يەپتىمەن. ھەۋەس كەينىگە كىرىپ كۆپلىگەن چاڭ-توزانلارنى تۈزۈتۈپتىمەن. نۇرغۇن ئادەملەرنى تىللاپتىمەن، رەنجىتىپتىمەن، قول ھەم تىلىمنى سوزۇپ گۇناھسىزلارنىڭمۇ كۆڭلىنى چىگىپتىمەن. ئۆزۈمنى ياۋنى يەڭگەن شىردەك چاغلان خەلقكە گىدىپتىمەن. باشقىلارغا زورلۇق-زۇمبۇلۇق قىلىپ بىرىگە ئازار بەرسەم، يەنە بىرنى قاقشىتىپتىمەن. مانا ئەمدى دەردىمەن كەتكەندە مەستلىكتىن ئويغانغان ئادەمدەك ئىزىمغا قارىسام خەلقئالەم ئالدىدا يۈزۈمنى كۆتۈرۈشكە ماجالىم يوق. ئۆزۈمدىن تولىمۇ ئۇياتتىم، قېنى ياشلىق؟ قېنى ھاياتلىق؟ بۇ ھاياتتا نېمىگە ئېرىشتىم؟ نەۋقيران چاغلىرىمنى نېمىگە تېگىشتىم؟ ئەلنىڭ لەنەت-نەپرىتىدىن باشقا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدىم. ئۆلۈم ئەلچىسى ئىشكىمنى قاققىلى تۇرغاندا قىلغان-ئەتكەن يامانلىق داغلىرىمنى ياخشىلىق سۈيى بىلەن يۇيىپ دېسەم، نەدە دەردىمەن بولسۇن! ئەمدى مېنىڭ ئېرىشىدىغىنىم بىر پارچە بۆزلە بولىدىكەن. كېرەكسىز تېنىمنى قۇرۇق-قوڭغۇزۇلارغا يەم قىلىش بىر ئۆمۈر قۇتراپ يۈرگىنىمنىڭ نەتىجىسى ئوخشايدۇ.

ئوغلۇم، يۇقۇرقى ھەسرەت- نادامەت ئۆمۈرنى كەيپ- ساپا، ئۇيۇن تاماشغىلا سەرپ قىلىپ، قىممەتلىك ھاياتىنى لاي سۇدەك ئۆتكۈزۈۋەتكەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئورتاق بىر تەقدىر. شۇڭا، دۇنيادا ئادەمنىڭ تۇغۇلمىقى بىلەن ئۆلىمىكى مەڭگۈلۈك قانۇنىيەت، شۇڭا ئۆلۈم ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ئەمەس، ئەڭ ئەپسۇسلىنارلىقى قىممەتلىك ھاياتتا ئېرىشىش مۇمكىن بولغان قىممەتنىڭ، يېتىش مۇمكىن بولغان ئارزۇ- ئارماننىڭ ئۆزى بىلەن بىرگە دەپنە بۇلۇپ كېتىشىدۇر. ئادەم قېرىغاندا جان قاينۇسىدىن باشقا نەرسىگە كۈچى يەتمەيدۇ. ئۇ چاغدا بارماق چىشىلىگەندىن نېمە پايدا؟! غايە قولغا كەلمەيدىغان ساپە ئەمەس، ئۇنى ئىرادىلىك ئادەملەرلا تىرىشچانلىق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ. ئادەم ئۆمۈرنىڭ ئاخىرىدا ئەڭ ئۇلۇغۋار ئىشلار يولىدا كۈرەش بىلەن ئۆتكەن ھاياتىدىن پەخىرلىنىدىغان بۇلۇشى كېرەك.

بالىلىرىم، سىلەر ھايات گۈلزارىڭلار ئۈششۈك تەگكەن شاختەك خازان بۇلۇشتىن بۇرۇن، ئەجرىڭلاردىن ئېرىشكەن شانۇ شەۋكىتىڭلار بىلەن ئەبەدىيلىك تەختىدىن ئۇرۇن ئېلىشقا ئالدىراڭلار. بۇ مەڭگۈلۈك تەختنىڭ مۇقەددەس جايى خەلق قەلبى، خەلق مەڭگۈ ئۆلمەستۇر. ئۇلارنىڭ قەلب خاتىرىسىگە نەقىشلەنگەن خاتىرە مۇنارى مەڭگۈ ئۆرۈلمەيدۇ.

ئىشلىتىلگەن خەت نۇسخىلىرى: UKIJ Zilwa، UKIJ Esliye،UKIJ Tuz Tom

بىلىك تور بېكىتى تارقاتتى. مۇشۇنداق ماتىرىياللارنى چۈشۈرۈش مەركىزى: <http://down.bilik.cn>

مەخسۇس پىكىر ئالماشتۇرۇش مۇنبىرى: <http://bbs.bilik.cn>

2006- يىلى 11- ئاي

ئىشلىگۈچى: بىلىك تور بېكىتىدىن ئەليار